

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ'NDEKİ YAZILARI IŞIĞINDA
KÖPRÜLÜ-ZÂDE MEHMET FUAD**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Nihâl KÜMÜŞTAŞ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet ÖNAL**

Ankara - 2012

ÖNSÖZ

Tezimizin konusu “Servet-i Fünûn Dergisindeki Yazıları Işığında Köprülü-zâde Mehmet Fuad”dır. Genel konu, Mehmet Fuad Köprülü’nün Servet-i Fünûn dergisindeki yazılarıyla sınırlıdır. Bu yazılara göre Köprülü’nün yaklaşık 1914 yılına kadar etkisinde kaldığı ilgi merkezleri belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonraki yıllarda Köprülü’nün bu yazılarına aktardığı düşüncelerinin değiştiğini varsayıyoruz.

Çalışmanın amacı Mehmet Fuad Köprülü’nün Servet-i Fünûn dergisindeki yazılarını derlemek ve yorumlamaktır. Günümüzde edebiyat alanında araştırma yapacaklar için ilk kaynaklardan biri Mehmet Fuad Köprülü’dür. “Öyle görünüyor ki Köprülü’yü yeniden keşfetmeye, onun açtığı ışıklı yolu takibe bugün her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var.”¹ Çalışmamız onun monografisini yapacaklar için önemli bir malzeme oluşturacaktır. Mehmed Fuad Köprülü’nün Servet-i Fünûn dergisindeki görüşlerini incelemeden önce Köprülü hakkında yapılmış çalışmaları taradık. Hayatı ve eserlerini inceleyen kitaplardan en çok Hanefi Palabıyık’inkinden yararlandık. Ömer Faruk Akün’ün makâlesi de çok aydınlatıcı oldu. Köprülü üzerine yapılan tezlerde edebiyat dışında sosyoloji ve tarih konulu olanlara da rastladık. Köprülü’nün ilk makâlelerini, Fecr-i Âtî dönemindeki çalışmalarını, Şehabettin Süleyman’la yazdıkları Malûmât-ı Edebiye’si gibi konuları inceleyen tezler bulduk. Bu çalışmalarda genelde çeşitli dergilerdeki yazıları birarada inceleniyordu ya da sadece yazıların kendisi Latin harflerine çevrilerek edebî çalışma olarak sunulmuştu. Bizim konumuz ise sadece bir dergideki yazıları ve bu yazılardaki değişik konuların incelenmesiydi. Diğer eserlere göre daha ayrıntılı bir çalışma gerektiriyordu.

Bu çalışmada kaynak tarama, mukayese, tahlil, biyografi gibi metodlar kullandık. Dergideki yazıları tarayıp Osmanlıca’dan günümüz Türkçesine

¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 1997, sayı 3, s. 221-230.

çevirip tahlil ettikten sonra Fuad Köprülü'nün bu yazıları ve daha sonrakiler arasındaki ilgiyi, benzerlik ve farklılıkları bulmaya çalıştık. Fuad Köprülü'nün biyografisini kronolojik olarak da çalışmamıza ekledik.

Giriş bölümünde, yazıların kaleme alındığı dönemdeki siyasî ve sosyal gelişmeler, fikrî durum, sanat ve edebiyat hayatından bahsedilmiştir. Birinci bölüm ise Fuad Köprülü ve Servet-i Fünûn dergisiyle ilgilidir. İkinci bölümde metinler muhtevalarına göre incelenmiştir. Son olarak, yazdıklarımız bir sonuca bağlanmış ve toplu bir değerlendirme yapılmıştır.

Köprülü'nün Servet-i Fünûn dergisindeki yazıları ile 1914 yılından sonra Millî Edebiyata yönelen yazıları arasında farklılıklar bulunduğu varsayılmıştır. Özellikle Millî Edebiyat ve Yeni Lisan üzerine yazıları bu iddiamızı desteklemekte hatta kanıtlamaktadır.

Bizden sonraki çalışmalar bu değişimin nedenlerini ve etkilerini inceleyebilir ve o devirdeki diğer sanatçıların benzer hareketlerini tesbit edebilir.

Çalışmam boyunca benden sabır ve desteğini hiç esirgemeyen çok kıymetli Hocam Sayın Doç. Dr. Mehmet ÖNAL'a, Osmanlıca okumalarında çok desteğini gördüğüm, vaktini aldığım Doç. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU'na, uzun ve yorucu çalışmamda hep yanımda olan eşim Şevket KÜMÜŞTAŞ'a çok teşekkür ederim.

Nihâl Kümüştâş

Ankara 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	III
GİRİŞ	1
1. TARİHÎ VE SİYASÎ DURUM	2
2. FİKİR, SANAT VE EDEBİYAT HAYATI	5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FUAD KÖPRÜLÜ VE SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ.....	13
1.1. M. FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN HAYATINDAN ANA ÇİZGİLER	13
1.1.2. Fuad Köprülü'nün Servet-i Fünûn Dergisinde Yazdığı Yıllardaki Önemli Olaylar.....	19
1. 2. M. FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN ESERLERİ	20

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ'NDEKİ YAZILARI	48
2.1.YAZILARIN MUHTEVA YÖNÜYLE İNCELENMESİ	56
2.1.1.Edebiyat İle İlgili Yazılar	57
2.1.2.Türk Edebiyatı İle İlgili Yazılar	65
2.1.3. Millî Edebiyat İle İlgili Yazılar	101
2.1.4. Dünya Edebiyatı İle İlgili Yazılar	104
2.1.5.Metod İle İlgili Yazılar	117
2.1.6. Sanat İle İlgili Yazılar	119
2.1.7. Dil İle İlgili Yazılar	127
2.1.8. Din İle İlgili Yazılar.....	131
2.1.9. Toplum ile İlgili Yazılar.....	133

2.1.10. Kültür İle İlgili Yazılar	139
2.1.11. Siyasî İçerikli Yazılar	141
2.1.12. Çağın Öne Çıkan Kavramları İle İlgili Yazılar	143
2.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	144
2.3. DİL VE ÜSLÛP	145
SONUÇ VE TOPLU DEĞERLENDİRME.....	166
KAYNAKÇA	170
ÖZET	183
ABSTRACT	184

GİRİŞ

Çalışmamızın konusu Servet-i Fünûn Dergisi'ndeki Fuad Köprülü yazılarıdır. Fuad Köprülü incelediğimiz yazılarını her ne kadar 1908-1914 yılları arasında yazmış olsa da yazıların konuları çok geniş bir zaman aralığını içine alacak şekildedir. Köprülü-zâde Mehmet Fuad'ın Servet-i Fünûn Dergisi'ndeki yazıları Fecr-i Âti dönemi ürünü olsalar da konular edebiyatımızın Tanzimat, Servet-i Fünûn, Fecr-i Âti Dönemlerini hatta Millî Edebiyat Dönemi'nin de bir kısmını kapsar. Bu yüzden Yeni Türk Edebiyatı'nın Cumhuriyet Devri'ne kadar olan tüm dönemleri ilgi alanımıza girer. Servet-i Fünûn Dergisi'ndeki yazıları ışığında Köprülü-zâde daha ileriki yıllardaki Mehmed Fuad'dan farklılıklar göstermektedir. İncelediğimiz yazılarında şiddetle karşı çıktığı fikirleri daha sonra savunmuş veya savunduğu fikirleri daha sonra bırakmıştır. Buna örnek olarak "Türklük ve Yeni Lisan" gibi makâlelerle dönemin Millî edebiyatçılarıyla yaptığı tartışmalarını ve sonraki zamanlarda onlara katılmasını gösterebiliriz. En belirgin farklardan biri Köprülü'deki dil anlayışının değişmesidir.

Yazıların anlamlandırılabilmesi için Orhan OKAY'ın deyişiyle "Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı"²nin neredeyse Cumhuriyet Devri'ne kadar tamamını inceleyeceğimizi söyledik. Mehmet ÖNAL'ın tabiriyle dönem "En Uzun Asır"³in, incelenmesinde kavram ve sınıflandırma bütünlüğünün olmaması ve gazete-dergi gibi yazılı kaynakların şimdiye kadar yeterince incelenememesi, çözümlenmemesi nedeniyle zorlaştırmaktadır. Biz de çalışmamızla bu eksikliğin giderilmesinde katkıda bulunmayı istemekteyiz. Bunu yapmadan önce de dönemi hazırlayan sosyal, siyasî, iktisadî, askerî, ilmî şartlara bakmak gerekir.

² Orhan Okay, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Ankara, Dergâh Yayınları, Ekim 2005.

³ Mehmet Önal, **Yeni Türk Edebiyatı En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım**, Geliştirilmiş 3. baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2008.

1. TARİHİ VE SİYASİ DURUM

Türk fikir ve kültür hayatı o dönemde Batı'dan oldukça etkilenmiştir. Osmanlı'daki gelişme ve değişmelerin nedenlerini anlamak için dünyadaki değişimlere göz atmak yerinde olur.

Yerküremizde güç zamanla yer değiştirir. Tıpkı güneş ışığının zamanla yer değiştirip bazı yerlerde gece, bazı yerlerde gündüz olması gibi... Orta çağda Batı bir karanlığa mahkûmken Doğu en parlak günlerini yaşamıştır. Daha sonra ise ticaret yollarının neredeyse tümünün Müslümanların elinde olması vs. gibi durumlardan dolayı Rönesans ve Reform gibi hareketlerle Batı güçlenirken Doğu bu gelişmelerin uzağında kalarak gücünü kaybetmiştir.

Batının ilerlemesine baktığımızda ana arterin ilmî gelişmeler olduğunu görürüz. Örneğin pusula kullanılmaya başlanmasa denizlere açılma olmayacaktı, dolayısıyla Rönesans da... Bilim, din adamlarının baskısından kurtulmayı sağlamasa reform olmayacaktı.

Batının ilmî gelişmesinde de çeviriler rol oynamıştır. Matbaada basılan çeviri kitaplar Batı aydınlanmasına büyük katkı sağlar. Yapılan tercümelerin rolü yadsınamaz. Hilmi Ziya Ülken'in de dediği gibi "uyanış devirlerinde tercümenin rolü"⁴ büyüktür. Fuad Köprülü de çeşitli çevirilerle kültür hayatımıza katkı da bulunmuş, çevirmiş olduğu iki eserden ve yazarından Henri Becque yazısında bahsetmiştir.

Ticaret yolları üzerinde hak sahibi olamayan Batı yeni ticaret yolları bulmak umuduyla pusuladan faydalanmış ve pusula sayesinde gittikleri yeni toprakların zenginliklerini ele geçirerek maddi açıdan güçlenmiştir. Bu zenginlik sosyal yapıda da yeni bir sınıfın oluşmasını sağlamıştır. Din adamlarının ve yöneticilerin halk üzerindeki baskısı azalmıştır.

Bilimdeki gelişmeler neticesinde yaşanan "Sanayi Devrimi" daha sonra sömürgeciliğin doğmasına ve sanayide gelişmiş ülkelerin hammadde ve pazar arayışına girmelerine neden olmuştur.

⁴ Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul, Ülken Yayınları, 2007.

O dönemde din adamlarının baskıcı tutumu bilimsel gelişmelere paralel olarak azalmak zorunda kalmıştır. Fuad Köprülü'nün Servet-i Fünûn'da yayınlanan Robert Ardigo adlı makâlesi o dönem Batı'da yaşanan din-bilim ikilemini Robert Ardigo'nun yaşadıklarıyla bize anlatmaktadır. Robert Ardigo önce dinî bir eğitim alır daha sonra bilimle tanışıp kafa karışıklığı yaşar. Skolâstik düşünceye karşı gelişen hümanizm, akli ve bireyi temel alan akımlar Batı'da aydınlanma düşüncesini hazırlar. Batı aydınlanma döneminden Francis Bacon, Thomas Hobbes, Voltaire, Montesque ve Kant gibi düşünürlerin isimleri makâlelerde defalarca geçer. Çünkü bu isimler Osmanlı'nın Batıyı yakalama çabasında da önemlidirler. Yine Fransız Devrimi ve Batının ordularını teknoloji olarak geliştirmesi Osmanlı'yı etkileyen maddelerdendir.

Osmanlı ekonomik, ilmî, siyasî ve askerî konularda Batı'nın gerisinde kalmıştır. Osmanlı'nın kötü gidişi ilk kez Viyana Bozgunu ile ayyuka çıkar. Devlet ilk kez toprak kaybetmektedir. En başta Osmanlı Devleti kendine aşırı güveniyor, diğer tüm devletlerden üstün olduğunu düşünerek dünyadaki gelişmeleri eskisi kadar takip etme lüzûmu duymuyordu. Hâlbuki başlarda Osmanlı ilerlemeci ve gelişmeleri yakından takip edici bir politika izlemekteydi. Fatih'in İstanbul fethi sırasında tasarladığı topraklara buna örnek gösterilebilir. Önceleri bu geri kalmanın temelden müdahalelerle değil de birkaç önleyici tedbir sayesinde geçiştirileceğine inanıldı. Zaten gerilemenin boyutları tam olarak anlaşılammıştı, ufak müdahalelerle ülkenin eski gücüne kavuşması hedeflenmişti. Daha sonra durumun ciddiyeti askerî yenilgilerle daha iyi anlaşılmaya başlandı. Nasıl ki yıkılmaya yüz tutmuş bir binanın boyasıyla, iç süslemeleriyle uğraşmak temeldeki yıkılmayı engelleyemezse Osmanlı'nın da son dönemdeki atılımları da yıkılmayı engelleyemedi. Çünkü yenilikler yüzeysel kalıyor, sorunun köküne yönelik müdahaleler yapılamıyordu. Bahçe ve saraylara, eğlencelere yapılan yatırım halkın hoşnutsuzluğunu arttırdı. Osmanlı'nın son dönem durumuyla ilgili Şeyh Gâlib makâlesinde de bazı ayrıntılar mevcuttur.

Osmanlı ilmiye sınıfı bozulmuştu. Eğitim faaliyetleri de yenileşmeye muhtaç hale gelmişti. Fuad Köprülü'nün "Terbiye'ye Dair" makâlesi bu

noktayı çok güzel bir şekilde anlatmaktadır. Köprülü zamanın gelişime kapalı, ezbere dayalı anlatımını bu makâlede eleştirmektedir.

Osmanlı'nın dış gelişmeleri takip etmeye başlaması, tercüme faaliyetinin bir "Tercüme Bürosu"yla kurumsallaşmasını gerektirdi. Matbaa ülkeye gelse de itirazlar sonucu sadece belli eserler basılabildi.

Yapılan her yenilik bir diğerine de vesile oldu. Yeniliklerin devamını sağlayacak kadro için yeni okullar açıldı. Tıp, askerlik, mühendislik alanlarındaki bu ilk batı tarzı okulların ihtiyacı için yeni tarz öğretmen okulları, yeni tarz kitaplara ihtiyaç duyuldu. Yeni tarz kitaplar tercüme edildikçe ve Batıyı tanıyıp ülkeye faydalı olmaları için öğrenciler eğitim için yurtdışına gönderildikçe bu aydınların düşünce yapısının da yavaş yavaş değiştiği görüldü. Verilen eserlerde Batılı şekil ve düşünceler göze çarpmaya başladı.

Devlet bilim ve sanayideki gelişmeleri takip edemediği için Batı karşısında güçsüz bir hale gelmişti. Yerli tezgâhlar Avrupa'nın fabrikasyon ürünleriyle yarışamıyordu. Yerli müteşebbislerin açtığı Batı tarzı sanayi kurumları da fazla dayanamadan batıyorlardı. Bilimsel ve ekonomik olarak zor durumdaki ülkenin askeriyesi de bozulan siyasî ve sosyal düzene paralel olarak çağın gerisinde kaldı. Ordunun komuta kademesinde fikrî ayrılıklar vardı. Ordu içerisinde bozulmalar üst düzeye çıkmıştı. Ordunun düzelmesi için pek çok hamle yapıldı. Bunların en etkili "Vaka-yı Hayriye" olarak da anılan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması olayıdır. Askeriyenin düzeltilmesi için yapılan yenilikler, formaların, silahların son sistem olmasına rağmen komutan kadrosunun çağın gereklerine göre eğitilmemiş olması sonucu işe yaramadı.

Yenilikler, bozulan kurumlara müdahaleler sürekli olmadı; bazen baştaki paşanın başının gitmesi bazen de padişahın değişmesiyle atılımlar durakladı. Osmanlı bu haliyle Batıya karşı siyasî olarak zor durumdaydı. Daha sonra Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı yayınlandı. Birinci ve İkinci Meşrutiyetler de durumu kurtarmaya yetmedi. Tanzimat Fermanı, 1789 Fransız Devrimi sırasında yayımlanan İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildiri'sinde yer alan hükümlerle benzer maddeler taşımaktaydı.

Tanzimat bir halk hareketi olmayıp üstten yapılan bir düzenleme olduğu için beklenen etki ve iyileşme sağlanamadı. Islahat Fermanı (28

Şubat 1856) da ümitleri boşa çıkardı. Birinci ve İkinci Meşrutiyet de başarısız olmuştur, denebilir. Bu olaylar yaşanırken fikir, sanat ve edebiyat alanında da önemli gelişmeler olmuştur.

2. FİKİR, SANAT VE EDEBİYAT HAYATI

“Fransız Devrimi”nin ulusçuluk anlayışı, Osmanlı Devletini de yaşamsal seviyede etkiledi; çünkü Osmanlı halkı pek çok farklı milletten oluşuyordu, ülkenin eski gücüne kavuşması için çeşitli fikir akımları ortaya atılmıştı. Osmanlılık, Osmanlı Devleti bünyesindeki farklı tebâları Osmanlılık fikri etrafında birleştirmeyi amaçlayan fikir akımıydı. Fransız İhtilâli etkilerinin dalga dalga yayıldığı dünyada milliyetçilik fikrinin etkisiyle Balkan Savaşları sonrası geçersizliği anlaşıldı. İslamcılık, Osmanlı Devleti bünyesindeki farklı tebâları İslamcılık fikri etrafında birleştirmeyi amaçlayan fikir akımıydı. İngiltere’nin Araplar üzerindeki çalışmalarıyla geçersizliği anlaşıldı. Batıcılık ise her noktada Batının tâkibiyle düze çıkacağımıza inanan görüşe ad olmuştu. Bu dönem edebiyatında daha çok Batıcı anlayış görülür. Dilden Arapça ve Farsça kelimelerin çıkarılması gerektiği görüşü yeni tarz düşünce ve edebiyat anlayışının eseridir. Fuad Köprülü bu meseleye “Türklük ve Yeni Lisan”, “Yeni Lisan” makâlelerinde değinir.

Dil ve düşünceyle birlikte edebiyat, Arap ve Fars kaynaklarının etkisinden sıyrılmakta fakat bu sefer de Batı ve İslav edebiyatlarına, özellikle de Fransız kaynaklarına yönelmektedir. Fuad Köprülü’nün “Tolstoy”, “Arne Garbrug”, “Henri Becque”, “Jakobsen”, “Henri de Regnier”, “Henri de Regnier 2”, “P. Vairlaine”, “Pierre Loti İçin” gibi makâleleriyle bu sahadaki edebiyatçıların yanında bizdeki edebiyatçıları ve eserleri “Tazarrunâme-i Sinan Paşa 1-2-3”, “Muallîm Nâcî 1-2-”, “Bâki’ye Dâir” makâleleriyle tanıtması da önemlidir. Bu tanıtım yazıları dışında direkt edebiyatı mercek altına alan “Halk ve Edebiyat”, “Edebiyat ve Ahlâk 1-2-3-4”, “Nazîrecilik” gibi teorik yazılar da vardır.

Bu konular ve düşünceler o dönemin önemli gazete ve mecmûalarında kendine yer bulurlar. İlk olarak Tercüman-ı Ahval, Muhibir, Hürriyet, Tasvir-i Efkâr, İbret, Tercüman-ı Hakikat göze çarpan süreli yayınlardır.

Batılı tarzda hikâye ve roman yanında Türk edebiyatına giren türlerden biri de edebiyat eleştirisidir diyebiliriz. Servet-i Fünûn'un devamı olarak görülen, ondan büyük farklarla ayrılamayan Fecr-i Âti'de eleştiri yazıları çok fazlalaşmıştır.

“Dönem içerisinde çeşitli gazete ve dergilerin faaliyet alanına girmesiyle canlı bir eleştiri atmosferi doğar. Bu eleştiri faaliyetleri bazen eskiyle yeni arasında, bazen yenilikçilerin birbiri arasında çıkan ihtilaflarda belirecek; dil, edebiyat, edebî türler, sanat eseri ve sanatkârlar üzerinde düşünme ve tartışma ortamının doğmasına zemin hazırlayacaktır. Esas itibarıyla yenileşme dönemi Türk edebiyatı klasik edebiyata karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde eleştirinin iki prensipten hareket ettiği görülür. Bunlardan biri eskinin reddi, diğeri ise yeninin ortaya konmasıdır.”⁵

Fuad Köprülü de batıdan aldığımız yeni tarzlardan biri olan “tenkid” yazılarını “Marâz-ı Tenkîd” gibi örneklerle Servet-i Fünûn'da yayınlama imkânı bulmuştur.

O dönemde dünya çapında tanınan ve bizim fikir ve edebiyat hayatımızda etkili olan: Hippolyte Taine, Anatole France, Alfred de Musset, Emile Fauget, Gustave Flaubert, Maurice Barres, Honore de Balzac, Alphonse Dauet, Emile Zola, Leconte de Lisle, François Coppee, Sully Prudhomme, Stephane Mallarme, Paul Bourget, Jules Lemaitre, Ferdinand Brunetiere, Julien Luis Geofroy, Gustave Larroumet, Paul Adam, Henri Becque, Marcel Prevost, İbsen gibi isimler Fuad Köprülü'nün makâlelerinde bu isimler sık sık geçer.

Çalışmamızda Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı sınıflandırması Mehmet Kaplan'a göre yapılmıştır:

- Politik ve Sosyal Fikirler Devri

⁵ Bilge Ercilasun, **Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkid**, Ankara, 1981, s. 42.

- Romantik ve Büyük İhtiraslar Devri
- Günlük ve Küçük Hassasiyetler Devri: Ara Nesil

Bu tasnif içerisinde bazı benzer özellikteki-Sadullah Paşa, Âkif Paşa, Muallim Nâci gibi- isimleri de ekleyerek incelemeyi uygun gördük.

Politik Ve Sosyal Fikirler Devri: Şinasi-Namık Kemâl-Ziya Paşa Mektebi
Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemâl, Akif Paşa, Sadullah Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Ebuzziya Tefik.

Romantik ve Büyük İhtiraslar Devri: Ekrem Hamit-Sezâî Mektebi
Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan, Sami Paşa-zade Sezâî, Muallim Nâci

Günlük, Küçük Hassasiyetler Devri: Ara Nesil

Nabizade Nazım, Menemenlizade Mehmet Tahir, İsmail Safa, Mehmed Celal, Nigar Hanım

Servet-İ Fünûn Edebiyatı (1896-1901)

Tefik Fikret, Cenab Şahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf

Fecr-İ Âti Devri (1909-1913)

Yakub Kadri Karaosmanoğlu, Şehabettin Süleyman, Cemil Süleyman Alyanakoğlu, Köprülü-zâde Mehmed Fuad, Müfid Ratib, Refik Halit Karay, Faik Ali, Ahmet Haşim, Tahsin Nahid

Şiirin başlangıcını Köprülü'nün "Şeyh Gâlib'e Kadar Türk Şiiri" makâlesinden takip edebiliriz. "Önceleri, klasik Türk Edebiyatı'nda olduğu gibi eski nazım şekilleriyle yazılır. Daha sonra içerikten başlayarak üslup, şekil ve teknik de değişir. Yeni edebiyatın ilk örneklerinin eski şekiller ve kalıplarla verilmiş olması şairlerin o eğitimle yetişmiş olmalarına bağlanabilir. Leskofçalı Galip, Hersekli Arif Hikmet gibi isimler o dönem klasik anlayışının temsilcisi konumundadırlar. Klasik tarzda yazan şairler "Encümen-i Şuara" (1861) topluluğunu kurarlar. Leskofçalı Galip, Hersekli Ahmet Hikmet gibi şairlerin yanında bu kadroda Ziya Paşa ve Namık Kemâl gibi isimler de bulunmaktadır.

Tanzimat Döneminde her nokta da olduğu gibi edebiyatta da bir “ikilik” yaşanmaktadır. Eski kurumlarla yenilerin yan yana olduğu o devirde, eski ve yeni şiir anlayışları birlikte görülür. Bu dönemde göze çarpan bir özellik de yaşanan ikilemin eser isimlerine de yansımış olmasıdır: Vatan Yahut Silistre, Ahz-ı Sar Yahut Avrupa’nın Eski Medeniyeti, Çengi Yahut Daniş Çelebi, Fürs-i Kadimde Bir Facia Yahut Siyavuş...vs

“Muhtevada başlayan yenilik neticesinde klasik şiirin hayal dünyası, tasavvufî unsurlarla örülü mazmun sistemi, mistik aşk anlayışı, muhayyel zaman ve mekân tasavvuru çözümlenerek, yerini yavaş yavaş daha gerçekçi ve akılcı, yani realist ve rasyonalist bir anlayış içerisinde şekillenen hayata, topluma, insana ve nihayet onun siyasî, kültürel, sosyal alandaki meselelerine bırakmaya başlar. Şiirin dünyasına yeni kavram, imaj ve hayaller girer.”⁶

Dilde halka gitme gazetelerin de etkisiyle hızlanır. Bu gidiş halkı “aydınlatma” isteğinin bir sonucudur. Tanzimatla birlikte edebiyatımızda batılı tarzda bir “çocuk edebiyatı” da başlamıştır diyebiliriz. Ancak ilk dönemlerde sadece çocukların değil, yaş farkı gözetilmeksizin tüm halkın eğitilmesi amaçlanmıştır.

Bu dönemin en önemli kavramları “adalet, akıl, kanun, hak, medeniyet, itıknâme, reis-i cumhur, hürriyet...” gibi kavramlardır. Bu bağlamda Fuad Köprülü’nün “Muallim Nâci” hakkındaki makâlesinde ördüklerin ölmemesi üzerine söylediklerini akla uygunluk yönünden eleştirmesini de daha kolay anlayabiliriz.

Köprülü’nün de bir aydın olduğunu düşünürsek Mehmet Kaplan’ın o dönem aydınını anlattığı şu satırlar hem Köprülü’yü hem de makâlelerinde anlattığı münevverleri anlamamız için yol gösterici olacaktır.

“Onun hususiyetlerini özetlemek gerekirse şöyle denilebilir:

- a) Tanzimat’la beraber yeni aydın tipi düşüncelerinde Batıyı örnek alır.
- b) Batılı gibi o da akla, tabiata ve insan iradesine inanır, batıl inançlara yer vermez.

⁶ Ramazan Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayıncılık, 2007, s. 41.

- c) Toplum düzeninin zora değil, kanuna dayanmasını ister.
- d) Halkın vazifeleri oldu kadar, bazı hakları, bilhassa memleket konuları üzerinde fikirlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olduğuna inanır.
- e) Çalışmayı, birleşmeyi, yardımı yüksek bir değer olarak tanır.
- f) Memleketinin dünya içinde tuttuğu yeri ve misyonu bilir. Dış âleme açık olmakla beraber, vatanına sınıksız bağlıdır.

Bu hususiyetler Tanzimat'tan sonra Türkiye'de ortaya çıkan yeni aydın tipinin hemen hemen ortak vasıflarını teşkil eder.”⁷

Şinasi'nin Türk atasözlerini “Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye(1863) neşrinden sonra Şemseddin Sami de 1881'de “Lisan-ı Türkî Osmani” makâlesiyle dilin sadeleşmesi gerektiğini savunur. Bu çalışmalar Ömer Seyfettin'e Yeni Lisan hareketinde yol gösterici olacaktır. Fuad Köprülü, Yeni Lisan, Türklük ve Yeni Lisan makâlelerinde Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının bu düşüncelerine karşı çıkan yazılar yazar.

“Namık Kemâl, Şinasi'nin halka ulaşma konusunda bir araç olarak gördüğü çalışmaları sistemleştirir.”⁸ Osmanlıca'yı eleştirerek dilin Arapça ve Farsça unsurlardan kurtulması gerektiği dile getirir. Fransız Devrimi'nin etkisiyle tüm dünyada yayılan “milliyet”, “hürriyet”, “vatan” gibi kavramlar da şiirlerinde sıkça geçer. Tiyatrolarında da sosyal fayda götmüş ve onu halkın eğitimi için eğlenceli bir vasıta kılmıştır. Namık Kemal eskiyi ağır bir dille eleştirmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar bizde hikâye türünün başlamasını tercümeyle bağlar.⁹ Şüphesiz bu devir en velud yazarı Ahmet Mithat Efendi'dir.

Ahmet Vefik Paşa, Şemseddin Sami gibi isimler de Batı tarzı Türk tiyatrosunun gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Köprülü'nün, İlk gazetecilerimizden olan “Ebuzziya” ile ilgili “Ebuzziya Tefvik Bey” adlı bir makâlesi vardır.

Romantik ve büyük ihtiraslar devri: Ekrem Hamit - Sezai Mektebi diye adlandırabileceğimiz ekolden de Recai zade Mahmut Ekrem'e Fuad Köprülü

⁷ Mehmet Kaplan, **Tip Tahlilleri**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2007, s. 157.

⁸ Korkmaz, **a.g.e.**, s. 34.

⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1982, s. 285.

de devrin diğ er ediplerinin ço ğ u gibi “üst ad” demektir. Recaizade ağ lamaktan, sızlanmaktan, acı çekmekten adeta zevk almaktadır.

Edebiyat-ı Cedide (Yeni Edebiyat) adıyla da anılan Servet-i Fünûn devri, o zamana kadar olan yenileş me ç abalarının eserlere belirgin bir şekilde yansıması bakımından önemlidir. Hem devir sanatç ı larının yetiş me ve kiş ilik özellikleri hem de o zamana kadar ki yenileş me ç abaları bunda etkilidir denebilir. Gür sesli Namık Kemal’in aksine bu dönem “büyük ihtiras ve ıst ıraplar devri”¹⁰ dir. Eserlerden haykıran sesler yerine “Ah”lar, “Ey”ler, “Of”larla çekilen bireysel acı ların inlemeleri gelmektedir. Sanatta faydadan ziyade güzelliğ i amaçlamaktadırlar diyebiliriz. Genel olarak Tanzimat’ta daha toplumsal, Servet-i Fünûn’da ise daha bireysel bir anlayış ın hakim olduğunu söyleyebiliriz.

Tanzimatta “Makber”, “Adem Kasidesi” gibi şi irlerde ölüm karş ısında ki felsefik arayış Servet-i Fünûn döneminde kendini gö zyaş larına; felsefeden ziyade bireysel kıvranı ş lara bırakmış tır diyebiliriz. Gerilemekte olan devlet devri üzerinde ümitsiz ve bedbin bir hava oluşt urmaktaydı. Köprölü’nün de “Bedbinlik” adlı bir makâlesi vardır. Uygulanan istibdat da etkisiyle gazetecilik de ğ il de dergicilik revaçtaydı. Gazeteciliğ in geri planda kalmasının dilde sadeleş me ç abalarına da negatif tesiri oldu ğ u söylenebilir.

Servet-i Fünûn’un özelliklerini eserlerinde en çok görebileceğ imiz edibler şi irde Tefvik Fikret ve Cenab Ş ehabettin, hikâye ve romanda ise Halit Ziya Uş aklığ il’in yanında Mehmet Rauf’tur. Genelde Maupasant tarzında yazılan Servet-i Fünûn hikâyesi de mesaj gayesi gütmemektedir.

Millî Edebiyat hakkında, Fransız İhtilali’nin dünyaya yaydı ğ ı “uluslaş ma” etkisiyle; Ömer Seyfettin ve arkadaş larının önce Doğ uya sonra Batıya yönelen edebiyatımızı eleşt irerek, millî lisanla yeni bir edebiyat vücud a getirme ç abaları sonucu bu akım doğ muşt ur denebilir. Millî edebiyat düş üncesinden önce millî dil konusu Genç Kalemler dergisinin yazı larıyla tartış ılmaya baş lar.

¹⁰ Mehmet Kaplan, **Tefvik Fikret**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1987, s. 13.

“Genç Kalemler’in ortaya koyduğu dil ve ona bağlı edebiyat anlayışının en önde savunucularından olan Ali Canip, Fuad Köprülü, Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin’le giriştiği münakaşalar esnasında yazdıklarını Millî Edebiyat Meselesi ve Cenap Bey’le Münakaşalarım adlı kitapçıkta toplamıştır. Bu tenkidlerin daha ziyade Yeni Lisan’ın getirdiği dil ve edebiyat anlayışını anlamadan yapıldığı açıkça bellidir.”¹¹

Zaten Fuat Köprülü de daha sonra o sıralar eleştirmiş bulunduğu Millî Edebiyatçılara katılacaktır. Millî Edebiyatın en belirgin temsilcileri olarak Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem’i sayabiliriz. Fuad Köprülü, Genç Kalemler’deki Yeni Lisan makâlesi¹² üzerine Ömer Seyfettin ve arkadaşlarıyla tartıştığı sırada “ismini bile yazmayan” karşı tarafa kızar. Oysaki bu sadece Fuad Köprülü’ye yönelik bir hareket değildir. Yeni Lisan başlıklı makâle “?” imzasıyla çıkar.

“Ali Canip’e göre bu, Ömer Seyfettin’in teklifidir ve Yeni Lisan davasının tek bir kişiye mal edilmesine engel olmak içindir. Aynı gerekçe ile okuyucu, özellikle de tenkitçiler karşısında kalabalık görünmek arzusuyla yazarların kendi imzalarının yanında rumuz ve müstear isim kullanmayı devam ettikleri görülür.”¹³

Ömer Seyfettin Yeni Lisan makâlesinde: “Türkçe sarfımızı tanımalı, onun üzerine ifsat edici bir leke gibi düşen ecnebî kaideleri atmamızdır. Arabî ve Farisî edatları asla kullanmamamızdır. Hele terkipleri mutlaka Türkçe kaidesiyle yapmalıyız.”¹⁴ demektedir. Köprülü buna karşı çıkar.

Yeni lisancılar dilde tasfiyeci değildirlere. Dilde yerleşmiş kelimelerin aynen kalmasına itiraz etmezler. Köprülü’yle girdikleri polemik neticesinde Ali Canip “Millî Edebiyat Meselesi” başlıklı yazısıyla yeni bir kavram teklif eder:

“mânasını ne kadar tayin edersem edeyim, meseleyi ne kadar aydınlatırsam aydınlatayım, ispât edeyim, hûlâsa ne yaparsam yapayım, onlar kabil değil ‘millî edebiyat’ı’ şalvarlı edebiyat’la bir

¹¹ Hülya Argunşah, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayıncılık, 2007, s. 174.

¹² “Yeni Lisan”, **Genç Kalemler**, cilt 3, sayı 17, 18 Mart 1327, s. 128.

¹³ Argunşah, **a.g.e.**, s. 195.

¹⁴ “Yeni Lisan”, **Genç kalemler**, cilt 3, sayı 17, 18 Mart 1327.

görmekten vazgeçmeyecekler, yine bağıracaklardır ki 'millî edebiyat olmaz!'... Ve işte bunun için bu manası anlaşılmamaya ahdetmiş olan iki kelimeyi Genç Kalemler'den silmeye karar verdik. Bunun yerine (...) 'ibtidâî edebiyat' terkiibini kullanacağız."¹⁵

İbtidai edebiyatla taklitçilikten uzak; batının sanat, felsefe ve ilminden beslenen bir edebiyat anlatılmak istenmektedir.

Köprülü'nün Servet-i Fünûn dergisinde yazdığı sıralarda edebi ve fikri hayatımız yaklaşık olarak bu şekildedir. Dönemi daha iyi anlayabilmek için yazıların muhtevaları daha aydınlatıcı olacaktır.

¹⁵ Ali Canip Yöntem, "Millî Edebiyat Meselesi", **Genç Kalemler**, cilt 2, sayı 6, 25 Haziran 1327.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FUAD KÖPRÜLÜ VE SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ

1.1. M. FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN HAYATINDAN ANA ÇİZGİLER

Fuad Köprülü, 4 Aralık 1890'da İstanbul'da doğdu. Soyu Osmanlı veziri "Köprülü"lere dayanmaktadır. Genç Kalemler dergisi yazarlarına kızan Fuad Köprülü, Türklük ve Yeni Lisan makâlesinde aslının Köprülülere uzandığını hatırlatarak bu devlete ve millete hizmet eden atalarını hatırlatarak dil mevzusunda kendisine yüklenenlere karşılık verir:

"Selanik gençlerinin mümtaz bir sınıfa "fıkrî bir aristokrat sınıfına" hitap eden terkibsiz marazî neşideleri, hikâyeleri sayesinde Türklüğün uyanabileceğini iddia eden bu efendiler şunu bilmelidirler ki, Mehmet Fuad bütün vicdanıyla, bütün mevcudiyetiyle merbut olduğu Türklüğün naçiz, fakat samimi ve fedakar bir hâdimidir. Mensûb olduğu aile itibarıyla, Türklüğün, Osmanlılığın mefahir ve ananatına doğrudan doğruya merbut olan bir adamın, vatan ve milletine derece-yi nisbeti pek çoklarından daha fazladır."¹⁶

Köprülü, Ayasofya Merkezi Rüştüyesi'nden sonra Mercan İdadisi'ni de bitirir. İstanbul Darülfünûnu Hukuk Fakültesine başlar. Hukuk fakültesine devam eden bir esebiyat meraklısı olarak Henri de Regnier'e benzer.

"Henri de Regnier" koleji bitirdikten sonra bütün edebiyat müntesibleri gibi hukuk tahsiline başladı. Fakat onu en ziyade işgal eden sanat ve edebiyattı. Müfekkiresi mesail-i hukukîyeden, eski Roma kavanin-i medeniyesinden "Kudsivil"den daha ziyade romantiklerin,

¹⁶ Köprülü-zâde/imza, "Tahassusât-ı San'at: Türklük ve Yeni Lisan", **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1091, 19 Nisan 1327, s. 582

parnasyenlerin, klasiklerin şiirleriyle, mesail-i edebiye ile meşgul bulunuyordu.

İşte Regnier tahsilini ikmal ettiği zaman bir hükümet adamı, bir avukat olmaktan ziyade bir muharrir, bir şair olmak için hazırlanmıştı. Edebiyat hakkındaki vukuf ve malumatı, malumat-ı hukukiyesinden pek çok vasi idi.”¹⁷

Regnier gibi o da hukuktan ziyade edebiyatla ilgilenir ve nitekim hocalarını da yetersiz bulur; mezun olmayı beklemeyi zaman kaybı görerek okulu bırakır. Yeni kurulmakta olan Fecr-i Âti'nin ilk üyelerinden olur ve Servet-i Fünûn dergisinde yazılarını yayınlar.

“Servet-i Fünûn mecmuası, artık yalnız şiir yazmakla kalmayıp hemen her haftaki nüshasına edebiyat, felsefe ve estetik konularını işleyen makâleler ve tenkit yazılarını yetiştiren Köprülüzade'nin fikri açılımında mühim bir rol oynar”.¹⁸

Köprülü daha sonra yeni katıldığı millî edebiyat görüşüne uygun yazılarını başka yayın organlarında yayınlamaya devam eder.

1910'da çeşitli liselerde (Mercan, Kabataş, İstanbul, Galatasaray liseleri) öğretmenliğe başlayan Köprülü 1913'te İstanbul Darülfünûnu'na Türk Edebiyatı Tarihi hocası olarak atanır. Birinci Dünya Savaşı'na rastlayan bu yıllarda Darülfünûn öğrencileri savaşa gittiklerinden zamanını araştırmalarına ayırma fırsatı bulur. İlmî başarıları Atatürk'ün ilgisini çeker; tarih, eğitim ve dil alanında pek çok kurumda önemli noktalara getirilir. 1933'te “Ordinaryüs Profesör” unvanı alan Köprülü yurtiçi ve yurtdışındaki saygın üniversiteler tarafından fahri doktoralık ve üyelikler almaya layık görülür.

Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları'nda onun bu gayretlerine ve başarılarına Türkçülük noktasındaki çalışmalarından da ötürü şöyle değinir: “Köprülüzade Fuad Bey Türklükbilim (Türkîyat, Türkoloji) alanında büyük bir bilim adamı oldu. Bilimsel yapıtlarıyla Türkçülüğü aydınlattı.”¹⁹

¹⁷ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Musâhabe-i Edebiye: Henri de Regnier 1”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1031, 17 Şubat 1326, s. 388.

¹⁸ Ömer Faruk Akün, “Mehmed Fuad Köprülü”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, XXVIII. Cilt, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 471-486.

¹⁹ GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, yay. haz. Mahir Ünlü ve Yusuf Çotuksöken, Ankara, 19.

Köprülü'nün akademik faaliyetlerini bırakmadan siyasete atılmasını, dönemin yoğun siyasî ortamında ilmî çalışmalarını rahat yapmak istemesiyle açıklanabilir. 1935'te milletvekili olarak meclise giren Köprülü dışişleri bakanlığı hizmetinde de bulunmuş, 1956 senesinde ilmî çalışmalarına dönmüş ve 15 Ekim 1965'te Ankara'da geçirdiği bir trafik kazası sonucu 28 Haziran 1966'da İstanbul'da vefat etmiştir.

Fuat Köprülü, Tanzimat'tan başlayıp ülkenin çok partili hayata geçişini de içine alan uzun hayatı boyunca öğretmenlik, yazarlık, akademisyenlik (İstanbul Darülfünûnu, İlahiyat Fakültesi, İstanbul'daki Mülkiye Mektebi, Ankara Siyasal Bilgiler Okulu, Ankara DTCF), bürokratik gibi çok çeşitli görevlerde bulunmuştur. Biz ise çalışmamızda daha çok onun 1908-1914 yılları arasındaki Fecri Âti edebi topluluğu içerisindeki faaliyetlerine eğileceğiz. Bu dönem içerisinde savunduğu fakat ileriki yıllarda edebi olarak değişen fikirlerini saptamaya çalışacağız. Bunu yaparken Fuad Köprülü'nün Servet-i Fünûn dergisinde o yıllarda yayınladığı makâleler ekseninde hareket etmeye gayret ettik. Çalışmamızın temelini makâleler oluşturmaktadır. Amacımız Köprülü'nün daha önce pek çok kez çalışılmış hayatını tekrar anlatmak değil Servet-i Fünûn'da yazdığı makâlelerini toplu bir şekilde incelemektir. Yine de çalışmamıza bir kronoloji ekleyerek Köprülü'nün hayatının karışıklığa düşülmeden daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalıştık.

Kronoloji

4 Aralık 1890- M. Fuad Köprülü İstanbul'da doğdu.

1905- İlk yazısını Mercan İdadisi'nde öğrenciyken yayımlandı.

1907- Hukuk Fakültesi'ne başladı.

1909- Türk Derneği'ne üye oldu. Gustave Le Bon'dan "Ruhu'l - Cemaat"ı çevirdi.

1910- Henri Becque'den "Paris Kadını" nı tercüme etti.

1911- Türk Yurdu Cemiyeti'ne üye oldu. Gustave Le Bon'dan "Ruh-i Siyaset ve Müdafaa-i İçtimaiye"yi tercüme etti.

1912- Türk Ocağı'na üye oldu. Burada "Hars Heyeti" görevinde bulundu.

1910-1913 yılları arasında çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği yaptı.

1913- Türk Bilgi Derneği Türkoloji Bölümü sekreterliği yaptı.

İlk ilmî yazısı kabul edilen "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul" makâlesini yayınladı.

Halid Ziya'dan boşalan İstanbul Darülfünûn'u Türk Edebiyatı Tarihi müderrisliğine getirildi.

Driault'tan "Selim-i Salis ve Napolyon"u çevirdi.

24 Şubat 1913- Türk Yurdu mecmuasında "Türk'ün Duası" adlı eserini yayınladı.

1914- Türk Bilgi Derneği'nin genel sekreterliğini yaptı.

1915- Millî Tetebbular Mecmuası'nda müdürlük yaptı. Burada "Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe" ve "Türk Edebiyatının Menşei" makâlelerini yayımladı.

Asar-ı İlmîye ve Millîye Tetkik Encümeni Umumi Kâtibi oldu.

1917- Ziya Gökalp'in çıkardığı Yeni Mecmua'da çeşitli çalışmaları yayımlandı.

1919- "Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar" ile uluslar arası ün kazandı.

1920- Türk Edebiyatı Tarihi'ni yayımlamaya başladı.

1921- Edebiyat Fakültesi Mecmuası'nda "Anadolu'da İslamiyet" makâlesi yayımlandı.

1923- Paris'te Uluslararası Dinler Tarihi Kongresi'nde "Bektaşiliğin Menşeleri" ve "Eski Türklerde Sihri Bir Anane: Yağmur Taşı" tebliğlerinde bulundu.

Edebiyat Fakültesi dekanlığına seçildi.

"Türkiye Tarihi'ni neşretti.

İstanbul Mülkiye Mektebi'nde Siyasî Tarih, Türk Messeseleri Tarihi ve Türk Tarihi dersleri vermeye başladı. (1923-1929)

Heyet-i İlmîye üyeliğine başladı.

Türk Edebiyatı Bölüm Başkanlığına getirildi.

1924- Maarif vekili müsteşarlığı yaptı.

Türkiyat Enstitüsü müdürlüğü görevinde bulundu.

İstanbul Darülfünûn İlahiyat Fakültesi'nde Türk Dinî Tarihi derslerine başladı.

5 Kasım 1925- Sovyet İlimler Akademisi muhabir üyesi seçildi.

Macaristan'da da muhabir üyeliğine seçildi.

1926- "Azeri Edebiyatına Ait Tetkikler"i yayımladı.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nde üç yıl sürecek olan Medeniyet Tarihi derslerine başladı.

Bakü'deki Türkoloji kongresine iki tebliğle katıldı.

1927- Heidelberg Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktora ünvanı verildi.

Türk Tarih Encümeni başkanlığına getirildi.

1928- "Divan-ı Türki-i Basit" ve "Millî Edebiyat Tarihinin İlk Mübeşşirleri" eserlerini yayımlandı.

Oxford Üniveristesisi'ndeki Müsteşrikler Kongresi'ne katıldı.

1929- Çekoslovak Şark Cemiyeti ve Alman Akademi muhabir üyeliklerine seçildi.

Ukrayna'da Müsteşrikler Kongresi'nde katılımcı olarak bulundu.

Londra'da düzenlenen Dinler Tarihi Kongresi'ne katıldı.

1931- "Türk Hukuk ve İktisat Tarihi" mecmuasını çıkardı.

"Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar"ı yayımladı.

1932- Birinci Türk Dili Kurultay'ı ve Birinci Türk Tarih Kongresi'ne katıldı.

"Divan Edebiyatı Antolojisi" adlı eseri yayımlandı.

1933- Ordinaryüs Profesör unvanı aldı.

1934- Paris'teki Sorbonne Üniversitesi'nin davetiyle burada konferanslar verdi.

"Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar" adlı eserini yayımladı.

Tahran'da Firdevsi'nin doğumunun 1000. yılı törenlerine katıldı.

1935- Kars milletvekili seçildi.

"Les origines de l'Empire Ottoman" eseri Paris'te yayımlandı.

1936-1941 yılına kadar sürdüreceği Ülkü Mecmuası müdürlüğüne getirildi.

Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi'ni çıkardı.

1937- Atina Üniversitesi'nden fahrî doktoralık aldı.

İkinci Türk Tarih Kongresi'ne katıldı.

1938- Bürüksel ve Zürih'te düzenlenen Uluslararası Oryantalistler Kongresi'nde katılımcı olarak bulundu.

4 Mart 1939- Mehmed Fuad Köprülü'nün tedris hayatının 25. yılı jübilesi yapıldı.

1939- Sorbonne Üniversite'sinden "Şeref Doktorası" unvanı aldı.

Macar İlimler Akademisi haberleşme üyeliğine seçildi.

1940- "Türk Saz Şairleri" yayımlandı.

Amerikan Şark Cemiyeti üyesi oldu.

1941- Üniversitelerdeki kürsülerini bırakarak milletvekilliğini seçti.

1944- Türk Hukuk Tarihi Dergisi'ni çıkardı.

7 Ocak 1946- Dörtlü Tahkir'de imzaları bulunan diğer üç arkadaşıyla Demokrat Parti'yi kurdu. Temmuz ayındaki seçimlerde bu partiden İstanbul milletvekili seçildi.

1947- Amerikan Şark Cemiyeti şeref üyesi seçildi.

1948- Sovyet İlimler Akademisi'nden çıkarıldı.

1950- Beş yıl boyunca sürdüreceği dış işleri bakanlığına getirildi. NATO üyeliği için çalışmalar yapmış ve 1952 yılında Kuzey Atlantik Paketi'na katılmamızı sağlamıştır.

1955- Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerine getirildi.

1956- Karaçi Üniversitesi'nden fahri doktoralık unvanı aldı.

1957- Demokrat Parti'den istifa etti.

1958- Harvard Üniversitesi'nde konferans verdi.

1959- "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" nu yayınladı.

Amerikan Tarih Cemiyeti Şeref üyesi oldu.

Harvard Üniversitesi'nde konferans verdi.

1960- İhtilalde tutuklandı.

1961- Hür Demokrat Parti'yi kurdu.

1962- Siyasetten çekildi.

24 Kasım 1964- London School of Oriental and African Studies (Londra Doğu ve Afrika Araştırmaları Okulu)nun haberleşme üyeliğe seçildi.

25 Kasım 1964'de Macar İlimler Akademisi fahri üyesi oldu.

15 Ekim 1965'te Ankara'da trafik kazası geçirdi.

28 Haziran 1966'da İstanbul'da vefat etti.

1.1.2. Fuad Köprülü'nün Servet-i Fünûn Dergisinde Yazdığı Yıllardaki Önemli Olaylar

23 Temmuz 1908 - II. Meşrutiyet'in ilanı

5 Ekim 1908 - Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini ilan etmesi

6 Ekim 1908 - Girit Rumları'nın adayı Yunanistan'a bağladıklarını ilan etmeleri

17 Aralık 1908 - II. Meşrutiyet dönemi ilk Meclis-i Mebusan'ın toplanması

24 Aralık 1909 - Fecr-i Âti edebi topluluğunun kuruluşu

13 Nisan 1909 - 31 Mart Olayı

19 Nisan 1909 - Hareket Ordusu'nun Yeşilköy'e varması, İstanbul'daki kargaşaya son vererek düzeni sağlaması

27 Nisan 1909 - II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi, V. Mehmed Reşad'ın tahta çıkarılması

17 Aralık 1909 - Meclisin açılması

1910 - Arnavutlar'ın ayaklanmaları

1911 - Sultan Reşad'ın Arnavutlar'ı teskin için Rumeli seyahatine çıkartılması

1911 - İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi'ye saldırması ve işgali

1911 – Gayr-i müslim cemaatlerin birleşerek mektepleri konusunda yeni bir düzenleme istemeleri

1911-1912 - Osmanlı İtalyan Savaşı

1912-1913 - Balkan devletlerinin Osmanlı-İtalyan Savaşı'ndan istifade etmek istemeleri: Balkan Savaşı

18 Ocak 1912 - Meclis-i Mebusan'ın feshi (1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı)

18 Nisan 1912 - II. Dönem Meclis-i Mebusan'ın toplanması

18 Nisan 1912 - İtalyanlar'ın Rodos, Oniki Ada ve Çanakkale Boğazı'na tecavüzleri

5 Ağustos 1912 - II. Dönem Meclis-i Meb'usan'ın feshi

22 Temmuz 1912 - Gazi Ahmed Muhtar Paşa hükümeti: Büyük Kabine

15 Ekim 1912 - Trablus ve Bingazi'nin İtalya'ya terki: Uşi Antlaşması, Rodos ve Oniki Ada'nın İtalya elinde kalması

29 Kasım 1912 - Arnavutluk'un istiklalini ilan etmesi

23 Ocak 1913 - Bâb-ı Âli Baskını: Mahmud Şevket Paşa'nın sadareti

30 Mayıs 1913 - I. Balkan Savaşı'nın sona ermesi

11 Haziran 1913 - Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesi, Said Halim Paşa'nın sadareti

29 Haziran 1913 - II. Balkan Savaşı'nın başlaması

21 Temmuz 1913 - Edirne'nin geri alınması

29 Eylül 1913 - Osmanlı-Bulgar barışı: İstanbul Antlaşması

14 Kasım 1913 - Osmanlı-Yunan barışı: Atina Antlaşması

1914 - Türk Bilgi Derneği'nin kurulması; Medreset'ül-Hattatin'in kurulması; Dar'ül-Hilafeti'l-Aliyye Medreseleri'nin kurulması

14 Mayıs 1914 - 5. Meclis-i Mebusan'ın açılışı

28 Haziran 1914 - Avusturya - Macaristan veliahdı Arşidük Franz Ferdinand Saraybosna'da öldürülmesi

28 Temmuz 1914 - Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş ilanı

1. 2. M. FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN ESERLERİ

Bibliyografya

Köprülü'nün Türkçe yazdığı eserler olduğu gibi yabancı dilde yaptığı yayınlar da olmuştur. Eser verdiği konuların dağınıklığının yanı sıra bazen ortak çalışmalara da katılması ve çok eser vermesi bibliyografyasını

belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Bu noktada Hanefi Palabıyık'ın²⁰ kitabından yararlanmayı uygun bulduk.

Kısaltmalar:

ABY: Azerbaycan Yurt Bilgisi

DM: Dergah Mecmuası

EFM: Edebiyat Fakültesi Mecmuası

Eİ: Encyclopédie de l'İslam

HM: Hayat Mecmuası

İA: İslam Ansiklopedisi

JA: Journal Asiatique

K: Kitap

KCA: Körösi Csoma Archivum

M: Makâle

MOG: Mitteilungen der Osmanischen Geschichte

MTM: Millî Tetebbular Mecmuası

Mu: Muhtıra

N: Not

OZL: Orientalistische Litteraturzeitung

TM: Tenkidî Makâle

TEN: Türkiye Enstitüsü Neşriyatı

THM: Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası

TM: Türkiyat Mecmuası

TTEM: Türk Tarih Encümeni Mecmuası

TY: Türk Yurdu

YM: Yeni Mecmua

YTM: Yeni Türk Mecmuası

1912

1. (M) Şinasi'nin Şiirleri, Servet-i Fünûn, 1912, No. 25.

²⁰ M. Hanefi Palabıyık, **Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'nün İlmî Hayatı ve Tarihçiliği**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2008.

1913

2. (M) *Türk Edebiyat Tarihinde Usul*, Bilgi Mecmuası I, 1329/1913, S. 3-52.
3. (M) *Abdühak Hamit Müceddit*, TY, IV, 1329/1913, s. 394-402. Tercümesi: A. Fischer, *İslamica*, IV, 1531, s. 1-16.
4. (M) *Abdullah Tukayef*, TY, IV, 1329/1913, s. 496-515.
5. (M) *Edebiyatımızda Mili His*, TY, IV, 1329/1913, s. 667-668
6. (M) *Yunus Emre*, TY, V, 1329/1913, s. 922-930. İlaveleri için No. 69.
7. (M) *Üstat Ekrem*, Hayatı, TY, V, 1329/1913, s. 1190-1196, bir resim. Bu tedkik tamamlanmamıştır.
8. (M) *Yeni Bir İlim-Halkiyat*, İkdam Gazetesi, 24 İkinci Kanun 1329/1913.
9. (M) *Şeyh Galip Hakkında*, Servet-i Fünûn, 1329/1913, No. 63.

1914

10. (M) *Süleyman Fakih*, Mevlüdü Şerif, İkdam Gazetesi, 28 İkinci 12 Nisan 1330/1914.
11. (M) *Hoca Ahmet Yesevi*, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri, Bilgi Mecmuası, I, 1330/1914, s. 611-645, İlavelerle neşri için No. 69, s. 31-210.
12. (M) *Hicri IX ve X uncu Asırlardaki Çağatay Şairleri*, TY, VI, 1330/1914, s. 2128-35, 2158-66, 2190-94, 2226-30, 2245-51, 2313-19.
13. (M) *Millî Türküler*, İkdam Gazetesi, 7 Şubat 1330/1914.
14. (M) *Türk Şarkıları*, İkdam Gazetesi, 14 Şubat 1330/1914.
15. (M) *Hüseyin Hüsamettin-Amasya Tarihi*, İstanbul 1329, İkdam Gazetesi, 5 Mart 1330/1914.
16. (M) *Saz Şairleri I*, Tedkike methal ve menabi, İkdam Gazetesi, 12 Nisan 1330/1914.
17. (M) *Saz Şairleri II*, Aşık Tarzının Menşei ve Mahiyeti, İkdam Gazetesi, 12 Nisan 1330/1914.
18. (M) *Saz Şairleri III*, Aşık Tarzı Hangi Şekil Hayatın İfadesidir?, İkdam Gazetesi, 29 Mart, 3 ve 6 Nisan 1330/1914.

19. **(M)** *Saz Şairleri IV*, Aşık Teşkilatı ve Aşık Fasılları, İkdam Gazetesi, 12 Nisan 1330/1914. Tercümesi: H. Ritter, *Orientalia I*, 1933.
20. **(M)** *Saz Şaireleri V*, Malumatı Tarihiye, İkdam Gazetesi, 19 Nisan 1330/1914.
21. **(M)** *Saz Şairleri VI*, Aşık Tarzında Şive ve Lisan, İkdam Gazetesi, 24 Nisan 1330/ 1914.
22. **(M)** *Saz Şairleri VII*, Aşık Tarzında Aruz Vezni, İkdam Gazetesi, 8 Mayıs 1330/ 1914.
23. **(M)** *Saz Şairleri VIII*, Aşık Tarzında Vezin ve Şekil, İkdam Gazetesi, 18 Mayıs 1330/1914.
24. **(M)** *Saz Şairleri IX*, Varsağı, Koşma, Destan, İkdam Gazetesi, 24 Mayıs 1330/1914.
25. *Şinasi'nin Şiirleri*, İkdam Gazetesi, 28 Haziran 1330/1914. Tercümesi: L. Bouvat, *Revue du Monde Musulman*, XX VIII, s. 310.

1915

26. **(M)** *Türk Edebiyatında Aşık Tarzının Menşe ve Tekamülü Hakkında Bir Tercübe*, MT, I, 1331/1915, s. 5-46. Tenkit: R. Hartmann, *Der Islam*, VII, 1917, s. 305- 311.
27. **(M)** *Zahir uddin Muhammed Babur Şah'ın "Risale-i Validiye" Tercümesi ve Şiirleri*, MT, I, 1331/ 1915, s. 308-326. Bu makâle serisi tamamlanmamıştır.Tenkid: R. Hartmann, *Der Islam*, VIII, 1917, s. 311-313.
28. *"Mazdéisme"ın Türk Kavimlerinin İtikatları Üzerindeki Tesiri*, MT, I,1331/ 1915, s. 125-161. Bu makâle Edgard Blochet'nin *Revue d'Historie de Religions'da* (1898) neşrettiği makâlenin bazı ilavelerle tercümesidir.
29. **(M)** *Niksârizade Mehmet Efendi'nin Nefs ül-Emirnâme Neşri*, MT, I,1831/ 1913, s. 571-976.
30. **(M)** *Türk Edebiyatının Menşei*, MT, II, 1331 /1914, s. 5-78.

1916

31. **(M)** *Selçukiler Devrinde Anadolu'da Türk Medeniyeti*, MT, II, 1331/1916, s. 293-232. Bu tetkik tam olarak çıkmamıştır.

- 32. (Te)** *Acâib al-Latâif-Hatay Seyahatnamesi*, Müellifi: Hoca Gıyâs ud-Dîn Nakkaş, Naşiri: Ali Emiri, İstanbul 1331/1915, MT, II, 1332/1916, s. 351-368.
- 33. (Te)** *Ahmet bin Yugnâki: Atabet-ül Hakâyık*, Nâkil ve sarihi: Necip Asım, İstanbul: Matbai Âmire, 1332. Birinci Kısım: 55 s. (metin), ikinci kısım: 112 s. (tercüme ve notlar). MT, II, 1331/1916, s. 396-380, No. 290.
- 34. (Te)** *Divân u-Lûgat ut-Türk*, Müellifi: Mahmut bin Husayn al-Kâşgarî, Tarihi telifi: Hicri 468, 2 cilt. İstanbul: Matbai Âmire, 1332, MT, II, 1332/1916, s. 381-383.

1917

- 35. (M)** *Millî Edebiyat*, YM, I, 1917, s. 4-7, No. 93.
- 36. (M)** *Edebiyatta Şahsiyet*, YM, I, 1917, s. 25-28, No. 93.
- 37. (M)** *Edebiyatta Marazîlik*, YM, I, 1917, s. 45-48, No. 93.
- 38. (M)** *Bir Medeniyet Zümresine Sahip Edebiyatlarda Müşterek Kıymetler*, Şekil, YM, I, 1917, s. 65-61, No. 93.
- 39. (M)** *Bir Medeniyet Zümresine Mensup Edebiyatlarda Müşterek Kıymetler*, Esas, YM, I, 1917, s. 84-86, No. 93.
- 40. (M)** *Vezin Meselesi*, YM, I, 1917, s. 105-108, No. 93.
- 41. (M)** *Ozan Hakkında*, YM, I, 1917, s. 105-108, No. 93.
- 42. (M)** *Harabat*, YM, I, 1917, s. 186-188.
- 43. (M)** *Millî Vezin*, YM, I, 1917, s. 213-217, No. 93.
- 44. (M)** *Bir Mektup Münasebetiyle*, Edebiyat Tarihimiz Hakkındaki Yanlış Telakkileri Tenkit, YM, I, 1917, s. 224-226.
- 45. (M)** *Harnâme*, YM, I, 1917, s. 253-256.
- 46. (M)** *Hayat ve Edebiyat*, YM, I, 1917, s. 266-268, No. 93.
- 47. (M)** *Harabat Erenleri: Deli Birader*, YM, I, 1917, s. 285-288.
- 48. (M)** *Bizde Mersiye ve Mersiyecilik*, YM, I, 1917, s. 305-308, 324-328, 344-348, 364-367, 384-386. Bu tetkikin ancak, methal demek olan, Arap ve Acem mersiyecileri hakkındaki kısmı çıkmıştır.
- 49. (M)** *Bizde Millî Tarih Yazılabilir mi?*, YM, I, 1917, s. 247-248.
- 50. (M)** *Bir İmtizaç Münasebetiyle*, YM, I, 1917, s. 385-488, No. 93.

1918

51. (Te) *Hüseyin Daniş Bey'in İran Edebiyatı*, YM, II, 1918, s. 63-67, No. 93.
52. (M) *Harabat Erenleri: Melîhî*, YM, II, 1918, s. 85-86.
53. (M) *Sadabat Şairleri*, YM, II, 1918, s. 146-147.
54. (Te) *Hüseyin Daniş Bey'e*, YM, II, 1918, s. 160-166, 186-198, 254-846, 483-485, No. 93.
55. (M) *Nigâr Hanım*, YM, II, 1918, s. 249-252, iki resim, No. 93.
56. (M) *Bâki ve Zamanı*, YM, II, 1918, s. 288-293, 227-331, dört resim.
57. (Te) *Bir Hiciv Münasebetiyle*, YM, II, 1918, s. 346-347. Bu makâle No. 32'deki tenkidi makâle ile alâkalıdır.
58. (M) *Fatih Devrinde Edebî Hayat*, YM, II, 1918, s. 389-391, iki resim.
59. (M) *Harabat Erenleri: Hâveri*, YM, II, 1918, s. 106-107.
60. (M) *Eski İstanbul ve Şairlerimiz*, YM, II, 1918, s. 387-288.
61. (M) *Harabat Erenleri: Ahi*, YM, III, 1918, s. 25-26.
62. (M) *Osmanlı Edebiyatının Başlangıcı*, YM, III, 1918, s. 85-88.
63. (M) *Şeyh Gâlib'eDair*, YM, III, 1918, s. 123-124.
64. (M) *Türk San'atı Hakkında*, YM, III, 1918, s. 169-172, beş resim. Heinrich Glück'ten tercüme edilen *Türk Sanatı* adlı makâle serisine zeyildir.
65. (M) *Harabat Erenleri: Nihâlî*, YM, III, 1918, s. 185-187.
66. (Te) *Halil Edhem - Kayseriye Şehri*, -Tarih Encümeni neşriyatından, İstanbul, 1334, 150 s., 16 levha. -YM, III, 1918, s. 224-226.
67. (K) *Tevfik Fikret ve Ahlâkı*, İstanbul: Kanaat Küt., 1918, pet. in-8, 40s.
68. (K) *Nasrettin Hoca*, Manzum Hikâyeler, İstanbul: Kanaat Küt., 1918, pet. in-8, 234s., 19 levha. Naşir tarafından manzum hale konan hikâyeleri havi bu esere, Nasrettin Hoca'nın hayatı ve şahsiyeti hakkında bir tetkik de ilâve edilmiştir.
69. (K) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul: Matbai Amire, 1918, in-8, 446 s., iki resim, 12 nota. Mukaddime, tashihler ve ilâveler, kitabiyat cetveli, alâm cetveli. Tenkit: Cl. Huart, Journal des Savants,

1922, 1-2 ve JA, 1923; J. H. Mortmann, OLZ, 1923; J. Nemeth, KCA, 1924, 4. Bunların tercümeleri için TM, I, 1915. Tercüme: Th. Menzel, KCA, II, 1927-1934 (tercüme yalnız metne aittir). Hulâsa: Lucien Bouvat, Revue du Monde Musulman, 1920.

1920-1921

70. (M) *Bizde Nakış Tarihi Hakkında Notlar*, - Yemin ud - Devle, Şeyh Bedr el Dîn Yavaş, Safî, Camîî, Nakşî, Nigârî ve Sâî gibi nakkaşlara dair makâleler-, İkdâm Gazetesi, 27 Birinci Teşrin 3, 10, 17 İkinci Teşrin ve 5 Birinci Kânun 1437/1921.

71. (M) *Selçukiler Devrinde Anadolu Şairleri: Şeyyad Hamza*, DM, I, 1921, s. 61, No. 76.

72. (M) *En Eski Türk Azerî Şairi: Hasanoğlu*, DM, I, 1921, s. 82-83.

73. (M) *Türk Edebiyatı Tarihi*, I: Kablelislâm Türk Edebiyatı, İstanbul: Matbai Amire, 1920, in-8. s. II: Badelislâm Türk Edebiyatı: İslâmî Edebiyat'ta tavzin ve şekle kadar, İstanbul, 1921, s. 97-915. Aynı eserin son tablaları için No. 118'e bak. Tenkit: Kraelitz, MOG, II, 1923-1925. J. Mordtmann, OLZ, 1923.

1922

74. (M) *Bemerkungen zur Religionsgeschichte Kleinasiens*, MOG, II, 1921-1922, s. 203-22.

75. (M) *Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerine Tesiri*, EFM, II, 1922, s. 1-30. Tenkit: Levon Mesrobyan, Çagadamar, 1922. Tercüme: Şamlıyan, Şepor, 1928. Hulâsa: MOG, II, 1922.

76. (M) *Anatolischer Dichter in der Seldschukenzeit*, I: Shaiyat Khamzah, KCA, I, 1922, s. 183-190. Bu makâlenin Türkçe tercümesi için TY, I, 19340 Bu şair hakkında en son tetkik için No. 281 'e bak.

77. (M) *Anadolu'da İslâmiyet*, Türk istilâsından sonra Anadolu'nun tarihi dinîsine bir nazar ve bu tarihin menbaları, EFM, II, 1922, s. 281-311, 385-420-486.

78. (M) *Ahmed Salis Devrinde İstanbul'da Bir Azerî Şairi: Nâmî*, İkdâm Gazetesi, 22 ve 29 Mart 1338/1922.

79. (M) *Osmanlı Tarihinde Nedimler*, İkdâm Gazetesi, 7 Mayıs 1338/1922.

80. (Te) *Divanı Kadı Burhaneddin Münasebetiyle*, Divan Kadı Burhaneddin. Gazel ve Rubailerinden bir kısım ve duyguları. Naşiri: Fredfald Goodsel. İstanbul: Matbai Âmire, 1922, 65 s., Cenap Şehabettin'in bir mukaddimesiyle. İkdâm Gazetesi, 3 Temmuz 1338/1922.

81. (Te) *Derviş Ruhullah: Bektaşî Şairlerinden Müntahab İlâhiler*, İstanbul, 1338, 87s. İkdâm Gazetesi, 18 Temmuz 1338/1922.

82. (M) *Kadı Burhaneddin*, 745-801, DM, II, 1922, s. 180-181.

1923

83. (M) *Osmanlı İdaresinde İzmir*, YM, IV, 1923, s. 94-96.

84. (M) *XI inci Asırda Türk Edebiyatı*, YM, 1923, s. 115.

85. (Te) *Cl. Huart: Menakıbı Eflâki Tercümesi*, Paris, 1918/1922, 2 cilt. YM, IV, 1923, s. 134-135.

86. (M) *Bursa Harabat Erenlerinden Nihâlî*, YM, IV, 1923, s. 154-156.

87. (M) *Bursa'ya Dair Bazı Vesikalar*, YM, IV, 1913, s. 185-186. Bir resim.

88. (M) *Millî Edebiyat Tetkikleri: Koşma Tarzı*, YM, IV, 1993, s. 250-252.

89. (M) *Millî Edebiyat Tetkikleri: Tuyuk şekli*, YM, IV, 1923, 262-263, No. 175'e de bak.

90. (M) *Millî Edebiyat Tetkikleri: Âşık Gevheri'ye Ait Bir Vesika*, YM, IV, 1923, s. 363-363, No. 237'e de bak.

91. (K) *Türkiye Tarihi*, I: Meriçselerden Anadolu istilâsına kadar Türkler, İstanbul: Kanaat Küt. , 1923, in-8, s., 7 harita, bibliyografı.

1924

92. (M) *Tarihimizde Meni Müskirat Meselesi Hakkında Makâleler*, Tevdihidi Efkâr Gazetesi. 24, 27 Birinci Kânun ve İkinci Kânun 1914.

93. (K) *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul: İkbâl Küt., 1824, in-8, 329 s. Tenkit ve, Hulâsa: Gordelevski, Azerbaycan tettebbu Cemiyeti ahbarı, II, 1929. Bu makâlenin Türkçe tercümesi için TY, 1926'ya bak.

94. (K) *Külliyat-ı Fuzûli*, İstanbul: Yeni Şark Küt., 1924, in-8, 392 s. Esere “Fuzuli, hayatı ve eseri” adlı 22 sahifelik bir tetkik de ilâve edilmiştir. Bu tetkik için No. 119'a bak.

1925

95. (M) *Eski Türklerde Dinî-Sihri Bir Anane: Yağmur Taşı*, EFM, IV, 1925, s. 1-11. "Actes du Congés International d'Histoire des Religions tenu à Paris en 1923, t. II" ye de bak.

96. (M) *Azeri Edebiyatına Ait Notlar: Hasanoğlu ve Habîbî*, EFM, IV, 1925, s. 98-77. Habîbî için No. 266'ya da bak.

97. (M) *Meddahlar-Türklerde Halk Hikâyeciliği Tarihine Ait Bazı Notlar*, TM, I, 1925, s. 1-45. No. 180'e de bak.

98. (M) *Lütfi Paşa*, TM, I, 1925, s. 119-150.

99. (M) *Oğuz Etnolojisine Ait Tarihi Notlar*, TM, I, 1925, s. 185-211.

100. (N) *Harzemşahlar Tarihine Ait*, TM, I, 1925, s. 251-254.

101. (N) *Atabet ül-Hakayıka Dair*, TM, I, 1925, s. 255-257. No. 290'a da bak.

102. (Te) *Cl. Haurt: Les Saint des Derviches Tourneur es*, Paris, 1918-1922. TM, I, 1925, s. 291-293.

103. (Te) *Bedros Keresteciyan: Dictionnaire étymologique de la langue turque*, TM, I, 1925, s. 294-295.

104. (Te) *Rauf Yekta: Türk Musikisi Tarihi*, ds. Encyclopédie de Musique de Lavignac, V, 1923, p. 2945-3066. TM, I, 1925, s. 296-299.

105. (Te) *J. Laurent: Byzance et les Turcs seldjucides*, Paris, 1914. TM, I, 1925, s. 300-303.

106. (Te) *Sadri Maksudof: Çinlilerle Moğolların "Houwey Hou" lan ve Orhun Kitabelerinin Oğuzları*, Journal Asiatique ve Türk Yurdu. TM, I, 1925, s. 322-326.

107. (N) *Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyetinin Neşir Listesindeki Bazı Eserlerin Tenkidi*, TM, I, 1925, s. 327-328.

108. (N) *Fransa'da 1920-1924 Seneleri Arasında Türkiyat Neşriyatı*, TM, I, 1925, s. 330-331.

109. (N) *İngiltere'de 1920-1924 Seneleri Arasında Türkiyat Neşriyatı*,

TM, I, 1925, s. 331-332.

110. (N) *Almanya'da 1921-1923 Seneleri Arasında Türkiyat Neşriyatı*, TM, I, 1925, s. 332-334.

111. (N) *Körösi Çsoma Archivum Hakkında*, TM, I, 1925, s. 334.

112. (N) *Çeko Slovakya'da 1924'te Münteşir Eserler*, TM, I, 1925, s. 334-334.

113. (N) *Dorosiev: Küçük Asya'da Bulgor Kolonileri*, Bulgar Akademisi Mecmuası, 1923. TM, I, 1925, s. 335.

114. (K) *Türk Tarihi Dinîsi*, İstanbul: Darülfünûn Mat. Taşbasması 1925, pet. in-8, 623s. Menşelerden 750 Hicriye kadarki kısmı çıkmış olan bu kitap talebe tarafından toplanmış notlarla vücuda getirilmiştir.

1926

115. (Mu) *Les origines du Bektachisme, Essai sur le développement historique de l'Hétérodoxie musulmane en Asie Mineure*, Paris, 1926, in-8, 25 pp. Ext. *der Actes du Congrès International d'Histoire des Religions tenu à Paris en 1923*. Türkçe tercümesi için TY, II, 1926.

116. (M) *Anatolischer Dichter in der Seldschukenzeit II: Ahmet Fakih*, KCA, II, 1926, s. 20-38. Türkçe tercümesi için TY, IV, 1926.

117. (M) *Tamoşvarlı Gazi Aşık Hasan*, TY, IV, 1926.

118. (M) *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Millî Matbaa, I: 1926, II: 1928, in-8, 386 s., 5 harita. Birinci cildi teşkil eden bu kısım menşelerden "Timur Devrinde Türk Edebiyatı'na kadardır.

119. (K) *Azeri Edebiyatına Ait Tetkikler: Baku*, Azer Neşir, 1926, pet. in-8, 56 s.

1927

120. (M) *Prof. W. Thomsen-Vilâdettinin 85. Senesi Münasebetile*, TY, V, 1927, s. 1-5.

121. (Mu) *Harzemşahlar Devrinde Bir Türk Lisancısı: Muhammed hin Kays ve Eseri*, TY, V, 1927, s. 97-100. No. 290'a da bak.

122. (M) *Ali Şir Nevâi ve Tesirâtı*, TY, V, 1927, s. 235-238. İlâveleri için TY, II, 1926.

123. (Te) *H. Zeynallı: Azerbaycan Atalar Sözü*, Azerbaycan Tetkik ve

Tetebbu Cemiyeti'nin Halkiyat bölmesi neşri, Baku, 1926, 236 s. TY, V, 1927, s. 286-7.

124. (M) *Selçukiler Devrinde Anadolu Şairleri: Hoca Dehhanî*, HM, I, 1927, s. 4-5. No. 199'a bak.

125. (M) *X uncu Asra Ait Vesikalar: Fakiri'nin Risâle-i Tarîfât'ı*, HM, I, 1927, s. 22-23.

126. (Te) *Ahmed Haşim: Piyale, şiir mecmuası*, İstanbul, 1926, 52s. HM, I, 1927, s. 30-40.

127. (M) *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul Millî Matbaa, I: 1926.

128. (Te) *Yeni Tarih Kitapları: Türk tarihine dair fasılları ihtiva eden birkaç umumi tarih hakkında*, HM, I, 1927, s. 62-3.

129. (M) *Türkler Hakkında Yanlış Telakkiler*, HM, I, 1927, s. 102-103.

130. (Te) *Fuzuli'ye Ait: Merhum Süleyman Nazif Bey'in "Fuzuli" namı altında 1926'da neşrolunan eseri münasebetiyle*, HM, I, 1927, s. 142-143.

131. (M) *Nevşehirli İbrahim Paşa'ya Ait Yeni Vesikalar*, HM, I, 1928, s. 162.

132. (Te) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi: Gibbons ve Giese'nin eserleri münasebetiyle*, HM, I, 1927, s. 202-203 ve 222.

133. (Te) *Akdeniz Hakkında Eski Bir Türk Eseri: Bahriye*, Müellifi: Pîrî Reis. Naşir ve Mütercimi: Paul Kahle. Türkçe metin ve Almanca tercümesi. Berlin ve Leipzig, 1926. HM, I, 1927, s. 242-243. No. 183'e de bak.

134. (Te) *Mısır'da Türk Âbideleri*, Mme Devonshire: Müslüman Mısır ve âbidelerinin müessisleri. Paris, 1926. HM, I, 1927, s. 262.

135. (M) *Damad İbrahim Paşa ve Baltacı Mehmed Paşa Hakkında Yeni Vesikalar*, HM, I, 1927, s. 304.

136. (M) *Pinti Hamid*, HM, I, 1927, s. 242-243. İlâveleri için No. 290'a da bak.

137. (M) *Nevruz 'a Ait*, HM, I, 1927, s. 322-343.

138. (Te) *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okutulan tarihî hukuk dersleri münasebetiyle. HM, I, 1927, s. 333-367. No.

141'edebak.

- 139. (M)** *Nesimi 'ye Dair*, HM, I, 1927, s. 382.
- 140. (Te)** *Mazd isme, Mazd kisme*, HM, I, 107, s. 382.
- 141. (M)** *Ankara ve Ahiler*, HM, I, 1927, s. 302-403.
- 142. (Te)** *Yusuf Ziya B. ye Cevap*, Hukuk tarihi meselesi münasebetiyle. HM, I, 1927, s. 417-428 ve 422.
- 143. (M)** *T rk l k Tarihine Ait Bazı Notlar*, HM, I, 1927, s. 442.
- 144. (M)** *Aşık  mer'e Ait Bazı Notlar*, HM, I, 1927, s. 462-463.
- 145. (M)** *Eski Nazım Şekillerine Ait*, HM, I, 1927, s. 482-483.
- 146. (M)** *XVI ıncı Asra Ait Edebî Menbalar: Heratlı Fahr  ve tezkiresi*. HM, I, 1927, s. 502-503.
- 147. (M)** *XVI ıncı Asra Ait Edebî Menbalar: S m Mirza ve tezkiresi*. HM, II, 1928, s. 2-3. No. 274'e de bak.
- 148. (M)** *XVI ıncı Asra Ait Edebî Menbalar: M zekkiri Ahb b*. HM, II, 1927, s. 42-43.
- 149. (Te)** *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından: Kitabeler*. İsmail Hakkı, İstanbul, 1927. HM, II, 1927, s. 92-63. No. 187'ye de bak.
- 150. (M)** *XVII inci Asır Şiirine Ait Bazı Mülâhazalar*, HM, II, 1927, s. 82-83.
- 151. (M)** *Muharrem ve Mersiyecilik*, HM, II, 1928, s. 122-123.
- 152. (Te)** *Devşirme Meselesi*, Ahmed Refik Bey'in makâleleri münasebetiyle. HM, II, 1927, s. 142-143.
- 153. (M)** *Bir Nef'i Şakirdi*, HM, II, 1927, s. 182.
- 154. (M)** *Saz Şairlerimize Ait Notlar: Kayıkçı Kul Mustafa*, XI inci asır halk şairlerinden. HM, II, 1927, s. 222-223. No. 251'e de bak.
- 155. (M)** *Millî Harsimize Ait Notlar: Anadolu Tarihi Din sine ait*. HM, II, 1927, s. 263-264.
- 156. (Te)** *Karacaoğlan*. Halk şairleri. İkinci kitap Sadettin Nüzhet, Konya, 1927. HM, II, 1927, s. 282-282, No. 188'e bak.
- 157. (M)** *S  'id Emre*, HM, II, 1926, s. 302.
- 158. (M)** *Müverrih Ali'nin Bir Eseri: Nasihat us-Sal t n hakkında*. HM, II, 1927, s. 364-365.

159. (M) *XI inci Asra Ait Bir Varsağı*, HM, II, 1927, s. 264.
160. (M) *Saz Şairlerimize Ait Notlar: Öksüz Dede*, Hicrî X uncu asır halk şairlerinden. HM, II, s. 385. No. 250' ye de bak.
161. (M) *Saz Şairlerimize Ait Notlar: Kabasakal Mehmed*, Hicrî XII inci asır şairlerinden. HM, II, 1927, s. 405.
162. (M) *Türkiyat Âleminde*, HM, II, 1927, s. 2-3.
163. (M) *Klâsik Türk Nazmında Ruba 'i Şeklinin Eskiliği*, HM, III, 1927, s. 42-43. No. 182'ye de bak.

1928

164. (M) *Saz Şairlerimize Ait Notlar: Kul Süleyman ve Benli Ali*. HM, III, 1928, s. 162-163.
165. (M) *Saz Şairleri Hakkında Notlar: Pîr Sultân Abdal*. HM, III, 1928, s. 223-224.
166. (M) *XIV üncü Asırda Bir Azerî Şairi: Sultan Ahmed Celâyirî*. HM, IV, 1928, s. 62-63.
167. (M) *Oxford XVII inci Müsteşrikler Kongresi*, HM, IV, 1928, s. 305-306.
168. (M) *Deli Lütfî'nin Mizahi Bir Risalesi*, HM, IV, 1928, s. 426.
169. (M) *Selçukiler Devri Edebiyatı Hakkında Notlar: Hoca Dehhânî*. HM, IV.
170. (M) *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirlerinden Mahremi*, HM, V, 1928, s. 22-23. İlâveleri için No. 228'e bak.
171. (M) *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirlerinden Edirneli Nazmi*, HM, II, 1928, s. 62-63. İlâveleri için No. 228'e de bak.
172. (M) *XVI-XIX uncu Asırlarda Türkçenin Tekâmülü*, HM, V, 1628, s. 82-83.
173. (M) *Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar*, TM, II, 1928, s. 1-32.
174. (M) *Türk Klâsik Edebiyatında Nazım Şekilleri: Tuyuğ*. TM, II, 1928, s. 219-242. İlâveleri için No. 290'a bak.
175. (M) *İlk Osmanlı Sikkeleri Hakkında*, TM, II, 1928, s. 410-412.
176. (M) *Germeyan Beyliği Tarihine Ait*, TM, II, 1928, s. 412-414.
177. (M) *Pinti Hâmid*, TM, II, 1928, s. 415-416. İlâveleri için No. 290.

178. **(M)** *Aydın Oğulları Tarihine Ait*, TM, II, 1928, s. 416-426.
179. **(N)** *Osman Zâde Taib 'e Dair*, TM, II, 1928, s. 428-430.
180. **(N)** *Meddahlar Makâlesine Ait*, TM, II, 1928, s. 430-434.
181. **(N)** *Fuzuli 'ye Ait Bazı Notlar*, TM, II, 1628, s. 434-436.
182. **(N)** *Klâsik Türk Nazmında Rubai Şeklinin Eskiliği*, TM, II, 1928, s. 438-440. İlâveleri için No. 290.
183. **(Mu)** *Harzemşahlar Devrinde Bir Türk Lisancısı: Muhammed bin Kays ve eseri*. TM, II, 1028, s. 441-444. İlâveleri için No. 290.
184. **(Te)** *Divânı Türki-i Sultan Veled*. Cami ve muhaşşisi: Veled Çelebi, İstanbul: Matbai Âmire, 1341. TM, II, 1928, s. 475-481. İlâveleri için No. 290.
185. **(Te)** *'Ferhangnamei Sa'di" yahut Muhtasar Bostan Tercemesi*. Nazımı: Hoca Mesud. Muhaşşi ve naşirleri: Veled Çelebi ve Kilisli Rifat, İstanbul: Matbai Âmire, 1340. TM, II, 1928, s. 481-489. İlâveleri için No. 290.
186. **(Te)** J. Németh: *Das Ferah-nameh des Ihn Hatib*, ds. *Le Monde Oriental*, 1919, p. 145-184. TM, II, 1928, s. 489-496. İlâveleri için No. 190.
187. **(Te)** İsmail Hakkı: *Kitabeler*, İstanbul, 1927. TM, II, 1928, s. 497-501.
188. **(Te)** Sadettin Nüzhet: *Halk Şairleri*. İkinci kitap: Karacaoğlan, Konya, 1927. TM, II, 1928.
189. **(Te)** *Bahrije Das Türkische Segelhandbuch für das Mitteländische Meer von Jahre 1521*. Paul Kahle. Bd. I: Text. I Lieferung. Bd. II: Übersetzung. Berlin ung Leipzig, 1926. TM, II, 1928, s. 506-508.
190. **(Te)** A. Godard: *Ghazni*. S. Flury: *Le décor épigraphique des monuments de Ghazni*, Syria, 1926. TM, II, 1928, s. 509-512.
191. **(Te)** Jean Deny: *Chansons des Janissaires turces d'Alger*, Ext. des Mélanges de René Basset, Paris, 1925. TM, II, 1928, s. 512-518.
192. **(N)** *Journal Asitique*, 1925-1926'daki Türkiyat makâleleri. TM, II, 1928, s. 530-532.
193. **(Te)** Mehmet Behçet: *Kastamonu Kitabeleri*. TM, II, 1928, s. 524.

- 194. (Te)** Mübârek-Galip: *Ankara*, Cilt I, İstanbul, 1340. TM, II, 1928, s. 541-542.
- 195. (Te)** Hüseyin Hilmi: *Sinop Kitabeleri*, İstanbul, 1339. TM, II, 1928, s. 542-543.
- 196. (Te)** Stanley Lane-Pool-Halil Etem: *Düveli İslâmiye*, İstanbul, 1927. TM, II, 1928, s. 543-544.
- 197. (Te)** Ali: *Menâkıbı Hünerverân*, Naşiri: İbnülemin Mahmud Kemal, İstanbul, 1926. TM, II, 1928, s. 544.
- 198. (Te)** Sadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit: *Konya Halkiyat ve Harsiyatı*, Konya, 1926. TM, II, 1928, s. 544-545.
- 199. (Te)** Sadettin Nüzhet: *Halk şairleri*. Birinci kitap, İstanbul, 1927. TM, II, 1929, s. 545-546.
- 200. (Te)** *Sanihati Seyrani*. Naşiri: Ahmet Hazım, İstanbul, 1340. TM, II, 1928, s. 546.
- 201. (M)** *Atabet-ül Hakayık'a Dair Yeni Malûmat*, TM, II, 1928, s. 546-549. İlâveleri için No. 290.
- 202. (N)** Ali Fuat: *Tanzimat Ricaline Ait Makâleler*, TM, II, 1928, s. 554.
- 203. (N)** Doktor Rifat Osman: *Edirne'de Osmanlı Âbideleri*, Millî Mecmua. TM, II, 1928, s. 555.
- 204. (N)** *Yeni Türkistan Mecmuası nın 1927, 1-7 Sayılarındaki Makâlelere Dair*, TM, II, 1928, s. 555.
- 205. (N)** *Almanya'daki Şarkiyat Mecmualarında Türkiyat'a Ait Makâlelere Dair*, TM, II, 1928, s. 559-562.
- 206. (N)** A. von Le Coq: *Die Buddhistische Specanik in Mittelasiien*, Leipzig, 1924. TM, II, 1928, s. 562-563.
- 207. (N)** Zambaur: *Manuel de Généalogie et de Chronologie de l'Islam*, TM, II, 1928, s. 563-564.
- 208. (N)** F. Babinger: *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, TM, I, Teil, 1927. TM, II, 1928, s. 564.
- 209. (N)** *Vilâyetnamei Hacı Bektaş*, TM, II, 1927, s. 565.
- 210. (N)** Dr. Raquette: *Kâşgar ve Yarkent Türkçesi*, İngilizce lügat. TM, II, 1928, s. 565.

211. (N) *Tarihi Fahr el-Din Mübarek Şahı Merverrûzi*, TM, II, 1928, s. 578-579. Mezkûr eserin müellifi hakkında etraflı malumat için No. 290.
212. (Te) Şeyh Hüseyin Püser-i Şeyh Abdal Pirzade-i Zahidî: *Silsilat al-Nasabi Safaviya*, Brown neşri. TM, II, 1928, s. 579-581.
213. (N) *Prof. Brow'in Vefatı*, TM, II, 1928, s. 579-581.
214. (N) *Revue du Monde Musulman*, Paris, 1925-1926'da Türkiyat'a dair makâleler. TM, II, 1928, s. 632-634.
215. (N) *1922'de Paris'te Toplanan Beynelmilel Tarihi Edyan Kongresi Zabıtları*, TM, II, 1928, s. 634.
216. (N) *Atina*, 1925'te Türkiyat'a ait makâleler. TM, II, 1928, s. 637.
217. (N) A. Gabriel: *Les Mosquées de Constantinople*, Ext. de Syria, VII, 1926, p. 353-419. TM, II, 1978, s. 637.
218. (N) *Byzantion*, Bruxelles, 1924-1926'da Türkiyat'a ait makâleler. TM, II, 1928, s. 634-637.
219. (N) *Cl Huart'in Vefatı*, TM, I, 1928, s. 637-638.
220. (Te) Jean Rypka: *Bâki*, Als Ghazeldichter, Prague, 1926. TM, II, 1928, s. 638.
221. (N) *W. Thomsen'in Vefatı*, TM, II, 1928, s. 638-639.
222. (N) *Oxford'ta Toplanan XVII inci Beynelmilel Müsteşrikler Kongresi*, EFM, VI, 1928, s. 678-686.
223. (M) *Türk Meşahirine Ait Makâleler*. Mimar Sinan, Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi, Naima, İbrahim Müteferrika, Gelenbevi İsmail Efendi, Babur Şah, Şeydi Ali Reis, Nedim, Mimar Davud, Farabî, İsmail Gaspirinski, Mütercim Asım, Şinasi, Hoca İshak Efendi, Ulug Bey, Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Vefik Paşa, Ali Şir Nevai, Müverrih Âli, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ziya Gökalp. Cumhuriyet Gazetesi, 23 Şubat-18 Mart 1928.
224. (Te) *Evliya Çelebi Seyehatnamesi*, Türk Tarih Encümeni neşriyatından. Yedinci cilt, büyük hacimde, 912 s., İstanbul, 1928. Cumhuriyet Gazetesi, 12 Birinci Teşrin 1928.
225. (M) *Fikir Hayatımızda Fransız Tesiri*, Cumhuriyet Gazetesi, 9 İkinci Teşrin 1928'e de bak.

226. (M) *Dilimizin Canlılığı ve Eskiliği*, İkdam Gazetesi, 10 İkinci Teşrin 1928.

227. (M) *Aziz bin Erdeşir Esterâbâdi ve Eseri Hakkında*, Türkiyat Enstitüsü tarafından neşredilen "Bezin u Rezm" adlı eserin başına konan mukaddime, İstanbul: Evkaf Mat. 1928, in-8, 21 s.

228. (K) *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşir/eri ve Divan-ı Türkî-i Basit*, XVI inci asır şairlerinden Edirneli Nazmi'nin eseri. TEN. İstanbul: Devlet Mat., 1928-e029, in-8, 79+83 s. , bibliyografi.

1929

229. (M) *Tanzimat Devrinde Millî Edebiyat Cereyanları*, HM, V, 1929, s. 142-143.

230. (Te) *Hammer'in Osmanlı Şiiri Tarihi*, HM, V, 1929, s. 162-163.

231. (M) *XVII inci Asırda İzmir'in İktisadî Ehemmiyeti*, HM, V, 1929, s. 202-203 ve 263-264.

232. (M) *Saz Şairlerimize Ait Notlar: Gevheri hakkında yeni vesikalar*. HM, VI, 1929, s. 503, No. 233'e bak.

233. (M) *Saz Şairlerimize Ait Notlar: Gevherî'ye Ait*. HM, VI, 1920, s. 3, No. 238'e bak.

234. (M) *XVI inci Asır Saz Şairlerimizden Kul Mehmet*, HM, VI, 1929, s. 3-5. İlâveler için No. 250, s. 17-28'e bak.

235. (M) *Saz Şairlerimize Ait Notlar: XVII inci asır saz şairlerimizden Kuloğlu*. HM, VI, 1929, s. 22.

236. (M) *Din Tarihimize Ait Notlar: I: Ahıryan kelimesi hakkında XVII inci asırda Trakya'da Hıristiyan Türkler*. HM, VI, 1929, s. 42-43.

237. (M) *Saz Şairlerimize Ait Notlar: XVII inci asır saz şairlerinden Kâmil, Kırım Hanı IV üncü Mehmet Giray*. HM, VI, 1929, 58-59.

238. (M) *Cevheri*, EFM, VII, 1929, s. 38-126, No. 245'e de bak.

239. (M) *Gazneviler Devrinde Türk Şiiri*, EFM, VII, 1929, s. 81-83. İlâveleri için No. 290.

240. (Te) *Aşık Dertli*, Hayatı ve divanı. Cami ve musahhihi: Ahmet Talat, Bolu, 1928. EFM, VII, 1929, s. 131-133.

241. (Te) *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi*, Ahmet Talat, İstanbul, 1929.

EFM, VII, 1929, s. 133-136.

242. (Te) Mahmut Ragıp: *Anadolu Türkleri ve Musiki İstikbalimiz*, İstanbul, 1929. EFM, VII, 1929, s. 136-141.

243. (Te) *L'islam et la Politique Contemporaine*, Paris, 1927. EFM, VII, 1929, s. 414-145.

244. (Te) *Tuhfei Hattâtin*, Müştekim Zade Süleyman Efendi. Müellifin hayatına ve eserlerine ait İbnülemin Mahmut Kemal Bey'in bir mukaddimesi ve notlarını havi. Mukaddime 85 s., metin 856 s., fihrist 33 s. İstanbul: Devlet Mat., 1928. TTEM, I, 1929, s. 76-78.

245. (K) *Gevheri*, Türk saz şairlerine ait metinler ve tetkikler I, TEN. İstanbul: Teni Mat., 1929, in-8, 38 s., bir resim, bir nota.

246. (K) *Erzurumlu Emrah*, Türk saz şairlerine ait tetkikler ve metinler II. TEN, İstanbul: Evkaf Mat., 1929, in-8, 38 s., bir resim, bir nota.

247. (K) *Influence du Chamanisme Turco-Mongol sur les Ordres Mystiques Musidmans*, Mémoires de l'Institut de Turcologie de l'Université de Stanbul, Nouvelle Série I. İstanbul İmp. Zellitch. 1929, in-8, 29 pp. *Hulâsa*: ds. Actes du Ve Congrès international d'Histoire des Religions à Lund, 1929, u. 272-282.

1930

248. (M) *Abu Ishâq Kâzerûni und Ishâqi Derwiche in Anatolien*, Der Islam, XIX, 1930-1931, s. 18-26.

249. (M) *Prof. Dr. Albert von le Coq*: Hayatı ve eserleri. TY, V, 1930, s. 4-7.

250. (K) *XVI İnci Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri*, Türk saz şairlerine ait metinler ve tetkikler IV. TEN., İstanbul: Evkaf Mat., 1930, in-8, 70 s., bir resim.

251. (K) *Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*, Türk saz şairlerine ait metinler ve tetkikler V. TEN., İstanbul: Evkaf Mat., 1930, in-8, 75 s., bir nota. İlâveleri için No. 261'e bak.

1931

252. (M) *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülâhazalar*, THM, I, 1931, s. 165-313. Bibliyografı,

indeks. *Tenkit*: Fr. Taeschner, OLZ, 1933, s. 482-490: Ann. d'Hist. écon et soc. , Juillet 1934. *Hülâsa*: Résumé des Communications présentées au Vile Congrès des Sciences historiques de Varsovie. 19-33, p. 297-302; Bobçef Revue Juridique bulgare 1932, No. 7-8, p. 337-339; Nyberg, Le Monde oriental.

253. (Te) G. I. Bratianu: *Recherches sur le Commerce génois dans la Mer noire au XIII e siècle*, Paris, 1929, 13+358 pp. THM, I, 1931, s. 317-318.

254. (Te) Jean Deny: *Sommaire des Archives turcs du Carie*, Le Caire, 1930, 638 pp. THM, I, 1931, s. 318-320.

255. (Te) Ahmet Refik: *XII inci asırda İstanbul Hayatı: 1100-1200*, İstanbul: Devlet Mat. , 1930. THM, I, 1931, s. 320-321.

256. (Te) Gaudefroy-Demombynes: *La Syrie à L'époque des Mamlouks, d'après les auteurs arabes*, Paris, 1928. THM, I, 1931, s. 321-322.

257. (Te) İbn Fadl al-Omerî: *Masâlik el-Absar fi Mamalik el-Amsar*. I. L'Afrique moins l'Egypte. Traduit et annoté avec une introduction par Gaudfroy-Demombynes. THM, I, 1913, s. 322-324.

258. (Te) Ahmet el-Emary: *Conception de l'impôt chez les peuples musulmans*, Paris, 1930, 130 pp. THM, I, 1931, s. 324-425.

259. (Te) Tahsin Muhiddin: *La Réforme foncière en Turquie*, Paris, 1930, 227 pp. THM, I, 1931, s. 326-327.

260. (M) Fuzûli 'nin *Yeni Eserleri*, Edebiyat Gazetesi, 1931, sayı 2, s. 1-2. No. 262'ye de bak.

1932

261. (M) *Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi Hakkında Yeni Vesikalar*, Atsız Mecmua, I, 1932, s. 239-246.

262. (M) *Fuzûli'nin Yeni Eserleri*, AYB, I, 1932, s. 447-448.

263. (M) *Dede Korkut Kitabına Ait Notlar*, I: Altın Küpeli Oğuz Beyleri. AYB, II, 1932, s. 16-21.

264. (M) *Dede Korkut Kitabına Ait Notlar*, II: Başa dönmek ve Aynalamak hakkında. AYB, II, 1932, s. 84-91.

265. (M) *Dede Korkut Kitabına Ait Notlar*, III: Ozan. AYB, II, 1932, s. 133-140. İlâveleri için No. 290.
266. (M) *Habibi*: Hayatı ve eseri. EFM, VIII, 1932, s. 86-133.
267. (Mu) *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*, ds. Birinci Türk Tarihi Kongresi zabıtlar, s. 308-320. No. 289.

1933

268. (M) *İsmail Bey Gaspirinski*, AYB, II, 1933.
269. (M) *Nâmi*, AYB, II, 1933, s. 301-307.
270. (Te) T. Kowalski: *Les Turcs et la langue Turque de la Bulgarie du Nord*. Ext. des Mémoires de XVIII e Congrès international des Orientalistes. Cumhuriyet Gazetesi, 3-10 ve 17 Nisan 1933. İlâveleri için No. 290.
271. (M) *Divân-u Lugât it-Türk Hakkında*, Cumhuriyet Gazetesi, 24 Nisan ve 1 Mayıs 1933. İlâveleri için No. 290.
272. (M) *Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış*, I: XIII ve XIV üncü asırlar. YTM, I, 1933, s. 275-292.
273. (M) *Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış*, II: XV inci asır. YTM, I, 1933, s. 375-394.
274. (M) *Anadolu Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış*, III: XVI inci asır. YTM, I, 1933, s. 534-553.

1934

275. *Sâm Mirza Safevi ve Eseri*, AYB, III, 1934, s. 32-34. Bu makâle 1915'te yazılmış ve bir müddet sonra da Tasviri Efkâr'da çıkmıştır.
276. (M) *Sa'dal-Din Hamâwi*, El. IV, 1934 (1923), s. 32-33.
277. (M) *Sa'dal-Din Köpek*, El. IV, 1934 (1925), s. 33-34.
278. (M) *Saifal-Din Bakharzi*, El. IV, 1934 (1925), s. 76-77.
279. (M) *Sakkâk*, El. IV, 1934 (1925), s. 84.
280. (M) *Salur*, El. IV, 1934 (1925), s. 123-124.
281. (M) *Shaiyâd*, El. IV, 1934 (1926), s. 297.
282. (M) *ShaiyâdHamza*, El. IV, 1934 (1926), s. 297.
283. (M) *Tifli Ahmed Çelebi*, El. IV, 1934 (1930), s. 790-791.
284. (M) *Saiyid Burhan al-Din Tirmidhi*, El. IV, 1934 (1930), s. 845-

848.

285. (M) *La Littérature Turkmène*, El. IV, 1934 (1931), s. 945-947.

286. (M) *La Littérature Turque Othmanh*, Du XIII e siècle jusqu'à nos jours. El. IV, 1934 (1931), s. 988-1010.

287. (N) *Fahreddin Mübarek Şah 'in Eserleri*, Edebiyat, 1934, 2, s. 2-5. Bu makâle No. 290'da 123-134 sahifelerdeki aynı adlı makâlenin 135-144 sahifelerindeki kısmın aynısıdır.

288. (N) *Festschrift Georg Jacob*, Herausgegeben von Theodor Menzel, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1932. TM, IV, 1934, s. 306-308.

289. (N) Jos. Schrijnen: *Umumi Dil Coğrafyası Hakkında Bir Bibliyografi Tecrübesi*. Essai de Bibliographie de Géographie linguistique générale, Nimègue, 1933. TM, IV, 1934, s. 308-309.

290. (K) *Eski Şairlerimiz*, Divan Edebiyatı antolojisi, XIII üncü asırdan XIX uncu asra kadar. İstanbul: Ahmet Halit Küt., 1932-1934, in-8, 700 pp. Antolojinin vadedilen Lûgatçesi henüz çıkmamıştır.

291. (K) *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında, Araştırmalar*, İstanbul: Kanaat Küt., 1934, in-8, 310 pp. Eser müellifin muhtelif makâlelerini ihtiva eden bir mecmua olup, yalnız "Atabet-ül Hakayık hakkında bir vesika daha", "Atabet-ül Hakayık tetkiklerinin bugünkü vaziyeti" ve "Fahrettin Mübarek Şâh ve eseri" adlı makâleler ilk defa neşredilmektedir.

1935

292. (K) *Léguiez de la Chanson de Roland*, ds. Romania, No. 244, Oct. 1935, s. 488-91.

293. (K) *Les Origines de l'Emprie Ottoman*, Paris, E. de Boccard, 1935, in-8, 146 pp. S. Charlety'nin bir mukaddimesiyle. *Tenkîl*: Paul Pelliot, *T'oung Pao*. XXXII, 1936, P. Skok, *Revue des études balkaniques*, II, 1936, s. 303-5; L. Febvre, *Annales d'hist. écon. et soc.*, IX. 1937, No. 43. *Tahlil*: Şerif Hulusi, *Kültür Haftası*, No. 5, 1936; *Tercüme*: *Son kısmı-İmparatorluğun doğması ve büyümesi*, Ülkü, VII, 1936, s. 404-409.

294. (K) *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İst. 1935, fas. 1, 64. *Tahlil*: Orhan Ş. Gökyay, Ülkü, VIII, 1936, s. 383-84; P. Kahle, ZOG.

1936

- 295. (Te)** *Eski Türk Tarihine Ait Araştırmalar*, Rostovtzeff. Cumhuriyet Gaz., 1936, No. 4253 ve 4255.
- 296. (M)** *Osmanlı Müelliflerinde Ekonomik Düşünceler*, Ülkü, VII, 1936, s. 339-44.
- 297. (M)** *Antakya 'da Türklere Ait Bir Tılsım*, Cumhuriyet Gaz., 1936, No. 4450.
- 298. (Te)** *Seminarium Kondakovianum*, Voi. VII, Paraka, 1935. Ülkü, Oli, 1936, s. 376-79.
- 299. (Te)** Alex. Cartellieri, *Der Aufstieg des Papstismus im Rahmen der Weltgeschichte 1047-1095*. Ülkü, VIII, 1936-1937, s. 61-62.
- 300. (Te)** P. Skok-M. Budmir, *Revue des études balkaniques*, Yıl II, 1936. Ülkü, VIII, 1936-37, s. 153-54.
- 301. (Te)** D. Rassovsky, *Les Comans* (Seminarium Kondakovianum, VIII, Praha, 1936, s. 19-40). Ülkü, VIII, 1936, 223-224.
- 302. (Te)** Halil Ethem, *Mısır'ın Son Memlûk Sultanı Melik Tuman Bay II Adına Çorlu'da Bulunan Bir Kitabe*, İst. 1936, 66 s. Ülkü, VIII, 1936, s. 224-25.
- 303. (Te)** F. Aksu, *İsparta İli Yer Adları*, İsparta, 1936, 178 s. Ülkü, VIII, 1936, s. 225-26.
- 304. (Te)** E. Bernheim, *Tarih İlimine Giriş*, İst. 1936, 188 s. Ülkü, VIII, 1936, s. 306-18.
- 305. (Te)** *T'oungPao*, XXXI, 1936. Ülkü, VIII, 1936, s. 318-21. Bakınız: No. 292'de Pelliot'nun tenkidi.

1937

- 306. (Te)** Henri Pirenne, *Histoire de l'Europe*, Paris, 1936. Ülkü, VIII, 1937, s. 397-400.
- 307. (Te)** Louis Massignon et Paul Kraus, *Akhbar al-Halladj*, Paris, 1935. Ülkü, VIII, 1937, s. 401.
- 308. (Te)** L. Râsonyi, *Les noms de tribu dans la chanson d'Igor*, Praha, 1936. Ülkü, VII, 1936, s. 476.
- 309. (M)** *Yıldırım Beyazıd 'ın Esareti ve İntiharı Hakkında*, İst. Devlet

Mat., 1937 (Belletin, 1937).

1938

310. (M) *L'Institution de Vakf et l'importance historique de documents de Vakf*, Ankara, 1938, 9 pp. *Türkçesi*: Vakıflar Dergisi, No. 1, 1938.

311. (M) *Les institutions juridiques turques au Moyen âge*, İst. Devlet Mat., 1928. (Belleten No. 5-8, 1928'den ayrı basım). *Türkçesi*: Belleten, No. 5-6, 1938.

312. (Te) *G. Raquette'in Neşrettiği Çağatayca Bir Vakfiye Hakkında*, Vakıflar Dergisi, 1988.

1939

313. (M) *Notes sur le droit proto-bulgar*, ds. *Revue internationale études balkaniques*, c. II (6). *Türkçesi*: THİM, II, 1939, s. 1-16.

314. (M) *Mısır'da Bektaşilik*, TM, VI, 1936-1939, s. 13-31, 4 levha.

315. (N) *Eski Türk Unvanlarına Ait Notlar*, Körösi Csoma, Archivum; 1, 4, 1938, s. 327-44. THM, II, 1939, s. 17-31.

316. *Halkevlerimizde Tarihî Araştırmalar Nasıl Yapılmalıdır?*, Ülkü, XIII, 1939, s. 9-12.

317. (M) *Bir Hatıra* (Atatürk'e Ait), Belleten, III, 1939, s. 277.

318. (M) *Hukukî Motiflerdeki Semboller*, THİM, II, 1939, s. 33-52.

1940

319. (M) *Bir Ankete Cevap*, ds. *Les Nouvelles littéraires*, 2 Mart 1940 (Jean Denys'in bir mukaddimesiyle). Ülkü, XV, 1940, s. 258-60.

320. (Te) Cari Brockelmann, *Geschichte der islamischen Völker und Saatten*. Ülkü, XIV, 1940, s. 569-70.

321. (K) Barthold, *İslâm Medeniyeti*, (Prof. Köprülü'nün notları, tashihleri ve izahlarıyla). İst. Kanaat Küt., 1940. *Tahlil*: A. Adnan, Ülkü, XV, 1940, s. 566-70.

322. (K) *Türk Saz Şairleri Antolojisi*, İst. Kanaat Küt., 1939-1940, c. II. Bu eser Fevziye Abdullah'ın yardımıyla hazırlanmıştır.

323. (M) *La proibizione di versare il sangue nell'excuzione d'un membro della dinastio pressoi Tur eki et i Mongol*, ds. *Annali del R. Istituto Kuppericre Orientale di Napoli, Nuova Serie*, I, 1940, s. 15-23.

324. (M) *Türk Dili Hakkında Namık Kemal'in Bazı Düşünceleri*, Ülkü, XVI, 1940, s. 97-98.

1941

325. (M) *Ortazaman Türk-İslâm Feodalizmi*, Belleten, V, s. 319-334.
326. (M) *Altın Ordu'ya Ait Yeni Araştırmalar*, Belleten, V, s. 397-436.
327. (M) *Ahmed Paşa*, İA, I, s. 197-192.
328. (M) *Ahmed Yesevî*, İA, I, s. 210-215.
329. (M) *Ahmedî*, İA, I, s. 219-222.
330. (M) *Alâeddîn Halacî*, İA, I, s. 279-282.
331. (M) *Aline ak*, İA, I, s. 302-304.
332. (M) *Alp*, İA, I, s. 379-394.
333. (M) *Altaylılar*, İA, I, s. 367-389.
334. (M) *Âmid*, İA, I, s. 399-400.
335. (M) *Âmil*, İA, I, s. 402-404.
336. (M) *XIII. Asırda Meraga Rasathanesi Hakkında Bazı Notlar*, Belleten, IV, s. 207-227.
337. (M) *Arif, İA, 1*, s. 593-564.
338. (M) *Arslan*, İA, I, s. 598-609.
339. (M) *Artuk oğulları*, İA, I, s. 625-653.
340. (M) *Aruz*, İA, I, s. 625-653.
341. (M) *Arz*, İA, I, s. 657-660.
342. (M) *Asâ*, İA, I, s. 661-663.
343. (M) *Âsim Efendi*, İA, I, s. 665-673.
344. (M) *Âşık Çelebi*, İA, I, s. 695-701.
345. (M) *Âşık Paşa*, İA, I, s. 701-706.
346. (M) *Âşık Paşa Zâde*, İA, I, s. 706-709.
347. (M) *Ata*, İA, II, s. 21-23.
348. (M) *Avşar*, İA, II, s. 28-38.
349. (M) *Âyân*, İA, II, s. 40-41.
350. (M) *Aybeg*, İA, II, s. 58-60.
351. (M) *Azab*, İA, II, s. 81-82.
352. (M) *Azerî*, İA, II, s. 118-151.

353. (M) *Baba*, İA, II, s. 165-166.
354. (M) *Babür*, İA, II, s. 180-187.
355. (M) *Bac.*, İA, II, s. 187-190.
356. (M) *Bahadır*, İA, II, s. 289-219.
357. (M) *Bahsi*, İA, II, s. 233-238.
358. (M) *Azerî Aşıklarından Tufarganlı Abbas*, Türk Amacı 1. yıl, s. 204-208.
359. (M) *Abbas Kuli Ağa Bakıkanlı*, Türk Amacı, 1 yıl, s. 204-208.
360. (M) *Yeni Farisî'de Türk Unsurları*, TM, VII-VIII, 1, s. 1-16.
361. (M) *Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü*, Vakıflar Dergisi, II, s. 1-35.
362. (M) *Ortazaman Türk Hukukî Müesseseleri*, İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları, İstanbul, 1943, s. 383-418.
363. (M) *Osmanlı Türklerinde İlim*, Akşam Gazetesi, 10 Ağustos.
364. (M) *Bahtiyar-nâme*, İA, s. 241-242.
365. (M) *Bakî*, İA, II, s. 363-263.
366. (M) *Baybars. I.*, İA, II, s. 401-420.
367. (M) *Bayrak*, İA, II, s. 541-420.
368. (M) *Bektaş*, İA, II, s. 541-549.
369. (M) *Berliam ile Yûdâsef* İA, II, 558-560.
370. (M) *Bey*, İA, II, s. 579-581.
371. (M) *Beyhakî*, İA, II, s. 585-586.
372. (M) *Uran Kabilesi*, Belleten, VII, s. 379-522.
373. (M) *Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları*, Belleten, VII, s. 379-522.
374. (M) *Yıldırım Bayezid'in İntiharı Meselesi*, Belleten, VII, s. 591-599.
375. (M) *Osmanlı İmparatorluğunun Etnik Menşei Meseleleri*, Belleten, VII, s. 219-313.

1944

376. (M) *Türk Bayrağı*, Aylık Ansiklopedisi, I, s. 33-34.
377. (M) *Bakî*, Aylık Ansiklopedisi, I, s. 231-232.
378. (M) *Kay Kabilesi Hakkında Yeni Notlar*, Belleten, VIII, s. 421-452.

379. (M) *Cengiz Han*, İA, II, s. 91-100.
 380. (M) *Cüzcanî*, İA, II, s. 230-237.
 381. (M) *Cüveynî*, İA, II, s. 249-250.
 382. (M) *Cüveynî*, İA, II, s. 255-259.
 383. (M) *Türk ve Moğol Sülâlesinde Hanedan Azasının İdamında Kan Dökme Memnuiyeti*, Türk Hukuk Tarihi Dergisi, I, s. 1-9.

1945

384. (M) *Çağatay Edebiyatı*, İA, III, s. 270-323.
 385. (M) *Çavuş*, İA, III, s. 362-369.
 386. (M) *Daruğa*, İA, III, s. 486-489.
 387. (M) *Devlet-Şah*, İA, III, s. 560-562.

1947

388. (M) *Fazlı*, İA, IV, s. 533-534.
 389. (M) *Fıkıh*, İA, IV, s. 608-622.
 390. (M) *Figânı*, İA, IV, s. 630-631.
 391. (M) *Firdevsî*, İA, IV, s. 649-651.
 392. (M) *Firûzkûh*, İA, IV, s. 655-657.
 393. (M) *Firûz-Şah Halacî*, İA, IV, s. 660-666.
 394. (M) *Firûz-Şah Toğluk*, İA, VI, s. 666-670.
 395. (M) *Fuzulî*, İA, VI, s. 686-699.
 396. (M) *Gazalî*, İA, VI, s. 728-729.

1948

397. (M) *Hâce*, İA, V, s. 20-24.
 398. (M) *Hâcib*, İA, VI, s. 30-36.
 399. (M) *Hacûy-i Kirmanî*, İA, V, s. 36-41.
 400. (M) *Hâdîm*, İA, V, s. 34-47.
 401. (M) *Halaç*, İA, V, s. 109-116.
 402. (M) *Rabia Hâtûn Masalı*, Vatan Gazetesi, 8 Kasım 1949.

1949

403. (M) *Hamdı*, İA, V, s. 183-186.
 404. (M) *Harizmşahlar*, İA, V, s. 265-296.

1950

405. (M) *HU 'at*, İA, V, s. 483-486.

406. (M) *Türk Onomastigueli Hakkında*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, I, s. 221-236.

Fuad Köprülü Hakkında Yapılan Tezler

Aynur İzler, Fuad Köprülü'nün İlk Makâleleri, Lisans Tezi, 1966, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Zehra Yamaç, Basın Tarihinde Yeni Mecmua, Muhteva Analizi ve Dizini, Yüksek Lisans Tezi, 1991, Danışman: İsmail Erünsal, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sebahattin Küçük, Yeni Mecmua, (46-90 Sayılar Üzerinde Bir Araştırma), İnceleme ve Seçilmiş Metinler Yüksek Lisans, 1992, Danışman: N. Hikmet Polat, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ahmet Selvi, Yeni Mecmua'nın Tahlili, Yüksek Lisans Tezi, 1992, Danışman: Hülya Argunşah, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tülay Keskin, Feminist/Nationalist Discourse in the First Year of Ottoman Revolutionary Press: Readings from The Magazines Demet, Mehasin and Kadın (salonical), Yüksek Lisans Tezi, 2003, Danışman: Stanford J. Shaw, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YÖK Tarama Sayfasındaki Tezler

Ernur Genç, Türk Milliyetçiliği ve Fuat Köprülü, Yüksek Lisans Tezi, 1998, Danışman: Prof. Dr. M. Aytül Kasaboğlu, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı.

İsmail Aksaraylı, Şehabettin Süleyman ve Mehmet Fuad Köprülü'nün Malûmât-ı Edebiye'si Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, 1977, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Rıza Bağcı, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.

Emine Berkaltay, Mehmet Fuad Köprülü'nün Fecr-i Âti Dönemindeki Edebi Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, 1996, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Halim Seraslan, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.

Mustafa İlhan, Köprülü-zade Mehmet Fuad ve Türkiye Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, 1992, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kemal Göde, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bilim Dalı.

Abdullah Aykın, Fuad Köprülü'nün Türk Tarih-i Dinîsi Adlı Eserinin Transliterasyonu ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, 1991, Danışman: Doç. Dr. Harun Güngör, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bilim Dalı.

Nurullah Çetin, Tanzimat'tan Fuad Köprülü'ye Kadar Bizde Edebiyat Tarihçiliği, Yüksek Lisans Tezi, 1988, Danışman: Doç. Dr. İsmail Parlatur, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.

Doğan Kaplan, Fuad Köprülü'ye Göre Anadolu Aleviliği, Yüksek Lisans Tezi, 2002, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Seyit Bahçıvan, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri ABD, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı.

Murat Çalışoğlu, Mehmet Fuad Köprülü'nün Siyasî Hayatı, Doktora Tezi, 2009, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İhsan Sabri Balkaya, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ'NDEKİ YAZILARI

Fecr-i Âti üç dört yıllık kısa bir ömür yaşamıştır. Şehabettin Süleyman Rûbab'da yayınlanan "İnkar" başlıklı yazısında Köprülü'nün Servet-i Fünûn dergisindeki faaliyetlerini şu şekilde anlatır:

"Köprülü-zâde Fuad'a gelince, senelerden beri durmaksızın dinlenmeksizin çalışan bu faal, bu necib mevcudiyetten ne istiyorsunuz? Fuad yalnız çalıştı. Servet-i Fünûn'daki mâkâlat ile sanatı şiiri yaşattı. Tenkidi öldürmedi. Cereyan-ı edebiyi idare etti ve bunlardan başka ne güzel, ne zarif, ne meyyal ve girizân manzumeler yazdı. Eşyayı, akşamları, gülleri bir hiss-i asil ve bedii ile örtebildi."²¹

Fecr-i Âti Topluluğunun amaçlarını Hikmet Dizdaroğlu şöyle maddeler:

- a- Dilin, yazının, yazınsal ve toplumsal bilimlerin ilerlemesine hizmet etmek,
- b- Yetenekli sanatçıları biraraya getirerek birlik ve dayanışmanın sağlayacağı güçle kamuoyunu aydınlatmak,
- c- Topluluk üyelerinin yapıtlarını içeren bir kitaplık kurmak (Fecr-i Âti Kütüphanesi başlıklı bir dizi oluşturmak),
- ç- Ya üyelerine ya da yarışma açarak Fecr-i Âti dışındaki kişilere batının önemli yapıtlarının çevirilerini yaptırmak,
- d- Herkese açık konuşmalar düzenleyerek halkın yazın ve sanat konularındaki bilgilerini arttırmak,

²¹ Cafer Şen, **Fecr-i Âti Edebiyatı Tespit - Tahlil - Tenkit**, Gazi Kitabevi, Ankara, Eylül 2006, s. 65.

e- Batıdaki benzer kurum ve kuruluşlarla ilişki kurarak, ülkemizin yazınsal ürünlerini Batıya, Batının ürünlerini de Doğuya tanıtmaya çalışmak.”²²

Köprülü bu maddelerin çoğuna riayet etmiştir denilebilir. Örneğin dilin ilerlemesine hizmet için “Yeni Lisan” hareketini onaylamadığı yıllarda Yeni Lisancıların aleyhinde çalışmalarla kendine göre bu “muzır hareketi” önlemeye çalışır. Toplumsal bilimlerin ilerlemesi yönünde “İlm-i Cemiyet” makâlelerini kaleme alır. Kurulması düşünülen Fecr-i Âti kitaplığı için basılan ilk kitaplardan biri de Köprülü’nün “Hayat-ı Fikriye”si olur. Bu kitabını “Kâriyerime” yazısında tanıtır. Batı’nın önemli eserlerinden Henri Becque’in “Paris Kadını” ve “Kargalar” ını çevirir ve bunlara Henri Becque makâlesinde değinir. Dünya Edebiyatının önemli yazınsal ürünlerini; şair ve yazarlarını “Tolstoy, Arne Garborg, Piyer Loti, Paul Verlaine gibi makâlelerinde tanıtmaya çalışır. İşte görülüyor ki Fuad Köprülü’nün makâleleri Fecr-i Âti’nin almış olduğu kararlara uygun yazılardır denebilir. Bu maddelere uygun yazılar ortaya koymuştur. Fecr-i Âti yayınladığı bildiriyle iddialı bir şekilde edebiyat dünyasına adını duyurup da beklenen ilerlemeyi ve yeniliği gerçekleştirilemeyince Servet-i Fünûn’un devamı olarak algılanmaya başlar ve itirazlara, eleştirilere maruz kalır, Köprülü de bunlara cevap vermeyi kendine vazife kabul etmiş adeta Fecr-i Âti’nin tenkidcisi olmuştur. Zaman zaman polemiklere de girmeye çekinmemiştir. Edebiyat ve fotoğraf, yeni lisan, Halûk’un Defteri konularında bu polemikler izlenebilir.

Fuad Köprülü’nün 1908-1914 yılları arasında yazdığı bu yazıları henüz çok gençken yazdığı için pek çok fikrini sonradan değiştirmiştir. Yazıların alanları çok çeşitlidir. Kısa yazıların yanında Şeyh Gâlib makâleleri gibi bir küçük kitap çapında seri yazıları da mevcuttur. Yazıların sonunda farklı imzalar görürüz. Her yazının sonundaki imza aynı değildir. Bu “imza modasının Edebiyat-ı Cedide’ den miras”²³ kaldığını söyleyebiliriz.

Köprülü Fecr-i Âti ile ilişkisini eski, müstafi bir üyesi olmak dışında başka münasebeti olmamasıyla açıklar:

²² Şen, a.g.e., s. 43-44.

²³ Şen, a.g.e., s. 15.

“Bir encümen-i daniş, bir enstitü, bir cemiyet-i edebiye teşkiline gelince, şimdiye kadar teşkil olunan edebî, ilmî cemiyetlerin - eski ve müstafi bir azası olmaktan başka hiçbir münasebetim olmayan - Fecr-i Ati de dahil olduğu halde, daha henüz hiçbir şey meydana getiremediklerine teessüf etmekle beraber, büsbütün de bedbin olmak istemem.”²⁴

Köprülü'nün Servet-i Fünûn'da yayımlanan ürünlerinin kronolojik künyeleri şu şekildedir:

Kronojik Künyeler

1. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Fani Teselliler” c. 36, nu. 920, 1324, s. 154-156.
2. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Melâl-i Muhîtât, c. 38, nu. 967, 5 Aralık 1325, s. 71. (Şiir)
3. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Merkadd-ı Hûlya, c. 38, nu. 968, 26 Şubat 1325, s. 86. (Şiir)
4. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Hülya ve Hakikat, c. 38, nu. 970, s. 115. (Şiir)
5. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Sanat ve Taklid, Şebâb-ı Mütefekkirimize”, c. 38, nu. 971, 31 Kanûn-ı Evvel 1325, s. 136-139.
6. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Robert Ardigo”, c. 38, nu. 973, s. 164-165.
7. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Robert Ardigo”, c. 38, nu. 974, s. 179-186. (Mabad 1)
8. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Robert Ardigo”, c. 38, nu. 975, s. 195-198.
9. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Sesin, c. 38, nu. 976, Haziran 1324, s. 214. (Şiir)
10. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Sanat ve Taklid 2: Resimli Kitabın Musâhabe-i Edebiyesine Cevâb”, c. 38, nu. 977, 11 Şubat 1325, s. 228-235.

²⁴ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Hileli Bir İflâs”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1000, 16 Temmuz 1326 s. 204.

11. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Göllerde 1, c. 38, nu. 978, 22 Şubat 1325, s. 246. (Şiir)
12. Köprülü-zâde/imza, Sevmek İhtiyacı c. 38, nu. 979, 29 Şubat 1325, s. 262. (Şiir)
13. Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: San’at ve Taklid Meselesine Dâir”, c. 38, nu. 981, 2 Mart 1326, s. 295-300.
14. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Bed-bînî, c. 38, nu. 982, Teşrin-i Sani 1325, s. 310. (Şiir)
15. Köprülü-zâde/imza, “Yeniler, Eskiler”, c. 38, nu. 983, 22 Mart 1326, s. 323-325.
16. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Beklerken, c. 38, nu. 985, 2 Nisan 1326, s. 358. (Şiir)
17. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Hüsrân, c. 38, nu. 986, s. 374 (Şiir)
18. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Bir Lem’a-yı Hayâl, c. 38, nu. 987, s.390-391. (Şiir)
19. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Kâri’lerime”, c. 38, nu. 987, s. 398-399.
20. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Nisyan, c. 39, nu: 989, 18 Mart 1326, s. 10. (Şiir)
21. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Muamma”, c. 39, nu. 990, 10 Mayıs 1326, s. 22-27. (Hikâye)
22. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Akşamdan Sonra, c. 39, nu. 991, 27 Mayıs 1326, s. 38. (Şiir)
23. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Şi’rlerimi Okurken, c. 39, nu. 992, Kanun-i Evvel 1326, s. 51-52. (Şiir)
24. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Bedbînlik”, c. 39, nu. 992, 27 Mayıs 1326, 58-60.
25. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Ahmed Samim İçin”, c. 39, nu. 993, s.78.
26. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Melâl-i Mesa, c. 39 nu. 995, 12 Haziran 1326, s. 102. (Şiir)
27. Köprülü-zâde, “İlm-i Cem’iyyet”, c. 39, nu. 998, s. 155-158.

- 28.Köprülü-zâde/imza, “İlm-i Cem’iyyet (Mabad)”, c. 39, nu. 999, s. 169-170
- 29.Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Göllerde 2, c. 39, nu. 999, 13 Temmuz 1326, s. 164-165. (Şiir)
- 30.Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Hîleli Bir İflâs”, c. 39, nu. 1000, 16 Temmuz 1326, s. 202-205.
- 31.Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Hep Gölge, c. 39, nu. 1001, 1 Haziran 1326, s. 226. (Şiir)
- 32.Köprülü-zâde/imza, “İlm-i Cem’iyyet 2”, c. 39, nu. 1001, s. 233-235.
- 33.Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Muallîm Nâcî 1”, c. 39, nu. 1003, 30 Temmuz 1326, s. 255-257.
- 34.Köprülü-zâde/imza, Akşamlar, c. 39, nu. 1004, 12 Ağustos 1326, s. 274. (Şiir)
- 35.Köprülü-zâde/imza, Mesâ-yı Melâl, c. 39, nu. 1006, 29 Ağustos 1326. (Şiir)
- 36.Köprülü-zâde/imza, Uzlet, c. 39, nu.1009, 11 Eylül 1326, s. 354. (Şiir)
- 37.Köprülü-zâde/imza, “Yeniler, Eskiler 2”, c. 39, nu. 1012, 7 Teşrîn-i Evvel 1326, s. 399-403.
- 38.Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Edebiyatta Marazî Tipler”, c. 39, nu. 1014, 26 Eylül 1326, s. 431-434.
- 39.Köprülü-zâde/imza, Yeşil Dalgalar Kenarında, c. 40 nu. 1015, 4 Kasım 1326, s. 7. (Şiir)
- 40.Köprülü-zâde/imza, “Yeniler, Eskiler 3”, c. 40, nu. 1016, 7 Teşrîn-i Sâni 1326, s. 27-30.
- 41.Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Tolstoy, Buhrân-ı Ma’nevî Safâhatı”, c. 40, nu. 1017, 5 Teşrîn-i Sâni 1326, s. 51-58.
- 42.Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Muallim Nâcî 2: Tabiat ve Zekâsı”, c. 40, nu. 1018, 21 Teşrîn-i Sâni 1326, s. 75-78.
- 43.Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Hayât-ı Fikriye, Jakobsen”, c. 40, nu. 1019, 30 Teşrîn-i Sâni 1327, s. 99-101.
- 44.Köprülü-zâde/imza, “Henri Becque”, c. 40, nu. 1022, s. 171-173.

45. Köprülü-zâde/imza, "Tehâlûf-ı Evvâk: Muallim Naci Münasebetiyle", c. 40 nu. 1023, 28 Kanûn-i Evvel 1326, s. 195-199.
46. Köprülü-zâde/imza, "Liberalizm", c. 40, nu. 1024, 4 Kanûn-i Sâni 1326, s. 219-223.
47. imza, "Terbiyeye Dâir", c. 40, nu. 1027, 15 Kanûn-i Sâni 1326, s. 291-294.
48. Köprülü-zâde/imza, "Musâhabe-i Edebiye: Hayat-ı Fikriye: Arne Garborg", c. 40, nu. 1028, 31 Kânûn-ı Sâni 1326, s. 315-318.
49. Köprülü-zâde/imza, Son Saat, c. 40, nu. 1029, s. 342. (Şiir)
50. Köprülü-zâde/imza, Enfâs-ı Hazan Eserken, c. 40, nu. 1029, 10 Şubat 1326, s. 342. (Şiir)
51. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, "Musâhabe-i Edebiye: Romantizm Hakkında", c. 40, nu. 1030, 14 Şubat 1326, s. 363-366.
52. Köprülü-zâde/imza, "Musâhabe-i Edebiye: Henri de Regnier 1", c. 40, nu. 1031, s. 387-389.
53. Köprülü-zâde/imza, "Musâhabe-i Edebiye: Henri de Regnier 2", c. 40, nu. 1032, 21 Şubat 1326, s. 411-414.
54. Köprülü-zâde/imza, Menba'lar, c. 40, nu. 1032, 3 Mart 1326, s. 511. (Şiir)
55. Köprülü-zâde/imza, "Abdülhâk Hâmid'in Şiirleri", c. 40, nu. 1037, 5 Nisan 1327, s. 542-545.
56. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Pierre Loti İçin", c. 40, nu. 1039, s. 579-583.
57. Köprülü-zâde/imza, "Edebiyât-ı Millîye", c. 41, nu. 1041, 3 Mayıs 1327, s. 37.
58. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Halk ve Edebiyat", c. 41, nu. 1042, 10 Mayıs 1327, s. 29-31.
59. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Edebiyatlar Arasında", c. 41, nu. 1043, 17 Mayıs 1327, s. 54-58.
60. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: P. Verlaine", c. 41, nu. 1044, 23 Mayıs 1327, s. 83-84.

61. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Halûk'un Defteri", c. 41, nu. 1045, 30 Mayıs 1327, s. 99-103.
62. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Din ve Edebiyat ", c. 41, nu. 1047, s. 149-151.
63. Mehmet Fuad, "Tahassüsât-ı San'at: Din ve Edebiyat 2", c. 41, nu. 1048, s. 171-173.
64. Köprülü-zâde/imza, Aşk Saatleri, c. 41, nu. 1048, s. 174. (Şiir)
65. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Halûk'un Defteri Münâsebetiyle ", c. 41, nu. 1049, 30 Haziran 1327, s. 195-200.
66. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Halûk'un Defteri Münâsebetiyle 2", c. 41, nu. 1050, s. 219-223.
67. Köprülü-zâde/imza, "Şinasi'nin Şiirleri", c. 41, nu. 1052, s. 267-270.
68. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Edebiyat ve Ahlâk 1", c. 41, nu. 1053, s. 291-294.
69. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Edebiyat ve Ahlâk 2", c. 41, nu. 1055, s. 339-341.
70. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Edebiyat ve Ahlâk 3", c. 41, nu. 1056, s. 361-364.
71. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Edebiyat ve Ahlâk 4", c. 41, nu. 1057, s. 385-388.
72. Köprülü-zâde/imza, Saât-i Firâk, c. 41, nu. 1058, s. 412. (Şiir)
73. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Tazarrunâme-i Sinan Paşa", c. 41, nu. 1060, s. 457-459.
74. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Tazarrunâme-i Sinan Paşa 2", c. 41, nu. 1063, s. 529-531.
75. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Tazarrunâme-i Sinan Paşa 3", c. 41, nu. 1064, s. 553-554.
76. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: Meçhûl Âbideler", c. 41, nu. 1066, s. 601-602.
77. Köprülü-zâde/imza, "Tahassüsât-ı San'at: San'atkâr ve Hayat", c. 42, nu. 1067, s. 3-4.
78. Köprülü-zâde/imza, "Bâki'ye Dâir", c. 42, nu. 1070, s. 75-76.

79. Köprülü-zâde/imza, “Seramedân-ı Sühan”, c. 42, nu. 1071, s. 100-104.
80. Köprülü-zâde/imza, “Seramedân-ı Sühan”, c. 42, nu. 1072, s. 123-126.
(Mabad)
81. İmza, “Tahassüsât-ı San’at: Millî Arûz Meselesi, c. 42, nu.1073, s. 147-150.
82. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Hazan, c. 42, nu. 1077, s. 246. (Şiir)
83. Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San’at: Bir Mihrâb-ı San’at Önünde”, c. 42, nu. 1078, s. 269-272.
84. Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San’at: Bir Mihrâb-ı San’at Önünde”, c. 42, nu. 1079, s. 292-295. (Mabad)
85. Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San’at: Bir Mihrâb-ı San’at Önünde”, c. 42, nu. 1080, 2 Şubat 1327, s.416- 419. (Mabad)
86. Mehmet Fuad, Hıyâbân-ı Elem, c. 42, nu 1081, s. 510. (Şiir)
87. Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San’at: Yeni Lisan”, c. 42, nu. 1082, 16 Şubat 1327, s.579- 582.
88. Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San’at: Nijad Ekrem”, c. 42, nu. 1083, s. 387-390.
89. Köprülü-zâde/imza, “Marâz-ı Tenkîd”, c. 42, nu. 1087, s. 483-485.
90. Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San’at: Nazîrecilik”, c. 42, nu. 1088, s. 507-508.
91. Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San’at: Türklük ve Yeni Lisan”, c. 42, nu. 1091, s. 579-582.
92. Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Bir Müdhika-i Edebiye”, c. 43, nu. 1095, s.51
93. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Nedim’e”, c. 43, nu. 1095, 14 Mayıs 1328 s. 54. (Şiir)
94. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib 1:Hayatı”, c. 43, nu. 1110, s. 414- 417
95. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib: Hayatı (mabad)”, c. 43, nu. 1111, s. 438-442.
96. Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib 2”, c. 43, nu. 1112, s. 467-471.

- 97.Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib 3, Hayatı, Tabiat ve Şöhreti”, c. 43, nu. 1113, s. 494-495.
- 98.Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Şeyh Gâlib: Tabiat ve Şöhreti (Mabad)”, c. 43, nu. 1117, s. 579-583.
- 99.Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Galib: İkinci Kısım, Eser 1: Şeyh Gâlib’e Kadar Osmanlı Şiiri”, c. 43, nu. 1118, s. 611-619
- 100.Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Şeyh Gâlib: Şeyh Galib’e Kadar Osmanlı Şiiri (Mabad)”, c. 44, nu. 1119, s. 4-10.
- 101.Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Millî Terennümlerimiz 1”, c. 44, nu. 1127, s. 198-201.
- 102.Köprülü-zâde/imza, “Teesürât: Ebuzziya Tefik Bey”, c. 44, nu. 1140, s. 507-508.
- 103.Köprülü-zâde imza, “Nijad Ekrem”, c. 46, nu. 1186, s. 462 (Recaizade'nin Nijad Ekrem için yazdığı eser için Köprülü'nün tenkidinin bir kısmı burada iktibas ediliyor.)

2.1.YAZILARIN MUHTEVA YÖNÜYLE İNCELENMESİ

Edebiyat İle İlgili Yazılar:

Edebiyatta Marazî Tipler, Edebiyat-ı Millîye, Edebiyat ve Ahlak 1, Edebiyat ve Ahlak 2, Edebiyat ve Ahlak 3, Edebiyat ve Ahlak 4, Edebiyatlar Arasında, Halk ve Edebiyat,

Türk Edebiyatı İle İlgili Yazılar:

Fani Teselliler, Tehâlûf-i Ezvak, Mechûl Âbideler, Yeniler Eskiler, Yeniler ve Eskiler 2, Yeniler Eskiler 3, Muallim Nâci 1, Muallim Nâci 2, Abdülhak Hamid'in Şiirleri, Halûk'un Defteri, Halûk'un Defteri Münasebetiyle 1, Halûk'un Defteri Münasebetiyle 2, Şinasi'nin Şiirleri, Tazarrû-nâme-i Sinan Paşa, Tazarrû-nâme-i Sinan Paşa 2, Tazarrû-nâme-i Sinan Paşa 3, Bâki'ye Dair, Nejad Ekrem Münasebetiyle, Şeyh Gâlib, Şeyh Gâlib, Şeyh Gâlib, Şeyh Gâlib, Şeyh Gâlib, Şeyh Gâlib'e Kadar Osmanlı Şiiri 1, Şeyh Gâlib'e Kadar

Osmanlı Şiiri 2, Ebuzziya Tefvik Bey, Nijad Ekrem, Hileli Bir İflas, Kârilerime,
Bir Mudhika-i Edebiye, Marâz-ı Tenkîd,

Millî Edebiyat İle İlgili Yazılar:

Millî Terennümlerimiz, Millî Aruz Meselesi,

Dünya Edebiyatı İle İlgili Yazılar:

Pierre Loti İçin, Roberto Ardigo, Robert Ardigo, Robert Ardigo, Tolstoy:
Buhran-ı Manevi Safahatı, Jakobsen, Henri Becque, Paul Verlaine, Arne
Garborg, Henri De Regnier 1, Henri De Regnier 2, Serâmedân-ı Sühan,
Serâmedân-ı Sühan,

Metod İle İlgili Yazılar:

Nazirecilik, Romantizm Hakkında,

Sanat İle İlgili Yazılar:

Sanat ve Taklid, Sanat ve Taklid 2, Sanat ve Taklid Meselesine Dair,
Sanatkar ve Hayat, Bir Mîhrâb-ı Sanat Önünde, Bir Mihrâb-ı Sanat Önünde,
Bir Mihrâb-ı Sanat Önünde,

Dil İle İlgili Yazılar:

Yeni Lisan, Türklük ve Yeni Lisan

Din İle İlgili Yazılar:

Din ve Edebiyat, Din ve Edebiyat,

Toplum ile ilgili Yazılar:

İlm-i Cemiyet, İlm-i Cemiyet, İlm-i Cemiyet 2, İlm-i Cemiyet,

Kültür İle İlgili Yazılar:

Terbiyeye Dair,

Siyasî İçerikli Yazılar:

Ahmet Samim İçin, Liberalizm,

Çağın Öne Çıkan Kavramları İle İlgili Yazılar:

Bedbinlik,

2.1.1.Edebiyat İle İlgili Yazılar

Edebiyatta Marazî Tipler

Sanat eserlerinde bilhassa resim sanatında cani ve kötü tipler görülmektedir. Resimlerdeki suçlu tipi, günümüzün “Antropoloji” ve özellikle de “Kriminâl Antropoloji” verilerine uygundur.

Marazî tipleri en güzel şekilde anlatanların başında şüphesiz “Şekspir” gelir. “Makbet”, “Hamlet”, “Otello” gibi eserleri buna örnektir. “Pozitivizm”le birlikte edebi eserlerde marazî tipler büyük ölçüde yer almaya başlamıştır. Sorunlu bir insanlığın eserlerinde anlatılan tipler de elbette bu insanlardan olacaktır yoksa eserler masal derecesine iner. “Marîz” bir toplumun edebiyatının “marazî” olmamasını isteyenler hayalperest adamlardır. Bunun için “romantik” olmak gerekir. Bugünkü hastalıklı edebiyat, içinde yetiştiği insanlığın en doğru ifadesidir. Hep ümitsizlik, elem... ve ancak böyle bir edebiyat, toplumla ahenkli olabilir.

Avrupa edebiyatını incelememiz lazımdır fakat bizim Norveçli yazar “İbsen”i, bile layıkıyla inceleyecek araştırmacılarımız bulunmamaktadır. Halbuki dünya şimdi onu konuşuyor. Bu yüzden Fuad Köprülü bu konu üzerine çalışma yapmayı düşündüğünü söylüyor.

Edebiyat-ı Millîye

Edebiyatta değişmezlik söz konusu değildir. Sosyal bilimlerde mutlak doğru yoktur. Örneğin şu an kısmen kabul edilen “Millî Edebiyat” fikri de yine ortadan kaldırılması gereken düşüncelerden biridir. Millî edebiyat taraftarları edebiyat millî olmalı, bizde edebiyat-ı millîye yoktur, Fransız yahut İskandinav edebiyatı gibi millî bir edebiyatımız olmalı gibi şeyler söylemektedirler.

Millî edebiyat kavramından “ırka ait” duyguların anlatıldığı bir edebiyat kastediliyorsa; bu fikir, “ırk” artık unutulmuş bir kavram olduğu için geçersizdir. Tan’ın “ırk, muhit, an” fikri biraz kıymetlidir fakat ırk meselesi ve millet psikolojisi hakkındaki eleştiriler de göz önünde tutulmalıdır. Bizim millî bir edebiyatımızın olmadığını iddia edenler edebiyatımızın Türklük ile hiçbir ilgisi olmadığını, Türk fikirlerinden, Türk hislerinden mahrum kaldığını söylüyorlar. Yani demek istiyorlar ki her ırkın her kavmin bir takım hisleri vardır ve edebiyat da başarılı olmak için bu hisleri yansıtmalıdır.

Değişen coğrafya vb. şartların etkisiyle ırkların özellikleri de değişim gösterir. Fetihler, istilalar, sömürgeleştirmeler, mevcut ırkları birbirine karıştırmıştır. Bugün en seçkin Amerika yazarları melez ailelere mensubdurlar.

Irklar gibi milletlerin psikolojileri de sürekli değişir. Ya da bir milletin psikolojisi her yazarın anlatımına göre farklı olarak algılanıp yazılabilir.

Millî özellikler belli bir zamana has tesbitlerdir. Mesela orta çağda gelişimden nasipsiz bazı kavimler günümüzde ilerlemenin ve gelişimin beşiği durumundadırlar. Yani çevresel etmenler irki özelliklerden daha tesirlidir.

Belki ilk devirlerde “millî” addolunabilecek edebiyat örneğinin millî destanlar vardı fakat günümüz şartlarında bunun aynen devamı mümkün değildir. Bugün bir yazar sadece kendininkini değil değişik ırklardan, insanları da etkileyebilir... Bunun aksi iddia edilirse dokuma bir şalvar giyerek su başında yanık destanlar söylemek gerekir. “Şem ve Pervane”, “Gül ve Bülbül”, “Leyla ve Mecnun” kelimelerden millî bir ürperiş duyanlar ve Ahmet Haşim’i Frenk taklitçiliğiyle itham edenler yanlış asırda dünyaya gelmişlerdir.

Edebiyat ve Ahlâk 1

Fecr-i Âti mensublarından Şehabettin Süleyman’ın Çıkmaz Sokak adlı piyesi lezbiyen ilişkiden bahsettiği için edebiyat ve ahlak tartışmalarının başlamasına neden olur.

Edebiyat, ahlakî öğretiler verir ve dönemin ahlakı da edebiyatı etkiler. Birçok sanatkar insanların hırslarından bahsetmiştir. Sanat eserlerindeki pek çok kahraman, devrin hassas ve hayalperver gençlerine model olur. Edebiyatla ahlak arasında gayet açık ve kesin bazı ilişkiler vardır. Beşeriyet hem her zaman aynı kalmış hem de sürekli değişmiştir. Ahlak ölçütleri de sürekli değişir. İyilik ve kötülük dediğimiz şeyler hiçbir zaman ve zeminde değişmeyen kavramlar değildir; Hintliler için doğru ve güzel olan bir Belçikalı için ayıp kabul edilebilir. İnsanlık tarihinin bazı devirlerinde tabii görülen bir hal, günümüzde büyük bir ahlaksızlık gibi anlaşılabilir... Doğrunun her şahsa göre ayrı bir manası vardır. Ve her şahısta olduğu devirde de doğru ile yanlış yan yana bulunabilir.

Bazı ahlaki meseleler kilise ve sosyologların sürekli incelemelerine rağmen henüz kesin bir şekil alamamıştır. Mesela askerin itaati hangi noktaya kadar zaruridir. Acaba asker amirlerinin elinde - büyük kumandanların istediği gibi - kör bir alet mi olmalı, yoksa serbest tefekkürü bir vatandaş gibi mi hareket etmeli? Yahut Tolstoy'la beraber - 10 emirdeki "Asla öldürmeyeceksin!" emrine zıt bulunduğundan dolayı - askerliğin ahlaka zıt olduğunu mu ilan etmeli? Acaba asker Rusya'da olduğu gibi kendi vatandaşlarına karşı kullanılabilir mi? İşte çözülememiş meselelerden birkaçı...

Bazen de çeşitli din mensuplarının birbirleriyle çatışmalarına ve hatta bunun devletler çapında olduğuna şahit olunur. Devletler arası savaşların nedenleri arasında "doğru" ların farklılığı vardır. Hatta din adına engizisyonlar kurulmuş ve pek çok kişi buralarda idam edilmiştir.

Maddi güç de yine insanlar arasında davranış ve inanç farklılıkları meydana getirir: Aristokrat cemiyetlerde kibarlık ve alay vardır, para kazanmanın zor olduğu yerlerde ise hırs ve açgözlülük... Zenginler genellikle duyarlılıktan uzaklaşırken sanatkarlar, ressamalar, şairler ise ekseriya serseri mizac, biraz gururlu ve kibirli olurlar. Romanlar, piyesler, manzum hikâyeler bize bu hususta birçok misaller verir. İşte bütün bu görüşler bir devrin ahlak anlayışının tesbitinin ne kadar zor olduğunu gösterir.

Edebiyat ve Ahlâk 2

Bir devrin ahlak anlayışını kesin tesbit etmek mümkün olmadığı gibi bir toplum hakkında da kâti hükümler veremeyiz. Bir devrin edebiyatıyla ahlak arasındaki ilişkiyi tesbit etmek isteyince, bu konu da çok zordur. Uzun uzun anlatılan bu zorluklardan sonra edebiyat ve ahlak arasındaki ilişkiyi incelemeye geçebiliriz. Bunun için evvela bir devrin ahlak özelliklerini belirleriz. Edebi eserler bu noktada az çok bize yardım eder.

Eğer bir tarihte kahramanlık ön plandaysa edebi eserlerde de böyle olur. Büyük kahramanlar doğar ve onun hatırasına destanlar yazılır. İlk devirlerde eser iki şey için yazılır: din ve vatan. Kadın ve aşk yerine azizlerin hayatı anlatılır. Bizim edebiyatımızda belki de destandan çok tasavvufî eser

vardır. İslamiyet, edebiyatımıza dinî bir mahiyet katmıştır. İslamiyete girmekle beraber Türkler, İslam kahramanlarını da kendi millî kahramanları gibi görmüşlerdir. Fransız edebiyatı gibi bizim edebiyatımızda da ilk eserler dinîdir. Osmanlının ilk devirlerinde dinî yaşam etkiliydi; yeniçeri sınıfı bile Hacı Bektaş-ı Veli' ye manen bağlanmıştı.

Osmanlı, Kanûni zamanında ihtişam ve azametiyle dünyanın en büyük imparatorluğu haline geldiğinde edebiyat, o zamanın ziynet ve ihtişamını anlatmaya başladı. Saray ve saray mensupları halktan yaşam olarak ayrılmıştı. Edebiyatımız Acemleri taklide başlamıştı. Onun için eskiden mevcut olamayan kasideler, câize teşekkürleri, mersiyeler, dinî olmayan gazeller, şarkılar... edebiyatın büyük bir kısmını oluşturuyordu. Kanûni devrinin en büyük şairi Bâki'nin şiirlerinde bu değişim çok açıktır. O devir eserleri gurur ve zafer naraları doludur. "Muhteşem" bir tacdârın saltanatında ancak böyle bir edebiyat olabilirdi. Özellikle Bâki'nin divanı o devir ahlakının tasviri için önemli bir vesikadır.

Edebiyat ve Ahlâk 3

Osmanlı sosyal hayatı aslında daha Kanûni zamanında gerilemeye başlamıştı. Zinet ve ihtişam milletin ahlakını bozabilecek derecedeydi. Şehzade Mustafa idam edildiğinde Bâki gibi birçok saray şairi susmuştu.

Toplumda ve yönetimdeki önemli kişilerde çeşitli bozulmalar baş göstermişti. Yine bu devirde belli makamlar adeta para ile alınıp korunur hale gelmişti. Görüseli Koçî Bey de bunu kapalı bir lisanla dile getirmiştir. Rüşvet umumi ve tabii bir hal almıştır bile denebilir. Bu durumdan rahatsız olmayanlar ise saray mensupları, Bâki gibi saray şairlerdir. Halk bu durumdan şikayetçiydi. Fuzûlî'nin Şikayenamesi'nin yazılışı bu döneme rastlar. Veysî ve Rûhi de bu dönemi onla paylaşan şairlerdir.

Nefî de "Siham-ı Kaza"sıyla dönemi eleştirmişti ama genelde şahsi sebeplerden dolayı öfkelenmektedir; eskiden medhettiği Sadrazam Gürcü Mehmet Paşa'ya kendisini azlettiğinden dolayı hicvetmesi bunu gösterir. Nefî halkın inlemelerine de kulak verse üslubuna çok uygun başarılı şiirler yazabilirdi fakat buna da yaşadığı ferah uygun değildi.

Edebiyat ve Ahlâk 4

“Nef’î”den sonra gelen Yahya, Cevrî, Nâîli, Nâbi gibi en büyük şairler, eserlerinde ancak kendi düşüncelerini, duygularını anlatıyor, toplumsal konulara değinmiyorlardı. Bu eserler, sosyal birer vesika olmaktan uzaktır. Bu devir eserlerinden yalnız “Koçi Bey Risalesi” önemlidir. Burada anlatılan ahlaksızlıklar güçlü birer düşüş nedeniydi

Osmanlı edebiyatının en şuh, zevkine düşkün şairlerinden olan Nedim, Damat İbrahim Paşa devrinin şairidir, o devri hiç bilmesek bile, Nedim’in divanı yeterlidir. Bu devrin edebiyatıyla ahlakı arasında kâvi münasebetler elde edilebilir. Şiirler yalnız Nedim’e değil Nedim’i meydana çıkaran zamana da aittir.

“Lale Devri” ! Yalnız bu isim bile o zamanın hususiyet-i mümtazesini ifhama yeterlidir. Şiirlerde Sadabad’da tertiplenen eğlenceler anlatılmaktadır. Nedim kasidelerinde, gazellerinde, şarkılarında kendi hislerinden ziyade “Lale Devri” nin ortak hissiyatını anlatmıştır... Namık Kemal ve Üstad Ekrem, Nedim’i ahlaksızlıkla; “Kalbinde hubb-u vatan hiss-i mukaddesi bulunmamasını” şiddetle kınıyorlar. Halbuki Nedim devrinin ürünüdür. Şiire devrin ahlak ve âdetleri yansımıştır.

Edebiyatlar Arasında

Bu yazı “Edebiyat-ı Millîye” yazısının devamıdır. Ali Canib’e cevaben yazılmıştır.

Avrupa’nın fikri gelişiminden uzak kalan toplumlar ruhen kurumaya mahkûm dal gibidirler. Edebiyatımızı millîyetsizlikle, Batı taklitçiliğiyle itham eden millî edebiyat taraftarları bu görüş karşısında biraz düşünmelidirler. Milletlerin ekonomik ve siyasî ilişkileri arttıkça fikir alışverişleri de artar. Bir milletin bir devirdeki edebiyatını incelerken, o anda dünya çapında etkili isimleri de dikkate almalıyız. Günümüzde edebiyatların birbirleri üzerindeki etkilerini tahlil etmek imkansız denilebilecek derecede zor ve karışıktır.

Edebiyatımız otuz kırk senedir Fransız edebiyatından etkilenmiştir. Russo’ların Fenelon’ların, Lamartin’lerin, Hugo’ların, Korney’lerin etkisinde

bir gelişim izlemiştir. Fikret ve Halit Ziya nesline naturalistlerin, parnasyenlerin ve günümüz edebiyatçılarına da Niçe'lerin, İbsen'lerin, sembolistlerin tesiri olmuştur. Bunu milliyete zıt görenler insanlığın fikri değişim ve gelişim çizgisinden uzaktır denebilir. Halbuki günümüz edebiyatı o etkilerden oluşmaktadır. Eğer Pertev Paşa, Jan Jak Russo'dan doğmuş olmasaydı manzumelerini meydana getirebilir miydi? Eğer Kemal "Mukavele-i İctimaiye"yi okumasa "1589" prensiplerini bilmeseydi, eserlerini ateşli birer hürriyet hitabesi haline koyabilir miydi? Eğer Korneyn tesiri olmasaydı edebiyatımız "Eşber" i kazanabilir miydi? . .

Fransız edebiyatı da özellikle şu son devrelerde muhtelif milletlere mensup muhtelif dehalenin tesirindedir. Fransız romantizmi ilk kaynaklarını önce İngiliz ve Alman edebiyatlarından daha sonra da Rus ve İskandinav edebiyatlarından almıştır. Kuzeyin edebiyatı Fransa'da büsbütün yenidir. Bazı münekitlerin tenkitlerine rağmen Rus ve İskandinav sanatkarları Fransız edebiyatında büyük bir tesir uyandırdılar. Fransa bütün medenî edebiyatların tesirâtı altında bulunuyor, fakat aynı zamanda asrın büyük düşünürleri de az çok Fransız tesiri altında kalıyordu.

Fikret ve Halit Ziya nesli, yalnız Fransızlardan, Fransız sanat eserlerinden doğmuşlardı fakat yalnız bununla yetinilmesin; İngilizlerin, Almanların, Rusların, İskandinavlıların sanatından da güzel şeyler alınsın.

Kuvvetsiz, aciz birtakım şahsiyetler için büyüklerin etkisi altında kalmak şüphesiz ki ölüm demektir halbuki metin bir şahsiyet için bu değildir. Güçlüler için etkilenme iyi sonuçlar verir. Şahsi addolunan fikirler bile incelenecek olursa onlarda da birtakım etkilenmelere rastlanabilir.

"Edebiyat-ı Millîye" taraftarları edebiyatımızı ilkel bir hale getirmeye çalışmayı artık bırakmalıdır. Tek bizde değil, tüm dünyada bir Avrupa fikri, bir Avrupa zevki vücut buluyor; eğer biz bunun haricinde kalırsak garba gözlerimizi kapayacak olursak, bizim için iyi olmaz.

Halk ve Edebiyat

"Millî Edebiyat" tartışmalarının yapıldığı esnada Köprülü de bu yazısında edebiyat ve halk ilişkisini işlemiştir. Millî edebiyatın halkın

seviyesine mi inmesi yoksa onu kendi seviyesine mi yükseltmesi sorunu etrafında düşünmüştür.

Diyorlar ki: Edebiyat toplumun ifadesidir; milletten kopuk sanat ölür. Bu görüş bazıları için abartılı ve yanlıştır. Fakat “Edebiyat-ı Millîye” taraftarları bu görüşe katılıyorlar; ve her sanatkarın yaşadığı toplumu anlatması gerektiğini savunuyorlar. Onlar bu basit muhakemeye yetinebilirler; ben katılmıyorum. Sanatçı içinde bulunduğu toplumu aşan eserler de verebilir zira o sadece ortamın şartlarına bağlı bir bitki değildir.

Edebiyatın toplumun aynası olduğu fikri üzerine eğilelim. “Tehâlûf-i Ezvak” makâlesinde bu meseleden biraz bahsetmişim ama avam sınıfıyla yüksek bir edebiyat arasındaki ilişkiye biraz değineceğim. Edebiyatın toplumun ifadesi olması çok muğlak bir ifadedir. Zira her toplumda birkaç tür edebiyat gelişebilir. Direkt halkın günlük hayatını anlatan edebiyat basit edebiyat olarak kalır. “Edebiyat-ı Millîye” taraftarları, halkla edebiyat arasında uçurum olduğunu edebiyatın halkı anlatmadığını, halkın edebiyatı anlamadığını söylüyorlar. Zaten halk ve sanatçının aynı olması beklenemez. Sanatçı herkesten az çok farklı özelliklere sahip kimsedir. Şüphesiz yaşanan devrin şartları esere yansiyabilir fakat o devirde pek çok farklı şartlar yaşanmışsa toplumun katmanları eşit değilse edebiyat hangisini yansıtacak? Sarayı mı halkı mı? Mesela Montaigne'nin “Denemeler”i o döneme göre halkın seviyesinden uzaktır. “Sokrat”la, Sokrat devrindeki Atinalılar arasındaki fark da oldukça bellidir. Eğer yüksek bir edebiyattan bahsediliyorsa, bir devrin edebiyatı o devir düşünce ve anlayışına bağlı olmak zorunda değildir, ondan farklı olabilir.

Emil Fauget'in düşüncesine göre büyük muharrirler halkın kendilerinden bir asır sonra düşünecekleri şeyleri düşünürler. Büyük muharrirler, istikbalin muasırlarıdır. Yüksek eserler, bir sonraki cemiyetin ifadesidir. Tan ise düşüncesinde adeta tarih ve edebiyatı birleştirir. Oysa tarih genellemeler yapar, edebiyat ise bireyseldir. Anonim eserler değerli olsa da hiçbir zaman şaheser kabul edilmezler. Bugün basit kabilelerin bile şarkıları, destanları vardır ama bunlar yüksek sanat eseri kabul edilmezler.

Sanatçının eserinin bulunduğu toplumla açıklamak bizi yanlış neticelere götürebilir. İrk, muhit, zaman özellikleriyle tenkid yapılamaz. Mesela Nedim'i, İbrahim Paşa devri şairidir fakat devrindeki tüm şairlerden farklı özellikleri vardır. Sanatçı özgündür. İbrahim Paşa devrinin şuh şairi Nedim derken Nedim'i değil o esnada yaşamış Türk ırkına mensup, herhangi bir şairi öğreniyoruz aslında. Nedim devrin sanat anlayışını, genel özelliklerini yansıtsa da Nedim kendine özgü bir şahsiyettir. "İrk, muhit, an" ile izaha çalışmakla sanatçı anlaşılmaz. "Edebiyatın ifade-i cemiyet olması" fikri eskimiştir, bizden başka bu fikre iltifat eden yok. Edebiyat toplumu ifade ediyorsa toplumun özünü, aslını oluşturan seçkin düşünür zümresini yansıtır. Yani halkı değil vatandaşı. Örneğin Nedim halkı değil seçkin zümreyi anlatmıştı.

2.1.2. Türk Edebiyatı İle İlgili Yazılar

Köprülü Türk Edebiyatı ve bilhassa eski Türk edebiyatına yönelik yazılarıyla hem kendi dönemi hem de günümüz için aydınlatıcı olur. Bazı yazılarında bilinmeyen kıymetlerimizi, Tazarrû-nâme-i Sinan Paşa gibi mechûl âbidelerimizi tanıtır. Bazı yazılarında Şeyh Gâlib, Bâki, Nedim ... gibi hakkında çok bilgi sahibi olunmayan divan edebiyatı kıymetlerinden bahseder. Kimi yazıları da Fani Teselliler, Terbiye'ye Dair gibi Fecr-i Âti ürünleri üzerinedir. Bazen de "Halûk'un Defteri" gibi polemiklerde Servet-i Fünûnculara yüklenir.

Nazım Hikmet Polat, "Yeni Nesil Tarafından Rûbab Mecmuasında Fecr-i Âti'ye Karşı Yürütülen Mücadele" yazısında Fecr-i Âti'nin Mehmed Fuad gibi bir münekide sahip olduğunu Fecr-i Âti'ye kadar Eski Türk Edebiyatının layık olduğu hürmeti göremediğini dile getirir. Reşat Fevzi de "Fecr-i Âti Nasıl Bir Teşekküldü" yazısında o zamana kadar divan edebiyatının bilinmeyişi şu sözlerle dile getirir:

"Mekteb-i Hukuk'a başladığımız vakit itiraf etmeliyiz ki henüz divan edebiyatını okumamıştık. Fakat Tanzimat'tan zamanımıza kadar olan

devri çok iyi bilirdik. İstanbul'da zevkleri çeşit çeşit arkadaşlarla toplaşıp anlaşınca divanı da okuma ihtiyacı duyduk. Evvela bize çok uzak yabancı gibi gelen gazeller, kasideler sonra sonra ruhumuzu o kadar okşadı ki...Divanda da ne üstat şairler olduğunu, zevklerine vararak duyduk. İlk okuduğumuz Fuzuli olmuştu. Çok hoşumuza gidiyordu. Artık hukuk mektebi sanki bir nevi edebiyat fakültesi idi. Dersler edebi münakaşa, şiirler yanında unutulup gidiyordu.”²⁵

Mekteb-i Hukuk'a devam eden Köprülü buradaki arkadaşlarıyla beraber divan edebiyatına da ilgi duymaya başlar.Dönem edebiyatından uzaklaşarak Divan ve Batı Edebiyatına yönelirler.

Divan şairleri yanında Tanzimat sanatçıları da makâlelerde ele alınır. Şinasi ve Abdülhak Hamit gibi yenilik taraftarları övülürken Muallim Nâci yerden yere vurulur. Bunun yanında Servet-i Fünûn dönemi de makâlelere konu olur. Bu döneme daha çok Servet-i Fünûn'u yıkma amacıyla saldırı yapılır. Halûk'un Defteri beğenilmez ve eleştirilir.

Fani Teselliler

Fani Teselliler yazarı Faik Ali, Fecr-i Âti'ye ismini koymuş ve ona bir süre başkanlık yapmıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu hatıralarında,

“Faik Ali Bey, aramıza kuracağımız derneğin geçici başkanı ve isim babası sıfatıyla katılmıştır. Nitekim onun başkanlığı altında geçen birtakım görüşmelerden ve ileri sürülen tekliflerden sonra ‘Fecr-i Âti’ adını bize o takacaktı.”²⁶ demiştir.

Fecr-i Âti muarız ve muhalifleri ‘Destan’ adındaki bir manzumeyle bu yeni encümeni eleştirirler:

“Birimiz bir eser tahririne ettikti ibtidar
İçimizden üç beş kişi derhal medhiyeler yazar
Eser çıkınca görmesin boşluğu diye azar
Doldururuz ceraide bölük bölük senacılar

²⁵ Şen, a.g.e., s. 12.

²⁶ Şen, a.g.e., s. 18.

El çarparız kendimize,kendimiz de aldanırız.²⁷

Tıpkı bu manzumede olduğu gibi Köprülü de bir Fecr-i Âti üyesi olarak Faik Ali'nin Fani Teselliler kitabını oldukça başarılı bulduğunu anlatan bir yazı kaleme almıştır.

Faik Ali Bey'in bu ilk şiir mecmuasının "uzun bir ümitsizlikten sonra, sansürsüz olarak yayınlanarak, edebiyatımızda büyük bir heyecan uyandırdı" ğını söyler. Sanat hayranlarının uzun yıllardır istibdadla ezildiğini ve bu şiir kitabının Rübab-ı Şikeste'den sonra ruhlara ilk kez bir ışık saçtığını belirtir.

"Fani Teselliler" in tesirli bir teselli; Osmanlı edebiyat tarihinde iç açıcı bir sayfa olduğunu söyler. Fani Teselliler'in o günkü edebiyat üzerinde pek büyük bir etkisi olduğuna inanır. "Fani Teselliler" Faik Ali'nin Servet-i Fünûn'da bulunan şiirlerinin büyük kısmını içeren bir sanat mecmuasıdır fakat Faik Ali'yi tamamen yansıtmaz; onun daha başarılı başka eserleri de vardır. Faik Ali'de Hamid etkileri hissedilir: hayat ve gerçekten daima nefret eder ve bunun için eserlerinde görülen tatsızlıklar bile büyük ve yücedir. Elemleri, gamları insaniyet hatta gelecek nesiller içindir. ...Bu büyük şairin hemen bütün eserleri bir düşünce ürünüdür...

Takipçisi olduğu Abdülhak Hamid gibi Faik Ali'nin ve Fani Teselliler'in zamanla anlaşılacağını ve eserin sembolik olmasının bir kusur değil bir meziyet olarak anlaşılması gerektiğini düşünür ve tüm eserleri sembolik olan İbsen'in başarısını örnek gösterir. Makâleyi bitirirken Köprülü Faik Ali'yi kutlar ve diğer eserlerini daha şimdiden dört gözle beklediğini bildirir.

Tehâlûf-i Ezvak: Muallim Nâci Münasebetiyle

Bu makâle edebi zevklerin ayrılığı hatta zıtlığı üzerine yeniler eskiler arasındaki uyuşmazlığın anlatıldığı bir yazıdır. İşin felsefik boyutuna girmeden herkesin farklı zevklere sahip olmasının normal, hatta herkes birbirinden farklı olduğu için bunun da böyle olmasının gerekli olduğu düşüncesiyle başlanmıştır yazıya. Fuad Köprülü fikir farklılıklarının edebi zevkleri de farklılaştırdığını söyler. Doğu ve Batının sınıf farklılıkları birbirine

²⁷ Şen, a.g.e., s. 46.

benzemediği için zevkler ayrılığı konusu her iki medeniyet için farklı değerlendirmeler yapılması gerekir. Bizde sosyal yapıyı sınıflandırmak çok zordur çünkü pek çok farklı din ve ırktan insanlardan oluşan bir toplumuz. Derin bir sınıflandırmaya gitmeden bakarsak sadece şu grupla karşılaşırız: “Yeniler ve Eskiler”. Kainat hakkındaki düşüncelerden basit bir edebi konuya, siyasete ve sosyolojiye varıncaya kadar bu iki zümrenin düşünceleri arasında kapanmaz uçurumlar vardır. Zevkleri bu kadar farklı iki zümre arasında ortak bir millî zevk düşünmek yanlış olur. Köprülü’ye göre edebiyat seçkinler zümresinin kanaatlerini ve ruh halini yansıtır. Bu seçkinler sınıfının edebiyatı da yenilikçidir. Yani Muallim Nâci’nin fazla bir hükmü yoktur. Pek tabii ki isteyen eski fikirleri de benimseyebilir fakat asıl karşı çıkılan o kişilerin bu fikirlerine herkesin uymasını istemelerinde ısrarcı olmalarıdır.

Köprülü, Nâci’yi şiir üstadı kabul etmez. Rezaizade’ye itirazlarında ve verdiği cevaplarda Muallim fikir, ifade, ve edebi nezaket olarak şiire uzak kalır. Ateşpare, Şerare, Fûruzan yalnız isimleri itibariyle yakıcıdır. Yine de bazı eserleri başarılı sayılabilir. Yayın hayatına iki farklı isimle girip bu iki isme birbirini övdürmesi şairin kendini beğenmişliğinin göstergesidir.

Bir adamı hak ettiğinden fazla övmek hakarettir. Bundan dolayı edebiyatçıların üstadı, edebiyatçıların dâhisi, cami-i külli şey vasıfları dahi Nâci için bir hakaret sayılabilir. Bu yüceltmeleri yapanların belki de asıl amacı övdüğü kişinin şahsında kendini yükseltmektir. Köprülü pek çok edebiyatçının buna benzer görüşte olduğunu söyler. Süleyman Nazif’in Muallim Nâci için edebiyatımızın “Çerkes Hasan”ı dediğini ve bu görüşe kendisinin de katıldığını belirtir.

Kendisine karşı itiraz mahiyetinde yazılan bir makâlede “Ölüleri mezarlarında rahat bırakmalı, ölmüş adam hakkında övgü dururken yermeye ne hacet!” sözlerine şiddetle karşı çıkar. Ona göre eleştiri hiçbir vakit yermek demek değildir; eleştirmen bir yazarı tenkid ederken hiçbir vakit bir hakaret etme ve aşağılama gayesi gütmek. Nâci’yi eleştirirken Hipoliyette’nin görüşlerine uygun davrandığını söyler. İnsanın mizaç, eğitim, hayat, geçmiş, gelecek, tecrübeler ve arzular rezillik ve faziletler, gibi tüm özelliklerinin fikri ürünleri üzerinde izler bıraktığı fikrini savunur.

Köprülü Nâci'nin eserlerinin sayıca çokluğuyla onun büyüklüğüne hükmetmenin mantıksız olduğunu söyler. Önceki makâlesinde, Tuna gazetesinde Nâci'nin “Kendi lisanını öğrenmeden başka bir dil öğrenmeye heves etme!” anlamındaki kıtasını eleştirir. Arapça ve Farsça çok geniş kurallar ve ayrıntılar içerdiği için bu dilleri içeren Osmanlıca'yı hakkıyla bilmek için çok zaman geçirileceğini ve Fransızcaya vakit kalmayacağını dolayısıyla evrensel gelişmeleri takibin zor olacağını söyler.

Fuad Köprülü önceki makâlesinde söylediklerine A. K. Bey'in itirazına karşı da şunları söyler:

“Nâci'nin Abdulhamid'e kaside söylediğini yazarken hiçbir hakaret etme niyetim yoktu. Yalnız, Muallim merhumun yaşanan zulme karşı feryad edecek büyük ve fedakar bir ruha sahip olmadığını anlatmak ve böylece bencil ve zayıf kalpli bir adam olduğunu – tabi ki aşığılamadan uzak olarak – göstermek istiyordum. Araştırdığı şairi layığıyla anlamak için ruhunun da iyiliklerini hatta kötülüklerini açıklamak mecburiyetinde olan bir eleştirmen asla kötülenemez.”

A. K. Bey'in bir itirazına da şu şekilde karşılık verir:

Nâci'nin meyhane şiirlerini hiçbir vakit mutasavvıfane bir ilhamla yazılmış görmemekle haklıyım. Eski bir zamanın, düşük ahlaklı bir geçmişin hatıralarıyla yazılmış olan bu müstehcen şeyleri tasavvuf örtüsüyle kapatmaya çalışmak hiçbir yönden makul olamaz.

Makâleyi bitirirken de amacının Nâci'yi aşığılamak olmadığını, bunu yapmak istese bu konuda söyleyebileceği daha pek çok şey olduğunu ekler.

Mechûl Âbideler

Bazı batılılar bizim Çinliler kadar muhafazakar olduğumuzu söyler. Garbdan gelen her fikri bazı gençler gibi hemen kabul etmediğim için bu fikir bana pek hoş gelmedi ve hatta tam tersini düşünüyorum. Bence Türkler her ortama kolaylıkla alışabilecek genişliğe sahiptir ve bu yönden eskiden beri milliyetlerine ve kendilerine bigane yaşamışlardır. Türk olan padişahlarımız bile Türklüğü öne çıkarmamıştır. Başka milletler kendilerini yüceltirken bizim eserlerimizde “Türk” kelimesi cahil ve kaba manasında kullanılıyordu.

Asya'dan gelen bir çekirge sürüsüne benzetilişimiz kendimizi sürekli aşağı görmemizdir. Gittikleri yere hemen uyum sağlayan Şevket Buhari, Hakim-i Senai, İbn-i Sina ve Farabi gibi Türkler milliyetlerini unutup o dille eserler vermişlerdir. Avrupa'nın ortalarına kadar ilerleyen Osmanlı Türkleri, tıpkı diğer Türkler gibi millî hislerden uzaktırlar. Gelenekten kopuk ve her yeni şeyi hemen taklide hazır olan bugünkü Türk gençleri de Söğüt yaylasındaki dedelerinin bu yeteneğine vâristir.

Gelenekten kopukluk diğer sahalarda olduğu gibi edebiyat için de zararlıdır. Kendi kıymetlerini anlayan uluslar millî özelliklerini korumak isterler. Dünyanın her yerinde fikir ve sanat âbideleri iftihar duyulacak birer varlık nişânesidir. Halbuki biz sadece edebi eserlerimiz kalmış olmasına rağmen onları korumuyor, tahrip ediyoruz... Edebiyatımız Asya'nın çorak çöllerini hatırlatıyor. Çölde serap görülür ama bizim çölümüzde bilinmeyen, gerçekten büyük fikir ve sanat âbideleri var...

Örneğin Tazarrû-nâme'siyle Sinan Paşa... Tabii Servet-i Fünûn okuyucuları yazılarımdan dolayı onu bilir ama Abdulhalim Memduh Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye'sinde Sinan Paşa ve şiirlerine hiç rastlamadığını yazmış. Ebuzziya Tevfik Bey ve Faik Reşad Bey ise bu konu hakkında Lâtîf Tezkiresi ve Şakaik'den sadece alıntı yapmıştır; hatta "Tarih Edebiyat" yazarı Şehabettin Süleyman Bey, Tazarrû-nâme'yi 50- 60 sayfalık bir risale sanarak o şekilde yorum yapmıştır ve işin en garibi Faik Reşad Bey hariç diğerleri eserin ismini bile yanlış bilir. Çünkü Sinan Paşa'nın eseri Tazarruat veya Ziraatname değil "Tazarrû-nâme"dir. Üstad Erkem bile Tazarrû-nâme'yi tam bilmez. Eğer okusalardı hakkında o kadar yanlış şeyler yazmazlardı. Bahsettiğimiz eser Bayezid Kütüphanesinde hala "Tazarruat" adıyla kayıtlıdır. Köprülü bu duruma üzülür.

Yeniler Eskiler

"Herbert Spencer" (Hükümete Karşı Fert) eserinin başında "Bugünün ekser inkılapçıları, mutlaka yarının muhafazakarlarıdır." diyor. Ben de bu söze katılıyorum. Belki de şimdi müzelerde olan eserler bir zamanlar "cedide" yani yeni tarz kabul ediliyordu .

Eski eserler ancak o zamanın ruhi ihtiyaçlarını ifade edebilirdi... O eserlerden, ancak o zaman edebiyatçılarının sanat zevki hoşnud olabilirdi...

Batının son fikri ilerlemelerine de yakın bulunan yeni bir edebiyat zümresi* (*Edebiyat hakkındaki gayelerini birleştirmiş olan bu zümreyi Fecr-i Âti kargaşası zannetmemelidir) kendilerini “Zılâl-ı İham”da hatta “Rübab-ı Şikeste” de bile bulamıyordu çünkü yeni bir şiir dili istiyorlardı... Halbuki Ahmet Haşim Bey’in Ruh-ı Bi-Kayd da anlattığı gibi, bizim istediğimiz bu dil, Rübab-ı Şikeste’de yoktu. Şiirde ihtiyaç karşılanamadığı gibi romandan da beklenen elde edilemedi ve eskilerden beklentilerin artık gerçekleşmeyeceği anlaşıldı. Eskilerle artık aynı çizgide değiliz ve artık onları gözümüzde büyütüyoruz. Abartılı şöhretlere karşı bu tutumumuz yakında anlaşılacak ve bize hak verilecektir. Ahmet Haşim eskinin değişmesi gerektiği görüşü bizi üzse de itiraz etmedik. Fakat yenilikçi geçinen ve Rumeli’ye kadar yayın imkanı bulunan bir gazeteden itiraz geldi. Eskiler ise susuyor ve bu garip ve manidar sessizlik bizi asla şaşırtmıyor...

Yeniler ve Eskiler 2

Bugün edebiyatımızda önemli bir mesele var: yeniler ve eskiler meselesi. Bu tartışma çok uzadı. Mehmet Nafiz muhataplarına “haşerat muharriri” diye hakaret etti ve hatta onların havladıklarını söyledi. Halbuki tartıştığı konular daha önceden üzerlerinde çok yazılıp çizilmiş, tartışılmış ve bir sonuca bağlanmış mevzulardır. İlk tenkitlerinde yenileri tanımayıp eskileri tuttuğunu açıkça dile getiriyor ve üstüne bir de tarafsız olduğunu ekliyor. Şimdiki gençlerin Fikret’leri, Cenab’ları, Rauf’ları küçümsediğini söylüyor ama yalan. Mesela Rübab-ı Şikeste için “Türkçe’nin en nefis ve en kusursuz bir şiir ve sanat mecmuası” dediğim halde Fikret’i tahkir ettiğimi söylüyor. Bu şekilde davranmasında ya budalalık veyahut bir gariz var. Bir mesele üzerinde odaklaşıyor: Üdeba-ı cedide iflas etmemiş midir? Bu mesele hakkında biz iflas ettiğimizi yazmıştık. Mehmet Nafiz Bey gariptir ki ilk makâlesinde bu iddiamızı kabul ediyor ve hemen sonra da eskilerin yeni ve nefis eserler yazmakta olduklarını söyleyip kendiyi çelişiyor. Üzücü olmakla beraber şu bir gerçek ki Fikret ve Halit Ziya’dan önceki eserleri kadar parlak

şeyler bekleyemiyoruz. Mehmet Nafiz üdeba-yı cedideye dünkü demenin uygun olmadığını, hala en çok onların eserlerinin okunduğunu belirtiyor. Fuad Köprülü buna karşı çıkıyor ve Mehmet Nazif'in bu görüşüne göre tüm klasiklerin de bugünün eserleri sayılması lazım geleceğini söylüyor. Çünkü klasikler her devirde en çok okunan eserlerin başında gelir. Sanattan anlayan kişi gerçekten değerli eserleri eski de olsa okur. "Yeni addolunabilmek için eskileri gölgede bırakmak" fikrine de katılmaz Köprülü. Çünkü günümüzde ün yapmış şahıslar önceki yazarlar kadar güçlü eser vermemiş olabilir. Ve yenilik, asrın en güçlü sesi olmayı da beraberinde getirmes. Dünküler denilenlerin bugünkü addedilenlere tesiri elbette ki olmuştur. Fakat devirler ve etkilenmeler birbirinden farklıdır. Mehmet Nafiz ve benzerleri için Köprülü "eski nesil dalkavukları" der. Onların gençleri durduramayacağını söyler.

Yeniler ve Eskiler 3

Köprülü bu yazısının yazılış nedeninin itirazların öneminden değil meydana boş bırakmamak istediğinden olduğunu söyler. Amacı gençleri muhatabının tesirinden kurtarmaktır. Makâlesinde kullanacağı metodu ise şöyle açıklar:

"Kolaylıkla anlaşılması için, kendisine karşı iddia edilen şeylerden kısaca bahsedip kendi cevaplarına karşı ilmî bir şekilde cevap verilip verilmediğini anlatmak"

Muhatabının makâlesini ikiye ayırır. İlk kısımda ele alınan yeni edebiyat ile ilgili görüşleri tenkid ve teşri eder. Yine ilk kısmındaki hasbihalin ilim değil gazez dolu, küfür dolu olduğunu yazar. Nafiz Bey daha ilk makâlesinde "hokkabaz borularıyla alemler sersem eden haşerat-ı muharririne ders vermek", "köpek gibi havlayan boş söz vekilini susturmak" istediğini yazmış ve Köprülü'nün verdiği cevaplar için de:

"Ah bu cevaplar!... O sönük, o biçare edebiyatımızın aciz, akim, modası geçmiş muharrirlerine has bir miskinlik ile aleyhinde yazılan bir satır hatta bir telmih için köpürerek nezaketsiz, hatta terbiyesiz makâleler tarzında verilmekte büyük bir zafer bulunan ve hiçbir şey isbat, hiçbir hakikat izhar edemeyen, yalnız köpürmüş bir

kibir-i zelilenin feryat ve şikayetinden başka bir şey olamayan bu esassız adî cevaplar! ...” demiştir.

Köprülü için “Terbiyesiz, nezaketsiz, akim, modası geçmiş, kibir-i zelile sahibi, mahalle çocuğu” gibi birtakım küfürler sarf etmiştir. Fuad Köprülü de ona sahtekar, iftiracı ve utanmaz der:

“... şimdiki gençlerin Cenab’ları, Fikret’leri istihkar ettiklerini yazmak sahtekarlığında bulunan da sizdiniz. Ben bunu kemal-i nefret ve şiddetle reddedince bütün müfteriler gibi iddianızı isbattan vazgeçerek yalnız zehirli telmihlerle mukabeleye mecburiyet görüyorsunuz. Ve garip bir ısrar ile yalancılıktan tekzip edilmekten utanmaksızın, yeni iftiralarla nesl-i cedid-i edebi lekelemek istiyorsunuz.”

Muhatabının Köprülü’nün yazıları için “Adi esassız, manasız, haric-ez-saded, zelil bir tefahürden başka bir şeye delalet etmez” demesine kızar.

İkinci bölümde mülakat yapılan edebiyatçı M. Nafiz’i kendi avukatlığına kabul etmekle zayıflığını göstermiş oluyor. Cenab Şehabeddin, Süleyman Nazif, Faik Ali gibi, edebiyat-ı cedidenin en büyük ve en önemli simalarının akılsız ve anlayışsız gördükleri bir adama kendini müdafaa ettirmek tuhaflığında bulunan bu edebiyatçı önceden çok parlak bir zekaya sahipti. Esasen bu zat hakkında gösterilecek en büyük hürmet, onu ölü kabul edip son söylediklerini duymamaktır. Mesela bu zatın ve sizin zannınızca bugünkü gençlerin en büyük kusurları birbirlerini beğenmemeleri, yardımlaşmamaları imiş. Halbuki üdeba-yı cedidenin en özgün yanı birbirlerine bağlılıklarıymış.

Bunu isbat için de şöyle bir örnek verir: Halit Ziya, Cenab hakkında bir makâle yazmak ister, bu yazı için Cenab’dan şiirlerini Mehmet Rauf’la kendisine göndermesini rica eder. O da mevcut olan şiirlerini bir deftere yazıp Rauf’a teslim eder. Mehmet Rauf, Cenab’ın şiirlerini Halit Ziya’ya götürmenin bile kendisini nasıl heyecanlar hissettirdiğini hararetle anlatır. Üdeba-yı cedide birbirlerini medh ediyor ve gençler de böyle birbirlerini medhetmedikleri için eleştiriyor. Eserleri herkes tarafından okunmadığı, senede ancak beş altı yüz nüsha satıldığı için gençlerin hiçbir şey yapamayacaklarını iddia eden üdeba-yı cedideden bu zat düşünmeliydi ki kitapların kıymeti okuyucu sayısı ile ölçülmez. Okumaktan hoşlanmayan, yenilikleri takip etmeyen bu

çevrede edebi hareketleri takip edenler sınırlıdır. Yeni veya eski farketmeden her kitap az okunmaktadır. Gençlerin reklam ve övgü gibi sahte, tehlikeli bir yola girmemeleri onlar için büyük bir kusur olarak gösterilemez. Tekrar ediyorum Nafiz Bey, birbirlerine samimi bir güven ve dostluk bağıyla bağlı olan edebi nesil sizinki gibi boş saldırılar için birleşmez. Zira işte pekala görüyorsunuz ki onların hatta en nacizi bile size gerekli cevabı verebilir.

Muallim Nâci 1

Edebiyat tarihimize pek kötü etkisi olan bu sima bir zamanlar çok etkili ve önem verilen bir şahıstı. Bugün neredeyse hiç tesiri kalmadı. Kayınpederi Ahmet Mithat Efendi, Hersekli Arif Hikmet Bey, Avni Bey, Hakkı Bey, Vasfi Efendi, İsmail Safa, Cenab, Fikret ve hatta Üstad Ekrem'in bile ondan etkilenmesini sadece bir cinnet anı olarak açıklayabiliriz.

Nâci, Varna'da öğretmenken yükselerek Osmanlı vakanüvistliğine kadar gelmiştir. Arapça ve Farsça lisanlarına vakıftır. Hocalıkta edebiyatçılıktan daha başarılıdır. Rindane şiirlerle aslında hak etmediği pek çok övgü kazandı. Hamid ve Ekrem'in şiirlerini taklid ve tanzir edebilmek şöyle dursun anlayabilmekten uzak şairlerin nazireleriyle büyük bir "megolamani" ye düştü. Edebi yenilikten nefret edenler kendilerine pek benzeyen Nâci'yi nazireler, kasideler, gazellerle teşvik ediyorlardı. Gençlerse "Hazret-i Muallim"i taklit edebilir miyim diye düşünüp saçmalar yazıyorlardı. Nâci'nin önemsiz eserleri içinde nisbeten en önemlisi "Ateşpare"dir ki nasılsa "Talim-i Edebiyat"a kadar girmiş satırları vardır. Şiir hassasiyetinden tamamen uzak birtakım adilikleri içeren o meşhur "Kuzu" manzumesi gibi "Kalender", "Şam-ı Giriban", "Meyhane'de Söyleniş"leri içeren bu kitap "Dicle", "Yeis-i Muhaceret", "Niyaz-ı Esirane" gibi oldukça güzel parçalar da içerir. Fakat gariptir ki Nâciseverler bunları çok önemsememişlerdir. Daha sonraki eserleri de içinde bulunduğu ortamın da etkisiyle gitgide sönükleşmiştir desek hata olmaz. Şunu da söylemeliyiz ki Nâci'yi bir şair olarak ortaya çıkaran da çevresiydi. Hatta o çevre Nâci olmasa da bir başkasını yine o şekilde yüceltecekti.

Ateşpare'de en önemli yerler Nâci'nin Viktor Hugo'dan, Parney'den, Sully Prodhomme'den tercümeleridir. Deha saydığı damadını bir Rasin, bir

Korney yapmak isteyen Ahmet Mithat Efendi'nin teşvikiyle Fransızca öğrenmeye başlamış olan hatta "Mecmua-ı Muallim"e Zola'nın Threse Requin'ini tercüme eden Muallim'in bu tercümeleri yalnız dile hakim olup şairlikten nasibi olmadığını da gösterir. Emil Fake'nin bir şairde bulunması gerektiğini söylediği duyarlılık ve hayal gücünden yoksun olan Nâci bu çevirilerde başkalarının düşüncelerini nazım haline getirmekte pek ustadır.

Nâci'nin şöhreti Şerare'nin yayınlanmasından sonra iyice arttı.Şöhreti gibi de etkisi de epeyce fazlalaştı. Mağrur ve hodbin biri olan Nâci Efendi bu şöhretle öyle sarhoş oldu ki Ekrem'in Menemenlizade Tahir Bey'in "Elhan"ı münasebetiyle yazmış olduğu "Takdir-i Elhan" daki pek çok tenkid ve görüşe itiraz olarak "Demdeme" isminde manasız eserini yayınladı.

Basitliğin, fikir yoksunluğunun, fikri terbiyeden mahrumiyetin iyi bir örneği olan bu eserle Takdir-i Elhan mukayese edilirse ilmî ve edebî güç yönüyle Nâci ve Ekrem arasında olan farkı anlamaya yeter. Takdir-i Elhan içerdiği edebî hakikatler itibariyle emsalsiz bir kitaptı. Manasız ve anlamsız Nâci edebiyatının hakiki mahiyetini gösterip genç düşünürleri bundan uzaklaştırmaya çalışıyordu. Halbuki Nâci'nin "Demdeme"si pek edepsiz ve cahilce yazılmış müstescen cinaslar mecmuasıydı ve Muallim bununla okurlarını "Bak Zemzeme şairini ne güzel bozmuş!.." ifadesiyle güldürme gayesi dışında bir şey hedeflemiyordu.

Muallim Nâci 2

Tabî'at ve Zekâsı

Sanatkar içinde yetiştiği çevrenin çocuğudur. Çevre insanın duygu ve düşünce dünyasında öyle etkilidir ki bundan kurtulabilmek, kişiliğini terk etmek kadar zordur. Her toplumda iktisadî veya kültürel farklı katmanlar vardır. Her katmanın zevkleri, his ve düşünce dünyaları da değişiktir. Dikkatli bir eleştirmen sanatçının hangi tabakadan geldiğini anlar.

Halktan bir saracın oğlu olan Nâcî Efendi de Saraç Ali Bey'in üçüncü oğlu olarak 1266 senesinde doğmuştur. Babası ölünce annesiyle beraber Varna'ya gitmiş ve orada hat yazısı ve Arapça'yla ilgilenmiştir. Nâci'nin asıl ismi "Ömer"dir. Hattat iken önce "Hulusi" mahlasını almış daha sonra

edebiyatçı kimliğinde Nâci'yi kullanmıştır. Varna'da 1284'te oradaki mektebin mu'allim-i sânilîğine ta'yîn edilmiş sonra Said Paşa'nın hizmetine girmiştir. Nâcî, Sa'id Paşa'yla Tulçı, Tumovi, Osman Pazarı'ndan sonra İstanbul'a gelmiş ve Yenişehir Feneri'ne kâtip tayin edilmiştir. Sa'îd Paşa ile Anadolu'yu dolaşmış, Cezayir'e de gitmiştir. Ondan ayrıldıktan sonra Ahmed Midhat Efendi'nin daveti üzerine "Mes'ûd-ı Harâbât" mahlâsıyla Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazılarını yayınlamaya başlamıştır. 1307'de "Târih-nüvis-i Âl-i Osman" ünvanı alan Nâci'nin eserleri şunlardır:

"Terkîb-i Bend", "Yazmış Bulundum", "Âteş-pâre", "Şerare", "Füruzân", "Hamîyyet", "Za't'ün-Nitâ'kayn", "Yadigâr-ı Nâcî", "Sünbûle", "Mu'allim", "Mecmua-i Mu'allim", "Mehmed Muzaffer Mecmuası", "İstîlâhât-ı Edebiye", "Nümûne-i Sihan", "Medrese Hâtıraları", "İntikad", "Hûlâset'ül-Hulâs", "Mektûblarım", "İ'câz-ı Kur'ân", "Sânihat'ül Arab", "Ubeydiyye", "Emsâl-i Âlî", "Terzerâken", "Lugât-ı Nâcî", "Şöyle Böyle", "Nevadir'ül-Ekabir", "Emsâl-i Acem", "Hurde-Firuş", "Sâib'de Söz", "Mir'at'ül Bedâyi", "Demdeme".

Muallim'in bütün eserlerini dikkatle okuyan birisi için onu anlamak oldukça kolaydır. Doğduğu çevreden yükselecek kartal kanatları olmadığı için Muallim Nâcî Efendi'nin eserlerinde muhitinin izlerini sürmek mümkündür. Mu'allim Nâcî, "Ömer'in Çocukluğu"nda sekiz yaşına kadar olan hayâtını anlatıyor. Bu eserde öyle noktalar, öyle cümleler var ki onu çok iyi anlatır. Meselâ, bahçe duvarının yıkılıp kümesteki ördeklerin duvar altında kaldıkları hâlde yine ölmediklerini anlattığı hatırası onun yetişme tarzı hakkında bize bilgi verir.

Sonra yine bu eserde bir hatıradan bahsederken "Elhamdülillah kendinin de evi olduğunu" lüzumsuz bir şekilde sıkıştırır ki bu Fuad Köprülü'ye göre sonradan biraz yükselen, toplumun alt tabakalarından gelmiş birinin hâlet-i ruhîyesini aksettiren satırlardır. Mu'allim Nâcî bütün eserlerinde, özel mektûplarında, şiirlerinde fukaraya tasadduk ettiğini, Fâtih'te fukaraya yirmilikler dağıttığını, kurban bayramında çeşitli kurbanlar kestğini söyleyecek kadar hobbîn; büyücek bir ev görür görmez bir incizâb ânı ile "mefruşat ve sâiresi mükemmel idi. Kibardan birinin konağı olduğu anlaşılıyordu" diyecek kadar saf ve büyüklük tutkunudur.

Mu'âllim Nâcî Efendi'nin Osmanlı şiirine bir yenilik getirdiğini iddia edenler, yeniliğin ne olduğunu bilmeyenlerdir. Fuad Köprülü'nün;

“Fâtih civarında bir mahalle mektebinde hatim indirdikten ve ilk eline geçen “İbrahim Edhem” hikâyesini kemâl-i vecd ü takdir ile okuduktan sonra Varna’da bir medreseye devam ederek “klasik” bir tahsîl gören Nâcî Efendi fikren tamâmiyle eski ekol mensûblarındandı.” dediği Nâci 1291’de Varna’da “Tuna” gazetesine yazdığı “İtidâl” unvanlı bir makâlede:

Cehl ile kendi lisânından değilken bî-haber
Diğerin tahsile kalkışmak tuhaftır zor ile
İftihar etmekte filvaki’verirdim hak sana
Olsa tahsîl-i lisân pardon ile bonjur ile

kıtasıyla Fransızca’nın lüzumsuzluğuna inanır. Çünkü onun fikrince ilim ve irfan, dîvân ezberlemek, rübâinin yirmi dört veznini tefrike muktedir olmaktır. Pek çok eseri incelendiğinde Nâcî fikren, eski edebiyat ekolünün son takipçileri olan Kâzım Paşalar, Avnî Beyler, Hakkı Beyler’le birlikte sayılabilir.

Namık Kemal’in vatanperver ateşli dizeleri karşısında Nâci bireysel zevkleri önceliyordu. Vatan kelimesinin manâsını ancak 93 harbinden sonra anlamış, o zamanın modasına uygun satırlar yazmıştı ama zor durumdaki halkı değil padişaha övgüsünü şiire almıştı. Çünkü Nâci iyi ve saf bir adam olmakla beraber hodbîn ve mütekebbirdi de. Bu duygular ona:

Seyreyle ser-i sebzemi gelsin de baharım
Hâkk-ı siyah içre kalacak dâne miyim ben

dedirtmiştir. Daha sonra hakkındaki iltifatlarla o derece mağrur olmuş, kendi dehâsına o kadar inanmıştı ki saha-i edebiyatta mevcût olan Kemâl gibi, Hâmid gibi, Ekrem gibi meşhur ve büyük üstaplara bile atf-ı önem etmemeye başlamış ve hattâ Ekrem’le bir münâkaşa-i kalemiyeye girecek kadar bir cesaret göstermişti. Fakat doğduğu muhitin basitliğinden kurtulamayan gururlu, hodbîn bir kişiydi.

Abdülhak Hamid'in Şiirleri

Abdülhak Hamid ilk şiirlerini neşrettiği zaman duygularını anlatmaya yetmeyen cansız bir şiir dili buldu. Osmanlı Edebiyatı değişim doluydu. Yenilik taraftarı olanlar yıpratılmıştı. Divan şiirine de Şeyh Gâlib'den güçlü bir şair gelmemişti. Abdülhak Hamid'in istifade edebileceği yegâne sanatkar Şeyh Gâlib'di. Ve Şeyh Gâlib pek çok yönden diğer şairlerden üstündü. Hamid Üstad olarak yalnız Şeyhe Gâlib'i tanıdı ve onda derinleşti. Böylece Hamid'i irtibatlandırabileceğimiz tek şair Şeyh Gâlib'tir.

Osmanlı şiiri Hamid'e gelinceye kadar hatta şeklen bile hiçbir yenilenme gösterememiştir. Kemal "Vâveyla" gibi yeni tarzda şiirlerini Hamid'in eserlerinden sonra onların tesiriyle yazmıştır. Hülâsa Abdülhak Hamid Osmanlı şiirinde yeni bir nefes olmuştur. Hamid'in şiirleri sayıca çok değildir.

Abdülhak Hamid'in ailesi, yüksek ve mütefekkir bir sosyal sınıfa mensuptu. Batı edebiyatını erken yaşlarda tanınması ve etkilenmesi bu şartlar sayesinde. "Sahra" dan değerli olan "Belde" Abdülhak Hamid'in Paris'te iken yazdığı şiirlerden oluşur. Esasen şiirlerin isimleri bile tamamen Paris mûhitine aittir. Şiirlerdeki hayaller oldukça yenidir.

"Belde"yi takip eden "Sahra" biraz "Jan Jak Russo"dan etkilenmiş gibidir. Bu eserde medeniyetin elemlerini, ızdırablarını çektikten sonra doğaya, sadeliğe, karşı alaka duyan bir kalbin sesi duyulur. "Sahra"da doğa sanki resmedilmiştir. İnsan bu eseri okurken doğayı hisseder. "Romantik" olan Hamid "Sahra"da "lirizm" ile coşar.

Batılı için Eski Yunan neyse bizim için de Hint öyledir. Abdülhak Hamid "Bunlar Odur"da Hint ormanlarının sesini duyurur, oraları resmeder. "Bunlar Odur", Abdülhak Hamid'in ümitsiz değil fakat oldukça duygusal olduğunu gösterir.

İnsan doğasının iyiliğine inanan Abdülhak Hamid'in en büyük iki elemi, kaybettiği zevcesi ve yıkılışa gittiğini gördüğü vatanıdır. Hamit bütün eserlerinde bu iki bedbaht için ağlamış, onları anlatmıştır.

Abdülhak Hamit, topraktan daha ziyade semanın, yıldızların şairidir. Anlattığı şeye semaların yüksekliğinden, yıldızların renklerinden mutlaka bir şey ilave eder. “Kürsi-i İstiğrak” şairi “empresyonizm” cereyanına ilk kapılanlardandır. Bir “fenomenist” olmayan Hamid sembolistler gibi görülenlerin bir gölge ve yansıma olduğuna da inanmaz, eserlerinde derin ve samimi bir “misticizm” mevcuttur.

Abdülhak Hamit, altı yüz senelik edebiyatımızın büyük bir ismidir.

Halûk’un Defteri

Fecr-i Âti, Servet-i Fünûn’dan farklı olduğu iddiasıyla yayın hayatına atılmış ve Halit Ziya, Tevfik Fikret gibi Edebiyat-ı Cedide’cileri eleştirmekten geri durmamıştır. Halûk’un Defteri Münasebetiyle 1-2 yazıları da bu eleştirilerine yönelik yapılan itirazlara cevaplarını içerir.

Rûbab-ı Şikeste şairi Tevfik Fikret’in beklenen yeni şiir kitabı “Halûk’un Defteri” yayınlandı. Bu edebi bir hadisedir. Tevfik Fikret “İstenilen, kavuşulan şeyleri tahkir ederek alemin zıddına bir ekol kuran” yüksek ve müstesna bir şahsiyettir.

Geçen sene “Yeniler-Eskiler” meselesinin hâretili bir zamanında, Tevfik Fikret Bey’den Rûbab’dân daha yüksek bir eser beklenilemeyeceğini söylediğimde “Halûk’un Defteri” gibi bir eserin geleceğini düşünüyordum. Bu eser şair hakkındaki düşüncelerimi doğruladı. Onun yeni bir fikri bunalıma düştüğünü söylemek istemiyorum çünkü “Rûbâb-ı Şikeste” şairi eskiden beri sabit bir fikre sahip olmamıştır. Onun bütün şiirlerini okunduğunda hayat ve insanîyet hakkında, varlığın gayesi hakkında nasıl bir anlayışı olduğunu nikbin mi yoksa bedbin mi olduğunu anlayamazsınız. Kitabını okuyucularının döneceği iki üç şefkat gözyaşına nail olmak için yazdığını söyleyecek kadar mütevekkil ve kanaatkar olan bu şair bir sayfa sonra ile “Kimseden ümid-i feyz etmediğini kendi semalarında kendi kuş olduğunu” ağır bir lisanla itiraf edecek kadar gururlu ve hodbindir. En güzel baharlardan elem kapan sanatçı ruhu kendini dala konmuş bir kuş tasavvuruyla bile mesut olur. Bu gibi örnekler pek çoktur. Öyle olmakla beraber bu değil de ondan “Sally Pordum” gibi fikri şiirler beklemektir şaşırtıcıdır.

Fikret Bey'i mütefekkir bir şair olmak itibariyle müdafa edenler galiba onda duygusallığın azlığını düşünce bolluğuyla kapamak istiyorlar. Rübab'da yüksek bir hayale, ince bir hisse pek az tesadüf olunur; istisnalar dışında bütün hayaller , bütün hisler yapmacık ve samimiyetsizdir. Fikret Bey'in "Akşam", "Peri-i Hazan", "Bir Hicran-ı Muvakkatten Sonra" şiirleri güzeldir.

Büyük bir şair olmak için, fikir çokluğundan ziyade - (Köprülü eleştirilerini batılı eleştirmenlerin öğretileriyle yapar) Fake'nin iddia ettiği gibi - hayal ve hassasiyet lazımdır. Rübab-ı Şikeste'de az da olsa görülen duygu Halûk'un Defteri'nde neredeyse hiç yoktur. Tefik Fikret "Halûk'un Defteri"ni sosyal bir maksatla, gençleri ümide sevk için yazıyor. Köprülü Tefik Fikret'i başka şairlerle karşılaştırır. Lamartin, Bodler, Samen, Fuzûli şairdir. Çünkü onların sanatı bizim gibi bir insanın; seven, azab çeken, inleyen bir kalbin akisleridir.

Tefik Fikret sanatı bir gayeden daha ziyade bir vasıta gibi kullanmaya başladı, bir inkılâb, bir ihtilâl şairi oldu. Bu şairliği için bir eksilmedir çünkü sanatkar, şiiri basit bir vasıta derecesine indirmemelidir. Fikri yönden de bakarsak "Halûk'un Defteri"nde Rübab'daki kadar bile fikir yoktur. Bu kitap sırf sosyal bir maksatla gençleri ümide, gayrete sevk etmek için yazılmıştır.

Tefik Fikret Bey "Halûk'un Defteri"nde bütün maharetlerini kullanmış ne kadar kabiliyetli olduğunu göstermiştir. Önemsiz bir itiraz olarak şunu söyleyebiliriz ki ahengi ihlal etmiş; cümleleri lüzumundan fazla uzatmıştır.

İhtilal şairliği yapmasa bu kadar şöhret kazanamayabilirdi ama tek gayesi sanat olmalıydı.

Halûk'un Defteri Münasebetiyle 1

Halûk'un Defteri yazısına, Mahmut Asım Bey "Renin" dergisinde itiraz etmiştir. Mahmut Asım, yine Servet-i Fünûn'da yazan Mahmut Ali'nin makâlesinin Tefik Fikret'i hakkıyla anlattığı görüşündedir. Halbuki o makâle:

"Tefik Fikret'in eskiden muhayyile ve hassasiyetten tamamiyle mahrum olduğunu ve son eserinin mektep talebesi iken yazılmış basit bir pendname addedilebileceğini" iddia etmektedir. Köprülü yazısının dikkatli okunmadığını düşünür. İtiraz edilen ilk konu Tefik Fikret'in "muntazam ve

mütevazın bir cümle-i efkara sahip olamadığı” meselesidir. Asım Bey duyguları değiştiği için şairleri eleştiremeyeceğimizi söylemiş ve bu fikrine örnek olarak Sally Prodhumme’nin de duygularının belli bir dönemde değiştiğini yazmıştır.

Karşısındakini eleştiren Köprülü şöyle der:

“Ne yanlış ve ne tuhaf bir anlayış! Basit mütalaalarla insanların her gün değişebileceklerini isbat edecek yerde, Fikret’in nasıl bir cümle-i efkara malik olduğunu efkar ve duygulanmalarının nasıl bir tekamüle maruz kaldığını isbat etseydi, ancak o vakit benim sözlerime kâvi bir itiraz ortaya atmış olurdu...”

Bir insanın her gün değişik olaylar yaşadığı için bir gün sevinçli ,diğer gün hüznünlü olabileceğini anlatıp duran Asım Bey’in asıl yapması gereken bugünkü materyalistin ertesi gün abdualist bugünkü sosyalistin yarın indivüdüalist olabileceğini realist bir sanatkarın birkaç saat sonra bir romantiğe dönüşebileceğini isbat etmesidir...Aslında bu gibi değişimler de yok değildir. Ardigo gibi Ronan gibi önce İncil’e bağlı olup sonra eleştiren filozoflar vardır; hatta Fluber gibi - birçok sebepler neticesinde - realist bir eseri müteakib romantik bir eser sonra yine realist ve daha sonra yine romantik bir eser... yazan sanatkarlara da rastlarız. Fakat bunlar böyle bir gün bir hafta da değil uzun süreler içinde gerçekleşir. Ve böyle yapanlara da “muntazam ve mütevazın” bir fikir bütünlüğüne sahip değildir deriz.

Sally Prodhumme hakkında birkaç satır okuyanlar bile Asım Bey’in yazdıklarının yanlışlığını bilir çünkü o ümitsiz, bedbin bir karakterdi. Daimi olanın yalnız ölüm olduğunu düşünen bir “fenomanist”ti.

İkinci itiraz Fikret’in yapmacık ve samimiyetsiz olduğu görüşüne karşı yapılmış. Bundan önce de Fikret’in gururlu olduğunu söylememle ilgili küçük bir itiraz daha vardı. Bunda ısrarcıyım. Anlaşılmadığını düşünen her şair gibi Fikret’te de bir gurur kırıklığı vardır. Bunu “Ceza-yı Mensiyet” ve “Hakikatin Yıldızı” ... şiirlerinde açıkça görebiliriz.

Fikret Bey’in yapmacık ve samimiyetsiz olması meselesine gelince: “Halûk’un Defteri” sosyal bir gayeyle, gençleri ümide, gayrete iyimserliğe sevk için yazıldığından sanatkar kendini saklama lüzumu duymuştur. Halbuki

Halûk'un Defteri, Melal-i Ahmer, Bir Tasvir Önünde şiirlerinde saklayamadığı bir ümitsizlik göze çarpar. Köprülü, Mahmut Asım Bey'le bu konuda anlaşamamalarının nedenini iyimserlik ve kötümserlik hakkındaki kavramlarda anlaşamamaları olduğunu söyler.

Asım Bey'e göre Rûbab'da bedbin, Halûk'un Defteri'nde iyimser olan Fikret'in etkilendiği şey "10 Temmuz" inkılâbıdır. Fakat bizde inkılâblar edebiyatçılar üzerinde öyle diğer yerlerdeki gibi etkiler göstermez: mesela Fikret, Asım Bey'in şaşırması gereken bir şekilde aşıyan inzivasına çekilmişti. İnkılabdan sonra hayal kırıklığına uğrayan Tefik Fikret bedbinliğini terk etmemekle beraber, gelecek nesil için yazdığı Halûk'un Defteri'nde, sanatı bir vasıta haline getirmek fedakarlığıyla, samimi duygularını olduğu gibi bedbinliğini de saklamak istemiştir. Ara sıra bastırılmayan bir ümitsizliğin satırlar arasından görüldüğü de olur.

Mahmut Asım Bey üçüncü bir itiraz olarak da Köprülü'nün Halûk'un Defteri'ndeki hisleri görmezden geldiğini söylemesidir. Hem sanat için sanat deyip, hem eserin fayda yönünü gözetmek Köprülü'yü şaşırır. Mahmut Asım Fikret'in çok yüksek fikirler anlatmadığını yazan Köprülü'ye itiraz olarak fikirlerin değil anlatımın yüksek olmasının önemli olduğunu söyleyip kendisiyle çelişmiştir.

İkinci bir örnek olarak da sanatın bir vasıta gibi kullanılmasıyla Fikret adeta bir ihtilal şairi olmuştur. Asım Bey bu ünvanı kabul ediyor fakat şiirlerin de sanatsal açıdan çok yüksek değerde olduğunu dile getiriyor. Bu bir çelişkidir. Hem toplum için sanat diyeceksin hem de sanata önem vereceksin!..

Köprülü, Tefik Fikret'in gençleri terbiye için basit zevkli bir topluma yöneldiği söylemiş Asım Bey bu sözleri sadece basit zevkli bir topluma yönelik olarak yanlış anlamıştır. Köprülü son olarak yapılan itirazların görüşlerinin doğruluğunu tasdikten başka bir şey yapmadığını söyleyerek bitiriyor makâlesini.

Halûk'un Defteri Münasebetiyle 2

Köprülü bu yazısında daha önceki yazdıklarını ve kendisine yapılan itirazları verdiği cevaplarla birlikte özetler. Önceki makâleme Mahmut Asım Bey birkaç gün evvelki “Renin” de kâti ve üzücü bir cevap verdi. Mahmut Asım tarafsız olduğunu dile getiriyor. Mehmet Ali Bey'in Fikret için “Muhayyile ve hassasiyetten tamamen mahrum” hükmünü veren makâlesini övdüğü halde benim makâlemi haysiyetsiz buluyor. Böylece tarafsızlığına gölge düşürüyor.

- 1- Benim müdafa ettiğim ilk nokta “Fikret Bey'in muntazam ve mütevazin bir cümle-i efkara sahip olmadığı” meselesi idi. İnsanın değişebileceğini bunun bir kusur olmadığını söylemiş ve “Salli Pardum”u örnek göstermişti. Ben de genel bir tutuma sahip olmamakla gün içinde ruh hallerinin değişiminin aynı olmadığını söylemiştim.
- 2- 10 Temmuz, Köprülü'ye göre Tefik Fikret'i Asım Bey'in dediği gibi nikbinliğe götürmemiştir. Aksine Aşyan'a çekildiğine göre Tefik Fikret'i iyice bedbinleştirmiştir.
- 3- Mehmet Asım Bey aslen “sanat için sanat” görüşündedir fakat Fikret'i bu nazarla ele almaması bir çelişkidir.
- 4- İlk makâlemde edebiyat-ı ictimaiye taraftarlarının sosyal faydayı daha önemsediklerini yazmıştım. “Sanat için sanat” görüşünde olduğunu söyleyen Asım Bey itiraz ederek sosyal fayda güdenlerin de eserlerin sanat yönüne dikkat ettiklerini söylüyor.
- 5- Fikret Bey'in Halûk'un Defter'inde “ibtidai zevkli bir cemaate hitap etmesi meselesi”ni tekrar dile getiriyor.

Bir önceki makâlesinde uzun uzun anlattığını bu makâlede o kadar ayrıntıya girmeden kısaca cevap vereceğini söylüyor. Rûbab-ı Şikeste ve Halûk'un Defteri'nin ayrı ayrı incelenmesiyle Tefik Fikret'in duygu ve düşünce dünyasının anlaşılamayacağını söylüyor. Köprülü muhatabına sahtekar diyor:

“Asım Bey kimbilir ne için bunların birisini tamamiyle meskun anh geçtikten yani bu sahtekarlığını - bu hususta bu kadar ağır bir kelime kullanmak istemezdim, fakat bana karşı böyle bir tabir kullanmaları beni o

kadar tabiri redde mecbur etti. - Bilzarure tasdikten sonra mukabeleten, bana iki sebepten dolayı müfterilik tevcih ediyor. Kendilerinin yaptığı gibi bu isnadı kemal-i sukut ile kabul etmek istemediğim için onların mahiyetini de teşrih etmek isterim:”

1- Geçen haftaki makâlemde, Asım Bey’in iyimserlik ve kötümserlik kavramlarını tam anlamadığını söylemişim, bunda hâlâ ısrarcıyım. Yine sahtekarlık ve tahrifcilik konusunda da bir şeyler söyler:

“Asım Bey benim geçen haftaki mütalatıma karşı ancak “fikrimi yanlış anlamış” diyebilir, yoksa bana sahtekarlık isnâd edemezdi. Çünkü o kendisine atfedilmiş bir ifade değil, doğru veya yanlış her ne olursa olsun bir tarz-ı muhakemedir.” Tahrif, sahtekarlık bunlar başka türlü olur. İlk makâlelerinde bana karşı yaptıkları gibi bir ifadeyi tagir ederek o suretle cevap vermeye kalkışmak tahriftir. - Yahut kendilerinin istiamali vechle sahtekarlıktır. Son makâlemde buna dair serd ettiğim delil-i maddiye karşı hiç cevap vermemeleri bunu zımnen ve bilzarure tasdik ettiklerini gösterebilir.”

Köprülü’ye ikinci sahtekarlık iddiası da Sally Prodhumme konusunda gelmişti. Köprülü şöyle anlatıyor: Değişik olaylar yaşamakla insanın duyguları değişebilir, duygu dünyasında dalgalanmalar, iniş çıkışlar olabilir fakat bir insanın düşünce dünyası ve genel olarak hisleri bir anda her duruma göre değişip durmaz. Fakat Asım Bey Sally Prodhum’u örnek gösteriyor halbuki Sally Prodhumme hakkında ansiklopedik olarak bile bir bilgisi olanlar şairin böyle gelgitlerinin olmadığını bilir. O günlük olaylara göre değişen bir sanatçı değildir.

Asım Bey meseleyi yanlış anlayıp yanlış iddialarda bulunuyor. Asıl konu Fikret’in sabit bir duygu ve düşüncesinin olmayışdır yani bir sayfa önce ak dediğine diğer sayfada kara demesi. Aynı kitabın satırları içinde bir şey derken diğer sayfada tersini savunmasıdır.

Köprülü, Asım Bey’in Sally Prodhumme hakkında yazdıklarını değiştirmedini, bunu yapmasına zaten gerek olmayıp gerçeklerin ortada olduğunu; öyle bir davranışa yalnız acizlerin başvuracağını söylüyor ve tüm iddialara yanıt verdiği makâlesinin sonunu adeta Asım Bey’in ne kadar boş ve önemsiz şeyler yazdığını söylemişçesine şöyle bitiriyor:

“İşte “Halûk’un Defteri” münasebetiyle bana karşı vaki olan itirazat ve isnadatin kıymet ve mahiyeti! . . .”

Şinasi’nin Şiirleri

Namık Kemal edebiyatta müceddidliğin ya Abdülhak Hamit’e yahut Şinasi’ye ait olduğunu kendisinin ancak bu ikisi arasında bir rabıta olarak anlaşılması gerektiğini söylemişti. Gerçekten de aslında ilk yenilik emareleri Şinasi ile oldu. Dilde Şinasi’den önce de bir yenilik hareketi vardı. Siyasî gelişmelerle birlikte yenilenme fikir, edebiyat sahasında da hükümrân olmaya başlamıştı. Dili sadeleştirme çabaları başlamıştı. İşte Şinasi’nin asıl hizmeti bu hususta görüldü. Yeni bir lisan vücuda getirdi. Şinasi bizim için bir müceddid-i lisan ve aslında bir müceddid-i fikir olmuştur.

O aynı zamanda bir şair, bir sanatkardır. Divanında kısmen fikre ve en ziyade lisana ait yenilikler görülür. Münacatlarında kasidelerinde bile eski şairlerde tesadüf edilmeyen yeni birtakım fikirlere, sade bir lisana rastlanır. Reşit Paşa için yazdığı makâleler de önemlidir. Bu kasideler yüksek bir hayal gücünden mahrum fakat düşünen bir kafanın ürünüdür. Bunlar Kemal’in daha sonra bahsedeceği 1789 maddelerinin ilk yansımalarıydı.

Şinasi sanatı halkı aydınlatmak için bir vasıta olarak görüyordu. Bunun için sadelik üzerinde durdu. Edebiyatın fayda amacıyla yapılması Şinasi ile başlamıştır diyebiliriz. Eserlerinde duygu ve hayalden çok fikir ağır basar. Yazıya önem vermiş, şiiri ikinci plana atmıştır. Kasideleri gazellerinden daha başarılıdır. Memleketin geri kalmışlığından bahseder fakat kendi şiirleri de günümüz standartlarına yaklaşamaz. Fakat bulunduğu şartlar içinde mâzur görülebilir.

Arz-ı Muhabbet de şairane sayılmaz. Münacatında ve kasidelerinde olduğu gibi yenilik yalnız lisanın sadeliğindedir. Paris’te bulunmuş olması ve “Lamartin”, “Renan” gibi isimlerle münasebette bulunması hasebiyle Fransız Edebiyatı’na tabi pek iyi vakıf olan Şinasi “Rasin” in dramlarından “Lamartin”in “Tefkirat”ından La Fonten’in “Efsaneler”inden bazı parçalar tercüme etmiştir. Fakat bu tercüme de Pertev Paşa’nınkiler kadar başarılı değildir.

Şinasi'nin şairlik tarafı zayıftır fakat edebiyatımızın yenilenme tarihinde Şinasi'ye pek büyük ve müstesna bir yer ayırmak gerekir; fakat şair ve sanatkar olmak itibariyle değil müceddid-i lîsan ve müceddid-i efkâr olmak hissiyatıyla...

Tazarrû-nâme-i Sinan Paşa

Batı edebiyatı kadar divan edebiyatında da derinleşmeye çalışan Köprülü, yazılarıyla bu alandaki eksiklikleri tamamlamaya çalışmıştır. Bu yazısıyla unutulmuş bir kıymetimizden bahsediyor.

Sinan Paşa'yı okumakla beraber aslında hakkında çok derin bir bilgisi de olmadığını söyler. Sinan Paşa'yı, geçen sene okuduğu bir nüshayla anlamıştır. Özellikle bundan dört yüz sene evvel dilin daha olgunlaşmadığı, inceleşmediği bir devrede duygu ve düşüncelerini bu kadar güzel ifade edebilen bir adam, sanatkar sıfatına layıktır ve eserine de âbide diyebiliriz.

“Sinaneddin Yusuf” 1841 yılında İstanbul'da doğar. Babası Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul kadısı olarak atanan Kadı Celaleddin-zade Hızır Bey'dir. Daha çocuk denecek yaşta minbere çıkmasında ailenin ve yetiştiği sosyal çevrenin de rolü mühimdir. Erken yaşta zihnen bu kadar olgunlaşan Sinaneddin'in kafası bir müddet felsefeyle karışır. Sürekli her şeyden şüphe duymaya başlar. İlerleyen yaşlarda makamı da gitgide yükselir. Fakat zirvede durmak kolay değildir ve birdenbire makamlarını kaybeder. Daha sonra da yine bazı devlet görevlerinde bulunur. 1891'de vefat eder.

Son günlerinin sarsılmaz bir imana sahip olarak ve bundan huzur duyarak geçirmiştir.

Tazarrû-nâme-i Sinan Paşa 2

Sinan Paşa'nın en büyük eseri Tazarrû-nâme'sidir. Halbuki bu kitap sanat eseri olmak üzere yazılmamıştır. Onun en büyük maksadı, Allah'ı herkese anlatmak ve sevap kazanmaktır, fakat gayesi sanat olmasa da estetik kurallarına uymuştur. Sinan Paşa Tazarrû-nâme'sini sırf sanat kaygısıyla yazsaydı belki de Tazarrû-nâme daha kusursuz, mecazlar daha

parlak olabilirdi; fakat onun asıl özelliği samimiyetidir. Sinan Paşa'ya göre eserde önemli olan konudur, şiir süsüyle değil manasıyla kalbi titretmelidir.

Genç yaşlarında pek çok şüpheler yaşayan Sinan Paşa, tam bir mutasavvıf değildir.

Tazarrû-nâme -i Sinan Paşa 3

Sinan Paşa'nın Tazarrû-nâmesi üç yüz elli, dört yüz sayfalıktır ve hemen her sayfasındaki manzumeler arasında hikâyeler, gazeller, tevhidler, münacatlar, pendnameler vardır. Her biri ayrı güzellikte olsa da bunlar arasında bir bütün oluşturacak birlik yoktur. Bu kusur muhitin edebiyat anlayışıyla değil Sinan Paşa'yla ilgilidir. Duygulardan bahsederken arada nasihat verir, hisler coşmuşken araya hikâyeye sokuşturur.

Tazarrû-nâme'de doğa tasviri çok azdır. Sinan Paşa bu eseri etrafına değil kendi içine bakarak yazmıştır. Etrafında gördüğü her şey ona tefekkür alemine çağırıldığından anlattıkları şeyler de başka bir boyut kazanır.

Bâki'ye Dair

Sanat zevkini en çok okşayan şairlerden biri de Bâki'dir. Şiirlerini okurken duygularınızın harekete geçtiğini hissedersiniz. Hayatı duyan ve duyuran bir şairdir. Duyarlılığı çok yüksek olduğu için acıları da sevinçleri de had safhada yaşamıştır. Başkaları gibi hayatı taklit etme yerine şiirinde kendi hislerini anlatır.

Bahar Bâki için en ilham verici mevsimdir. Parlak bir İstanbul baharı görmek için "Bâki" yi okumak, gazellerinden bazılarıyla kaside girizgâhlarını incelemek yeter.

Fitraten uyumlu bir insandır. Zamanında yaşadığı üç padişaha (Süleyman Kanûni, Üçüncü Selim, Sultan Murat) övgüler yazar. Sultan-uş Şuara ismini alarak rahat bir hayat sürer. "Şehzade Sultan Mustafa" olayında susmuşsa da Kanûni Sultan Süleyman vefat ettiğinde acısını her okuyana hissettiren bir kaside yazmıştır. Fakat bu kasidenin sonunda da devrin yöneticilerini övmeyi unutmamıştır.

Nijad Ekrem Münasebetiyle

(15 Mart 1328 tarihli küçük yazı:)

Azizim Celal Sahir Bey'e,

“Nijad Ekrem” hakkındaki makâlemin bazı nakatına aid istizahanızı kemal-i dikkatle okudum. Mezkur makâledeki mütalatımda - kolaylıkla anlaşılacak bazı tertib yanlışlıklarından sarf-ı nazar - hiçbir eser-i sehv teşehhüd olmadığını arz eder ve aramızdaki su-i tefehhümü ortadan kaldırmak için o naçiz satırları lütfen bir daha kemal-i dikkatle okumak zahmetine katlanmanızı rica ile takdim-i muhaleset eylerim azizim.

Şeyh Gâlib

-Hayatı-

-1-

Köprülü, teveccüh ve teşviki neticesinde yazdığı bu eseri, “Sevgili Üsadı Recaizade” ye, “Naciz Hürmetkarınız M. F” imzasıyla itaf ediyor. Şeyh Gâlib'i anlatırken onun şiirlerinden örnekler vererek fikirlerini destekliyor. Zira üzerinden asırlar geçmiş ve hakkında çok da belge olmayan bir hayatı bu yöntemle doğru bir şekilde anlamlandırmaya çalışıyor. Yöntem olarak eserden şaire gitmeyi kullanıyor. Batılı eleştirmenlerin görüşlerinden de bu yöntemini temellendirerek Şeyh Gâlib'i bize hayatı, şahsiyeti ve eserleri bağlamında anlatıyor.

Şeyh Gâlib'in tam adı “Mehmed Esad Gâlib Dede”dir. 1171 senesinde, yani Üçüncü Selim'den dört yıl önce İstanbul'un uzak bir mahallesinde doğar. “Eser-i Aşk” ve “Cezbetullah” kelimeleri ebced hesabıyla onun doğduğu yıla denk gelir.

Ailesi şahsiyet oluşumunda oldukça etkili olmuştur, örneğin Mevlevîlik ona ailesinden intikâl eder. İstanbul'un fakir fakat uhrevî atmosferli bir mahallesinde; Yenikapı Mevlevîhanesi civarında yaşayan ailesi Mevlevî idi. Büyük dahi “Göte” bir şairi anlamak isteyen onun memleketine gitmeli, nasıl bir muhit içinde yaşadığını görmelidir, diyor. Örneğin Ruhi Bağdadî her an farklı bir mekan ve zeminde bulunduğundan şiirlerine de bu değişiklikler yansır. Gâlib hep İstanbul'da yaşamıştır fakat daha çok içsel bir şair olduğu

için onda İstanbul'un o devirdeki güzelliklerini gösteren daha canlı levhalar bulamayız. Bulduğu çevre şiirine çok giremese de onu ruhsal olarak derinden etkilemiştir.

Doğduğu muhitteki Mevlevîlik ve o devir ilim ve sanat hayatının seçkin ve bilgili bir siması olan Hoca Neşet'ten aldığı dersler onun şairliğine etki etmiştir. Hoca Neşet'in Gâlib'e ilk verdiği mahlas "Esad" dır. Fakat bir süre sonra mahlasını yenilikçi ve mücadelecî ruhuna uygun olarak kendisi "Gâlib" olarak değiştirir. Bu bile edebiyat sahasında kendine karşı hücumlara sebep olur. Zira o devir edebiyat dünyası pek çok yönden sıkıntı arz etmektedir.

Şeyh Gâlib

Hayatı

–Mâbad-

Şeyh Gâlib bir müddet devlet görevi alsa da bu kısa devrenin onun şairliği üzerinde etkisi olmamıştır denebilir. Çocukluğundan beri edebiyata büyük yeteneği olan Gâlib mahlas da aldıktan sonra büyük bir aşkla sanata devam etti. Mevlevî ortamının da etkisiyle tasavvufî şiire yönelişi hızlandı.

İlk divanını (1195)'de yirmi dört yaşındayken yayınladı. Bu erken yayında "Müretteb Divan" sahibi olma isteği de olabilir. Bu divan çok da ilgi görmemiştir. Bu ilk divan, meşhur olan "Gâlib Divanı" değildir. Bazı araştırmacılar bunu meşhur olanla karıştırıp Gâlib'in uzun müddet eser vermediğini düşünüyorlar oysa ki "Hüsn-ü Aşk" şairi sadece Yenikapı'daki çilesinde yaklaşık üç sene suskun kalmıştır denebilir. Şeyh Gâlib ilk eserini gençlik hevesiyle verse de divanın sanatsal yeterlilik açısından eleştirilecek çok yeri yoktur.

Yenilik düşkünü Gâlib, divanından iki sene sonra da Nabi ile rekabet maksadıyla "Hüsn ü Aşk"ını yazdı. Bu eseri edebiyat sahasında dil, anlatım tarzı, düzen ve hayal noktasında mühim bir yenilik oldu. Fakat üzücüdür ki muasırlarının eserle ilgili düşüncelerine ulaşamıyoruz. "Hüsn ü Aşk"tan sonraki üç yıllık sürede Gâlib'in ne yaptığını bilemiyoruz.

Tezkirelerimiz her konu gibi, şairin ailesine bile haber vermeden Konya'ya Mevlevî çilehanesine gidişiyle ilgili bilgi vermiyor. Yalnızca bir kaynakta İbrahim Hanzadelerden Yunus Bey adında birinin etkisiyle Konya'ya gittiği bilgisine ulaşabiliyoruz. Sanatkar hisli olduğu için böyle fevri hareketleri normal karşılanmalıdır. Sanatçının hal ve hareketlerini yargılamak bize düşmez. Hatta yaşadıkları Gâlib'in sanatçı yönünü kuvvetlendirmiş de olabilir. Her zaman asil ve necib yaşamış Gâlib'in divanında bu meseleyle ilgili az çok izler bulabiliriz. Gâlib'in Konya'da geçirdiği süre çok azdır. Ailesi, Konya post-nişini Çelebi Seyyid Ebubekir Efendi'den onu tekrar İstanbul'a göndermesini rica eder. Çelebi Efendi asıl gayenin vatandan değil günahlardan ve boş işlerden uzaklaşmak olduğunu söyleyerek çilesini Yenikapı Mevlevîhane'sinde bitirmesi için onu ikna eder. O da Yusuf Bey'den ayrılarak İstanbul'a döner.

Yenikapı Mevlevîhanesi'nde 1001 gün ibadet ve inzivâya çekilir. Çilesini tamamladıktan sonra Mevlana'yı, mevlevîliği ve mevlevîleri öven kasideler yazar. Fakat Ahmet Hikmet'in iddia ettiği gibi Hüsn ü Aşk bu devrede yazılmamıştır. Birinci Abdulhamid'in vefatıyla Üçüncü Selim tahta geçer. Genç, zeki, yenilikçi ve şair ruhlu padişah ile Gâlib iyi anlaşır.

Şeyh Gâlib

Hayatı

Şeyh Gâlib, Üçüncü Selim'in tahta çıkışından sonraki senelerde çeşitli eser ve şîirlerle meşgul olur. Padişahla da arası iyidir. Galata Mevlevîhanesi Şeyhi atandıktan sonra şöhreti daha da artar. Gâlib de padişahı ve onun yaptığı yenilikleri öven şîirler yazmaya devam eder. Devletteki Batıya yönelik anlayışı beraberinde yeni tarz bahçe ve sarayları da beraberinde getirir. Gâlib de bu yapıları şîirlerinde över. Bu tarzdaki şîirlerinde o bahçelerin yeşilliğini kokusunu, mimari eserlerin sanatsal güzelliğini ve o devrin havasını teneffüs edebiliriz.

Şeyh Gâlib padişaha yakınlığıyla, Mevlevîhanelerin tamir ve yenilenmesi de hızlanır. Valide Sultan'ın "Pamuk Şeyh" dediği Gâlib, Bâki ve

Nedim'den bile fazla iltifata mazhar olmuştur. Annesi Emine Hanım'ın ve dostu Esrar Dede'nin vefatları dışında şiirlerinde pek bir elem göze çarpmaz.

Şairin hayatının son demleri hakkında pek bilgimiz yok fakat çevrenin çekememezliği ve padişah hakkındaki söylentiler yüzünden her şeyden elini eteğini çektiği düşünülüyor. Zaten babası Reşid Efendi'den önce vefat eden Gâlib öldüğünde 42 yaşında idi ve genç sayılırdı.

Şeyh Gâlib

Hayatı

-Mâbad-

Tabiat ve Şöhreti

Elimizde Şeyh Gâlib'in hayatına dair çok bilgi olmadığı için eserlerinden hareketle onun yaşamını anlamaya çalışıyoruz. Zaten aslında edebiyat tarihinde de kesin olan çok az bilgi vardır. Özellikle üzerinden asırlar geçen şahısları anlatmak oldukça zordur.

Şeyh Gâlib doğuştan yeteneklidir. Çevrenin şartları da bu yeteneği olgunlaştırmıştır. İçinde yaşadığı Mevlevîlik ve tasavvuf ortamı aynı zamanda şahsiyetindeki gurur onu anlamamız için karakterinin anahtarlarıdır. O tam bir mutasavvıftır diyemeyiz. Zaten Hüsn ü Aşk'ı da çilehaneye girmeden yazmıştır.

-Mâbadı var. -

Şeyh Gâlib

Tabiat ve Şöhreti

-Mâbad-

Şeyh Gâlib'in bulunduğu muhite uygun bir davranış olmasa da "gurur" sanatçıya çok yakışan bir özelliktir. Kendisinin herkesten farklı ve bazı yönlerden üstün olduğunu bilen kişi elbette bundan gurur duyacaktır.

Onda öyle bir ruh ve hayal dünyası vardır ki bunu kelimelerle ifade edemeyişine yakıdır. Kişiliğini tasavvufun ve Mevlevîliğin oluşturduğunu

söylemek ne kadar yanlışsa bunların hiç etkisinin olmadığını iddia da o kadar boştur. Bazı iddialara rağmen “Hüsn ü Aşk” şairi bedbin ve karamsar değildir.

“Ömer Hayyam” gibi “Bâki” gibi kainatı boş bir hayalden ibaret gören “Gâlib Dede” bu boş hayattan zevk alma noktasında onlarla birleşmiyor. Çünkü onu asıl ilgilendiren ahirettir, hayatı boş geçirmemek olgun insanın yegane görevidir. İnsan yaratılmışların en şerefliisidir. Hayatın ve insanlığın gayesi bulunduktan sonra bedbin ve karamsar olmanın lüzumu yoktur.

“Hüsn-ü Aşk” şairi edebiyat sahnesine ilk çıktığında onca yıla rağmen yine Nabi ön plandaydı. “Şevket-i Bûhari” yi en büyük üstad addeden “Gâlib” “Nabi”nin bu tahakkümünü kabul edemezdi. Nâbi’nin yaptıkları büyük yenilikler değildi. Özellikle İran Edebiyatını iyi bilen Gâlib onu büyük olarak kabul etmiyordu. Fakat muasırları Gâlib gibi düşünmüyorlardı.

Devrin edebiyat anlayışı ve Gâlib’in fikirleri uyuşmadığı için başta çok aleyhdârı vardı. Bilhassa “ Hüsn ü Aşk”tan sonra daha çok düşman kazandı. Çünkü onun kendilerinden çok farklı olduğunu iyice anlamışlardı. Gâlib de kendi farkının ve değerinin bilincindeydi. Ve yavaş yavaş özellikle Mevlevîlik ve tasavvuf cihetinden pek çok takipçisi olmaya ve takdir toplamaya başladı. Özellikle padişaha yakınlığı sanat noktasında çok sert hücumlara maruz kalmasını önledi. Hoca Neşet ve Pertev Efendi’ye hocalık hürmetinden başka üstadlık payesiyle bakmamıştır. “Şeyh Atar”, “Firdevsi”, “Nizami”, “Hüsrev” yanında bilhassa “Saib” ve “Şevket”i üstad kabul etmiştir denebilir. Dönemindeki şairlerle olan ilişkisi hakkında bilgimiz de sınırlıdır. Fakat dönem şairlerinin Gâlib’i öven şiirlerine rastlamak mümkündür. Buradan da anlaşılıyor ki eleştirenlerin sesi bir müddet sonra susmuş ve edebiyat aleminde Gâlib layık olduğu yere kısa sürede yükselmiştir.

-Mâbadı var-

Şeyh Gâlib’e Kadar Osmanlı Şiiri 1

Kainatta her şey bir sebep sonuç silsilesiyle birbirine bağlıdır. Tarihi olaylar da böyledir. Edebiyat tarihi, medeniyet tarihinden bir bölüm olduğu için edebi olaylarda da her şey birbirinin sebep sonuç ilişkisinin içindedir.

Nasıl ki bir insanı anlamak için ırkına, ailesine vb. bakıyoruz; bir eser de çiçeğe benzer, onu anlamak için de yetiştiği toprağa ve çevre şartlarına bakmak lazımdır.

Bir devrin meşhur bir simasını anlatırken onu meydana getiren şartları da ele almak gerekir. Şeyh Gâlib'i incelemek de yalnız eserlerine bakmakla olmaz. Bunun için Osmanlı şiirinin "Hüsn ü Aşk" a gelinceye kadar ne gibi safhalardan geçtiğine bakmalıdır.

Selçuklular Farsça'yı resmi dil olarak kabul etmişti. Böyle olunca Türkçe geri planda kaldı. Geri planda kalma Osmanlı devrinde de devam etti. Osmanlı'nın ilk devirlerinde cengaverlik ön plandaydı ve şiirin geri planda kalması normaldi. Bazen de şartların etkisiyle tasavvufî şiirlerin ön plana çıktığı görülmüştü. Tasavvufî bu manzumelerde de İran etkisi oldukça açıktı. Daha sonra kelimeler daha çok Türkçe'den seçilmeye çalışılmışsa da vezin aruz olmaya devam etti..

Osmanlı Edebiyatı'nın ilk göze çarpan şairi Aşık Paşa'dır. Osmanlı edebiyatı bir parça dinî özellik taşır ve Aşık Paşa da bu görüşü destekler niteliktedir. İran ve Türk edebiyatı büyük mutasavvıf şairler yetiştirdiği halde Araplarda buna çok rastlamamız tasavvufî edebiyatı İslam'ın etkisiyle açıklamaya çalışılan görüşe ters bir durumdur. Yani İslam etkisi bu üç edebiyatı aynılaştırmamıştır. İlk önce İranlılar kadar başarılı eser verilemedi çünkü dil aruza uyacak kıvama ulaşmamıştı.

Tasavvuf "Şeyhî"den itibaren Osmanlı edebiyatı üzerindeki etkisini kaybetmeye başladı. Daha doğrusu tasavvufî kelimeler dünyevi manalar taşımaya ve zevki safahatı anlatan kelimeler olmaya başladı. Osmanlı Devleti'ndeki gelişmeler, zevke safahata yönelik şiirde de kendini göstermeye başlamıştı. İran etkisi şiirlerde görülmeye az da olsa devam ediyordu.

Şeyh Gâlib'e Kadar Osmanlı Şiiri 2

Fuzûlî'yi bir tarafa koyarsak, en göze çarpan şair Bâki kalır. "Bâki" ile zirveye ulaşan Osmanlı şiiri, "Rûhi" ile lakayt ve serseri, "Nef'i" ile pür galeyan, "Nedim" ile şuh ve sefih, "Nâbi" ve "Râgıb Paşa" ile renkli ve hikmetli bir mahiyet aldı. Fakat bu etkiler bir ekol kurmaya yetmeyerek şahıslarla

berbaber bitti. İstisnaları gözardı edersek Osmanlı şiiri halkı değil sarayı anlatan şiir olarak kaldı.

Edebiyatımızda göze çarpan bir özellik de mahallilikten yoksun oluşturu. Şiirimizde lirik, epik örnekler bolsa da dramatik olarak eksiktir. Eski edebiyatımızda mesela komedi, trajedi örnekleri azsa da lirizmin ve destan boldur. Kasideler, ilahiler, münacatlar, zafernâmeler, şarkılar, gazeller, efsaneler, destanlar çoktur. Mesela gazel Bâki'de, kaside Nef'i'de, şarkı Nedim'de, şiir-i lakaydane Rûhi'de, ilahiyat ve münacat Nâzım'da, rûbai Hâletî'de, tarih Naîmâ'da en olgun örneklerini verir. İran'da tüm manzaralar alabildiğine aynı olduğu gibi şiirde de bir tekdüzelik vardır. Memleketin coğrafî vb. özelliklerini öğrenmek oranın şiirini anlamaya da yardımcı olur. Tıpkı orada olduğu gibi bizde de bazı konuların defalarca anlatıldığı olmuştur bu da sadece detaylarda fark oluşunu gösterir. Tıpkı aynı manzaraya bakıp duran ama farklı ayrıntıları görüp anlatan kişilerin anlatımının farklılığı gibi.

İşte Osmanlı şiirinin başlangıcında etkili olan unsurlar bunlardır. Bu etkilenmeler bizde nazirecilik geleneğini de doğurmuştur. Aslında taklit ve etkilenme kötü değildir. Bunu nasıl yaptığınız önemlidir. Mesela edebiyatımız sırf İran'dan etkilenmese de diğer edebiyatlara da baksa ve kendi tarzını kursa en iyisi bu olurdu. Çünkü taklit edebiyat için önemli bir unsurdur. İran dışında diğer edebiyatları da taklit etsek bu bizim gelişimize katkı sağlayacaktır.

“Fuzûlî, Bâki, Rûhî, Nef'i, Nâbi, Nedim, Sinan Paşa Şeyh Gâlib'e gelinceye kadarki şiirimizde zirve isimlerdir. Tasavvufun şiirde etkisini kaybetmesi devlet yetkililerinin hayat tarzının değişmesi, zevke düşkünlüğün artmasıyla bağlantılıdır. Bu devrede Nedim gibi başka şairler daha olsaydı mahallileşme cereyanı etkili hale gelirdi. Böylece edebiyatımız dekadandan bir hüviyet alırdı.

“Şeyh Gâlib” şiire başladığında şiirimiz düşüşe geçmişti. İran edebiyatından uzaklaşıp Batıya yönelmemiz yenilik arzumuzun sonucuydu. Eski şiir yıkılırken Şeyh Gâlib son bir parıltı olarak kaldı.

Ebuzziya Tefik Bey

Bu yazı Ebuzziya'nın vefatından sonra yazılmıştır. Ebuzziya'nın edebiyatımızdaki yeri ve önemini anlatır. "Sirac" ve "İbret"ten sonra "Mecmua-yı Ebuzziya" edebiyatımıza mühim katkılarıdır. Şinasi ve Namık Kemal'in eserlerini unutulmaktan kurtaran "Numune-i Edebiyat"ıyla diğer pek çok önemli eserlerin de günümüze ulaşmasına katkı sağlamıştır.

Ebuzziya Tefik'in kıymetini ve onun yokluğundan doğan kaybı anlamayanlar olabilir. Çalışmaları iki defa sürgününe yol açmıştır. Son çalışması olarak "Mecmua-yı Ebuzziya" ile tekrar fikir ve edebiyat sahasına atılmak istedi; fakat devir değiştiğinden dolayı "Tasvir-i Efkar"da siyaset ile uğraşmakla yetinmek zorunda kaldı.

Ebuzziya Tefik aslında büyük bir edib sayılmaz. Devrin edebiyatçılarından, onların fikir ve üslublarından etkilenmiştir. Eski, modası geçmiş, fakat temiz ve pürüzsüz bir Türkçeye sahiptir. O tam bir populisttir. Bugün edebiyattan yarın siyasetten, sonra bilimden, takvimcilikten yani hemen her şeyden bahseden Ebuzziya'yı muharrir kelimesi çok güzel tarif eder. Dün çok önde giden bir yenilikçiye daha sonra yenilikçilerin önünde bir eski savunucusu olarak dikilmiştir.

Ebuzziya Tefik'in kendine özgü bir Türkçülüğü vardır. Cengiz ve Timur'a söver, o günkü milliyetçileri beğenmez ve eleştirir vb. Fakat asıl önemli olan onun koca bir devri yansıtan ve hatırlatan simasıdır.

Nijad Ekrem

Nijad Ekrem'i okumak Fuad Köprülü'ye edebi bir haz verir. Onun yeri Köprülü için çok ayrıdır. Ekrem'in hayatı ve eserleri arasında sıkı bir bağ vardır. Tüm eserleri de hayatı gibi elem doludur. İki çocuğunu çok küçük yaşlarında kaybeder, Nijad ise onun ümit bağladığı ve büyümekte olan oğludur.

Nijad "Tefekkür"den sonra pek acı olarak "Nijad Ekrem"nin de ilhamı olur. Abdulhak Hamit'in "Makber"i gibidir bu eser. "Hilâl-i Seher", "Yâd Et" gibi şiirleri beğenen Köprülü özellikle "Son Söz"ün Osmanlı edebiyatında değil,

dünya edebiyatında da eşine az rastlanacağını söyler; onu Lamartine'in "Son Teessüf" ü Albert Samaine'in "Mersiyye"leri ne benzetir.

Bâki'nin Şeyh Gâlip'in, Fikret'in, Cenâb'ın mersiyyeleri, hattâ Abdulhak Hâmid'in "Ölü"sü bile bu güzelliğe yükselememiştir. Bu eserin etkisinde kaldığını söyleyerek yazısını bitirir.

Hileli Bir İflas

Mehmet Rauf "İflas-ı Edebiyat" makâlesiyle Fecr-i Âti'nin iflas ettiğini ve bunun günümüz edebiyatının iflası olduğunu söyler. Fuad Köprülü bu makâleye "Hileli Bir İflas" yazısıyla yanıt verir.

Her milletten şarlatanlar çıkar. Bu palyaçolar boyalı yüzleri ve söyledikleri sözlerle yaptıkları soytarılıkla alkış toplarlar. Onların yegane başarısı takdir ve alkış toplamaktır, bunu isterler. Hakkı Behiç Bey'in "İflas-ı Manevî" makâlesinden sonra aklıma yine bu tarz bir görüntü geldi.

Hakkı Behiç Bey kimseye benzemez, garip bir tiptir. Yazısında mânevî bir iflastan bahsetmektedir. Bugün yapılanları tahtadan uzun ayaklarıyla boyalı yüzleriyle halkı eğlendiren palyaçoların haline benzer, gelecek nesil o uzun ayaklara dokunup devirecektir. Bu makâle karşısında tepkisiz kalmayı düşünüyordum fakat genç düşünürlerin bu yazıdan olumsuz etkileneceğini düşündüm.

Hakkı Behiç Bey yeterince ilerleyemediğimizi söylese hak verecektim fakat o belki de düşünür kelimesinin anlamını bilmediğinden Kemal'i ve Ziya Paşa'yı büyük düşünür olarak gösterip o devri parlatıyor. Hatta Fikret ve Halit Ziya neslini o kadar takdir ediyor ki artık tahammül edilemez.

Hakkı Behiç Bey'in manevi iflas açıklamaları edebiyatçıların eser vermeyi, çalıştıkları işlerinden arta kalan zamanlarına bırakmalarını eleştirmekle devam ediyor. Ben bu konu hakkındaki görüşlerimi daha önce yayınladığım için tekrarlamıyorum.

Hakkı Behiç Bey manevi iflas noktasında en büyük suçu gençlerde buluyor. Kendini yetenekli bir psikolog sanıp onların yükselme ve şöhret hırsları içinde olduklarına hükmediyor.

Kendisi siyasî bir gazetede sadece yazarak önemli bir mevkiye gelmişken gençlerin onun gibi siyasete orasından burasından yaklaşıma gibi kestirme bir yol seçmeyip ilim ve edebiyatla uğraşmasını bir makam hırsı addetmesi oldukça yanlıştır. Bu gençler gelecek için güçlü bir nesil yetiştirmeye uğraşıyorlar. Ne tebrikler ne de Hakkı Behiç Bey'inki gibi hücumlar onları çalışmaktan men etmiyor. Pek büyük bir atılım yaptıkları söylenese de geçmişe nazaran “manevi bir iflas”tan da söz edilemez.

Hakkı Behiç Bey son bir görüş olarak da eserlerimizin satılmamasını yetersizliğimize bağlıyor. Okuma yazma bilenlerin oranı yüzde on. Abdülhak Hamid'in kitapları dahi 500 - 1000'den fazla satılmazken ortama bakmayıp yazarların yeteneksizliğine hükmetmek ilkel bir görüştür. Bir kitabın satış miktarına göre ona değer atfetmek yanlıştır.

Bu basit ve açık ama üzücü hakikatleri daha fazla açmak istemiyorum. İflas eden memleketin fikri hayatı değil, Hakkı Behiç Bey gibi Palant'ın, Jiro'nun eserlerini okuyup karamsarlığa düşenlerdir.

Tekrar ediyorum bunlar emin olsun ki her ne kadar ilim irfan maskesi altına girseler de asıl iflas onlarınki olacaktır.

Kârilerime

Fecr-i Âti üyeleri eserlerini bastırıp Edebiyat-ı Cedide'ninki gibi bir kitaplık kurmak isterler. Bu niyetle en başta Tahsin Nahid'in Ruh-i Bî-kayd, Cemil Süleyman'ın Timsâl-i Aşk ve Köprülü'nün Hayat-ı Fikrîye'sini bastırırlar.

Bu makâlede Fuad Köprülü, zamanındaki ve gelecekteki gençlere yol göstermek amacıyla yazdığı “Hayat-ı Fikrîye”den bahsetmektedir. Hayat-ı Fikrîye'nin tüm ilimlerden bahsettiğini söyler. Bunun nedeni de çağın edebiyatçısının artık tüm bilim dallarından az çok haberdar olmasının gerekmesidir. Edebiyatın, memleketin en gelişmiş ve önemli ilmi olduğunu söyler.

Bir Müdhika-i Edebiye

Bu yazı Kazım Nami'nin Genç Kalemler'de çıkan "Yeni Lisan"²⁸ makâlesine cevaben yazılmıştır. Köprülü yeni lisancılardan başarısız olduklarını söyler.

"Genç Kalemler" hele şu son nüshalarıyla o zavallı gayerine yaklaşmaktan ne kadar uzak olduğunu ispat etti. Artık bu sahte, palyaço tavırlı efendilerin "Ah vatan!" feryatlarıyla hislenilmeyeceği açıktır. Gençlerin bile çirkinleştiğini bana daha iyi öğrettiği için, Selanik'teki o genç efendilere minnettarım.

Fuad Köprülü şahsiyetten ziyade fikirleri konuşmaya taraftar olduğunu fakat bu son yazı münasebetiyle bu kaidesini bozacağını kendisini müdafaa edeceğini söylüyor.

"... imza-yı hakikisini bile izhardan çekinen, korkan ve şayan-ı terehhüm bir kimse karşısında bulunduğumu pek iyi anladım. Efkâr ve hissiyat-ı hakikiyemi sahte nikablar arkasında gizlemekten hiçbir vakit hoşlanmadığım yönle bana hücum eden zatı kendisini gizlemekten korkmayacak kadar cüretli, mert, namuskar görmek isterdim... Sahtelikleri herkesçe anlaşıldığı halde Türklük ve vatanperverlik iddia edenler Türk'ün her şeyden evvel mert, namuskar olduğunu düşünmelidirler!.."

Halbuki o zaman yani Genç Kalemler dergisi neşriyate ilk başladığı zamanlarda yazar kadrosu az olduğu için yazarlar pek çok farklı imzayla bir dergi dolusu yazı yayınlıyordu. Bu yüzden Fuad Köprülü için aslını ve imzanın kim olduğunu bilmediğinden karşısında korkak birinin olduğuna hükmetmiştir. Bu yanılıyla şöyle devam ediyor:

"Geçen sene bu esnalarda neşrettiği "Edebiyat-ı Millîye" makâlesinin ilk an-ı intişarından beri şahsıma hücum fırsatını kaçırmayan Selanik gençleri ne tuhaftır ki bu hücumların hiçbirisinde nam-ı hakikatlerini izhar edecek derecede cüret ve mertlik gösteremediler."

²⁸ "Yeni Lisan", **Genç Kalemler**, cilt 3, sayı 17, 18 Mart 1327, s. 128.

Bana karşı hücumlarına sadece gülüp geçiyordum fakat son yaptıkları sabrımı taşırdı. “Hüseyin Cahid Bey’in Fransız şairleri hakkındaki yazdığı makalattaki bir iki cümlelerin üç sene evvel neşrettiğim “Hayat-ı Fikriye”deki bir iki cümleye müşabih olduğundan başka bir şeyi ihtiva etmeyen bu makâle” Fuad Köprülü’nün canını sıkmıştır.Ve bunu yapanlara cahil der: “... ilm ve sanat hususunda ne kadar cahil ve şayan-ı terehhüm kimseler olduğunu izah ve teşrihe muktedir olduğumu her vakit iddia ederim.” der.

Vaktiyle “Genç Kalemler’in ilk çıkış zamanlarında kendisinden yardım isteyen, “Edebiyat-ı Millîye” hakkında yazdığı makâlesini önce eleştirip sonra o makâlenin ışığında “Millî Edebiyat”ı “İbtida-i Edebiyat”la değiştirmek zorunda kalan kişileri adeta tehdit eder: “... daha ilerleyecek olurlarsa şimdiden kendilerine ihtar edeyim ki benim de o menfur ve âdiye sürüklenmeye mecbur ederler; ve bunun neticesinde yalnız kendileri değil, bu zavallı vatan da epey zarar-dide olur.”

Genç Kalemlerin son makâlesinde anlatılan husus ise şudur ki “Hayat-ı Fikriye”deki iki cümleyle Hüseyin Cahit Bey’in iki cümlesi arasında benzerlik olduğunu iddia eden kişi bu iki cümlelerin aynı kaynaktan (Katol Mendes’ten) iktibas edildiğini bilse bu kadar basit bir şey üstüne makâle yazmaktan utanırdı. Fuad Köprülü eserini övmek niyetinde olmadığını fakat kitap yayınlanmadan önce eserdeki isimleri kimsenin değil yazmak onları anlamadığını söyler. Ve yapılanları bir edebiyat komedisi olarak nitelendirir.

Marâz-ı Tenkîd

Son günlerdeki karışıklığa bakılırsa bu bir hastalık çünkü hangi edebiyat dergisini okusanız, kibirli ve beceriksiz yazarlar göreceksiniz. Fikri terbiyeden yoksun olarak eleştirinin, sanatın, edebiyâtın dikenli ve uçurumlu yollarına atılan zekî ve genç dimâğların kendilerini mahvetmesine taraftar değilim. Ve işte bu yüzden onları kırmadan uyarmak istiyorum.

Dünküler, bugünküler, hattâ daha evvelkiler, hûlâsâ az çok istisnâ ile biz hepimiz hiç alâka-dâr olmadığımız konular üzerinde okumadığımız kitâblar hakkında sütunlar dolusu yazabilen, hiç bilmedikleri bir edebiyata ve lisana dair yeni fikirler üretebilen cüretkar kimseleriz. En azından, bari

gençlerimiz bu hastalıktan kurtulabilse... Çünkü gerçekten başarılı olmak için daha çok çalışmak, kendini geliştirmek gerekir. Özellikle eleştiri konusunda gençler çok gözü kara. Bunun nedeni tenkidin yapanın gururunu okşayacak özellikte olmasıdır halbuki eleştirinin gerçekten ne olduğunu bir anlasalar kendilerini böyle gülünç vaziyete sokacak şeylere kalkışmazlar. Fuad Köprülü kendini yetiştirmekle yetiştirememek arasındaki farkı şöyle örnekleyip açıklıyor:

“Bugün bir “Anatol Frans” bir “Lömeter”, bir “Fake”, bir “Remi dö Gurman” olmakla, merhûm Nâcî Efendi kabîlinden bir herze-vekîl intikâd olmak arasında o kadar büyük bir girdâb vardır ki onu atlayabilmek tahammülsüz bir saye, fitrî bir kudret-i san’at-kârâneye arz-ı iftikâr eder. Terbiyye-yi fikriyyesini ikmâl etmeden, edebiyâtını bütün dekâik-i târîhiyyesiyle bilmeden “hikmet-i bedâiyi” öğrenmeden münekkidiğe kalkışan gençler, Nâcî Efendi’nin mukabı olmakdan fazla bir şerefe iddiâ-yı istihkâk edemezler.”

Ve Nâcî’yi yerden yere vurmaya devam eder:

“Hazret-i Muallim” nâmını almak için dest-i idâresindeki gazete sûtûnlarını bî-ma’nâ gazellerde doldurup nazmlarını, teşvîk ü tegîb eden ‘Fürûzân’ nâzımını olmasaydı, edebiyâtımız herhâlde şimdikinden daha müterakkî bir hâlde bulunur, o ma’hûd irticâ-ı edebî devresi vücûda gelmezdi.”

Gençleri uyarmanın bir vicdan meselesi olduğunu söyler. Ve gençleri zamanlarında edebiyat adamı kalmadığına dair besledikleri yanlış inanışa karşı uyarır ki en az dört beş edebiyatçı görevlerini hakkıyla ifâyâ devam etmektedir. Bilmeyenlerin eleştiriye heves etmelerini

“... affedilmez bir kusur, gülünç ve şayan-ı terahum bir bala-pervazlık...” sayar. Onları “Don Kişot”a benzetir, kendilerini kırmadan uyaracak bir eleştiriye kulak vermelerini ister.

2.1.3. Millî Edebiyat İle İlgili Yazılar

Köprülü millî edebiyat taraftarlarına karşı durur. Ona göre, iddia edilen millî edebiyat adeta şalvarlı bir edebiyattır. O, “millî” kelimesinde ırk'ı anlamamaktadır.

Millî Terennümlerimiz

İnsan yaratılış olarak sanatkardır. Her türlü acı, sevinç aşk gibi duyguyu hisseden herkes sanatkar olabilir.

Millî şarkılar, estetikçilerin, sosyologların iddialarına göre şiirin ve musikinin en ibtidai şekli demektir. İkel kavimlerde sadece millî şarkılar vardır. Ribo'ya göre dans şiir ve müziği de içerir. “Ribo” sadece müzik ve dansın değil resim ve heykel gibi durgun sanatların da en başta toplumsal bir fayda amacıyla yapıldığını söylemektedir. “Herbert Spencer” ilk şarkılarda “ lirik, epik, dramatik” unsurların birarada bulunduğunu söylüyor, günümüz şiirlerinde de bunları kesin bir ayrıma tabi tutamayız.

Lirik şiirin oluşması insanın duygularını ifade etmek istemesiyle başlar; bunun için de dili kullanır. Eğer belli kelime ve cümleler ahenkli bir şekilde tekrar edilirse işte şarkı doğmuş olur. Yaşanan her olay yeni bir şarkının doğuşunu hazırlayabilir. Tabiat ve aşk şiirleri, şarkıları içinse daha yüksek bir medeniyete sahip olmak gerekir. Bir insan kendi duygularını anlatan bir şarkı yapabilir fakat o bir kişinin hissettiklerini anlatan şarkıyı neden başkaları da hatta o dili bilmeyenler de söyler? En ilkel kavimler bile şiirden, şiirsellikten haberdardır. Kendilerinden önce yaşamış atalarıyla da diğer insanlarla da şarkılar vasıtasıyla duygu alışverişi yapılabilir. Şarkı insanları birbirine bağlayan ilahi bir vasıttır.

Bazı millî şarkılar unutuldu, bazısı az çok bir değişimle günümüze ulaştı. Önce kahramanlık şarkıları daha sonra yerini mistik şarkılara bırakır, savaş şarkıları da yerini ziraat ve ev şarkılarına... Herbert Spencer'a göre ilk şiir ölüm törenlerinde başlamıştır. Piramitlerdeki şiirler bunu destekler.

İlk devirlerde en önemli şahıslar musikişinas, rahib, hakim ve peygamber sıfatlarını da bir arada taşırlardı. Daha sonra ise şiir ilahi olmaktan çıkmış ve savaşları hayat hikâyelerini konu edinmeye başlamıştır.

Avrupa “paganizm” yerine Hristiyanlık’ı ilk kabul ettiğinde “rahib” ve “şair” hemen birbirinden ayrılmamıştı. Daha sonra ise rahibler uluhiyeti simgelerken şairler de hükümdarlara kasideler sunuyorlardı. Bazı hükümdarlar savaşa çıkarken bu şairlerden yanlarında bulunduruyorlardı.

Köprülü’ye göre ilkel kavimlerde estetik ilk olarak ‘raks’ şeklindedir; bunda ‘şiir’ ile ‘musiki’nin ilk tohumları vardır. İlk dönemlerde sanatlar iç içe ve karma bir hâldedir. Şiir, daha sonra danstan ayrılır ve daha uzun müddet müzik ile ilgisini korur. İlk dönemlerdeki ilkel kavimlerde şiirler anonimken daha sonra şairlik müessesesi oluşmuştur.

Millî Aruz Meselesi

Edebiyatımızın gürültülü tartışmaları arasında sesini duyuramamış önemli ve küçük bir eserden bahsetmek istiyorum. Zannedirim okuyucularımdan hiçbiri, benim çok beğendiğim bu eserden haberdar değildir. Aslında bu kitabı ben de tesadüfen okumasaydım Necib Âsim Bey’in bu faydalı eserini anlatamayacaktım.

Türklük hakkındaki araştırmalarıyla bilinen Necib Âsim Bey’in Türklerin millî vezinlerinden anlatan bu küçük kitabı, bu husûstaki ilk eser değildir; evvelâ Veled Çelebi Efendi ve sonra “Türkçe Aruz” nâmında ufak bir kitâp neşreden Manastırlı Faik Bey’in çalışmaları mevcuttur. Necib Âsim Bey onlara ilâveler yaparak bu hususta yeni ve kıymetli bir adım daha atıyor.

“Parmak hesabı” veya “hece vezni” dediğimiz millî veznimiz, aruzdan eskidir. Celâleddin Rûmî’nin bazı eserleri, Yûnus Emre’nin ilahileri hep bu vezinle yazılmıştır. “Kutadgu Bilig” ve “Divan-ı Hikmet”de bu vezinle yazılmıştır.

İlk Türk eserlerindeki bu vezne bakarak Türk lisanının vezninin hece vezni olduğu söylenebilir. Orta Asya bozkırlarındakiler gibi Anadolu’ya Söğüt yaylasına gelen Osmanlı Türkleri de millî ve umûmi duygularını aynı âhengle ifade ediyorlardı.

İran etkisiyle aruz vezni edebiyatımıza tamamen etki ettikten sonra da hece vezninin önemi azalmadı; saray ve çevresi daha çok arûzu kullanırken halk heceyle devam ediyordu. Bâki'ye gelinceye kadar şiirlerde bir nazım eksikliği göze çarpar. Bu kusuru şairlerimizin maharetsizliğinden ziyade lisanın daha aruz vezinleriyle üflet edememesine atfetmek gerekir.

“Nedim”e kadar gelen sanatkarlarımız arasında hece ile şiir yazmış hemen hiç kimseye tesadüf edilemez. Nedim bu husûsta ilk istisnayı teşkil eder. Fuad Köprülü divan şairlerinin heceyle şiir yazmalarını halka, millî zevke uzak kalmama çabası olarak yorumlar.

Nedim'den sonra İzzet Molla, Vâsıf Enderuni, Akif Paşa ile Ziya Paşa da heceyle yazan şairlerimizdendir. “Şiir ve İnşâ” makâlesinde aruzun hakimiyetinin kırılmasını ve hece vezninin kullanılmasını isteyen Ziya Paşa bu yolda da daha önce “Tartûf”ü tercüme etmişti. Fakat Fuad Köprülü onun bu çalışmalarında ölçüsüz bir yan olduğunu da söyler:

“Garbdan aldığı efkâr-ı cedîdenin ilk te'sîrâtıyla, İran'ın edebiyatımız üzerindeki nüfûz-ı müfritini tamamıyla mahfetmek ve hattâ bu maksatla aruz veznini bile fedaya kalkışmak isteyen “Terkib-i Bend” şairi îtirâf etmeli ki bu husûsta pek müfrit pek mahrum-ı itidâl davranmıştır.”

Necib Âsim Bey, Ziya Paşa'nın aruzu yıkma tavsiyesine uymadıklarını üzülerek söylüyor ama bunu yapsalar çok da iyi olmazdı diyen Köprülü sanatı avam seviyesine indirmenin bir cinayet olacağını söylüyor. Necib Âsim Bey, aruz vezninin dilimize yabancı ve kullanılması zor olduğunu söyleyerek onu kullanmamız için ilmî bir dayanak bulmaya çalışsa da dilimiz yüzyıllardır işlenerek aruza da uyum kazanmıştır. Abdülhak Hamid dilimizin otuz sene evvelki halinde “Eşber” gibi bir eseri aruz vezniyle yazmış Tefik Fikret yine bu vezni beceriyle kullanmayı bilmiştir...Yani becerikli bir edibin aruzu kullanarak Türkçe destanlar, trajediler, operalar vücuda getirmek işten bile değildir. Aşık Paşa'nın Garîb-name'siyle mesela Ahmet Haşim'in şiirlerini karşılaştıracak olursak bugün aruzla elde edebildiğimiz güzelliği görmüş oluruz.

“Tasfiye-i Lisan” taraftarı olmadığını söyleyen Necib Asım Bey dilimizin zengin bir ilim ve edebiyat lisanı olmasını istiyorsa aruzu atarak onu

kurutmamalıdır. Heceyle yazılmış olan “Tartüf”, “Nesteren” vb. hiçbir zaman bir “Eşber” bir “Finten” kıymetinde addolunamaz. Ziya Paşa'nın “Akşam olur, güneş gider...” şarkısı samimi ve güzel olmakla beraber “Terkib-i Bend”e yahut Terci-i Bend'e nisbetle pek sönük ve önemsiz kalır.

Sanatın ilerlemesi için gerekli esaslardan biri de serbestliktir, yasaklarla sanat gelişmez. “Abdülhak Hâmid” Makber'i yazarken eserinin mahalle kahvelerinde tesir ve fayda icra edip etmeyeceğini düşünmedi. Çünkü büyük düşünürler bütün manâsıyla, bir sanatkâr ruhu taşırlar. Zâten sanatkar ruhu demek, muhitinden yüksek bir ruh demektir.

Herkes kendi zevk ve kâbiliyetine göre istediği vezni kullanmakta serbesttir; isteyen hayâlleri, hisleri, gurûr-ı sanatıyla veyahut şarkıları, destanları, koşmalarıyla serbest bırakmalıdır.

2.1.4. Dünya Edebiyatı İle İlgili Yazılar

Pierre Loti İçin

Köprülü Piyer Loti'nin sihirli sanat yeteneği olduğuna ve onun sadece düşünceleri değil hisleri ve ruhu da etkilediğine inanıyor, onu birkaç yönden diğer yazarlarla karşılaştırıyor.

Loti'nin romanları Köprülü'yü çok etkiler. Diğer sevilen ve beğenilen sanatkarlardan başka bir şey var Loti'de. Bu fark fikir yüceliği değildir çünkü romanlarının konusu basit aşk hikâyeleridir. Onda düşünce değil duygu ön plandadır, tıpkı eski şarklılar gibi. İnsanın hissettiğini içine doğanı yapması gerektiğini savunur.

Yani Loti'de “sansualizm” mevcuttur. Ölümden korkan Loti hislerine yakındır. Hem hisseden hem de “Sally Produme” gibi her şeyin geçici, fani olduğunu düşünmesi büyük bir zıtlıktır. Loti'nin bu durumu samimi içten bir çelişkidir.

Loti'de ruh tahlilleri yoktur. “Eserlerindeki şahıslar basit kişilerdir. “empresyonist” olan “Piyer Loti” bütün romanlarında kendini anlatır; diğer kişileri tahlili etmek değil, kendi içini bile tahlil etmez. Sanatkarlık olarak da

çok ileri sayılmaz. Çok okumamış ve kafa yormamıştır. O sadece görüp yaşadıklarının kendisinde bıraktığı tesirle yazmıştır. Bu noktada da denizci olması onun için büyük bir şans olmuştur. Dünyanın pek çok yerini görme imkanı bulmuş ve kendisine çok özgün konular bulmuştur. Bizi cezbeden de belki de mevzularının yeniliğidir. Bizi etkileyen egzotizmdir.

İlk şiirlerin ölü yaslarında okunduğunu kabul edersek egzotizmin şiir için ne kadar gelişmiş bir merhale olduğunu anlarız. Şarka savaş için gelen Batılılar burada çok farklı şeyler görüp yaşamışlardı; bu da egzotizmi doğurdu. İnsanların başka dünyalar tanınması yeni bir olgudur. Eğer egzotizm olmasaydı belki de diğer memleketlerden haberdâr olamazdık

Doğanın güzelliklerini görebilmek, ondan zevk almak ise romantiklerle beraber kesin bir şekilde başlamıştır. Loti'ye Fransız Edebiyatı'ndaki yerini veren en büyük özellik eserlerinde "egzotizm"i başarılı bir şekilde kullanmasıdır. Onda doğayı çok farklı bir şekilde algılama yeteneği vardır.

Sanatta güzellik doğayı olduğu gibi aksettirmede değil ondan edinilen duyguları güzel bir şekilde yansıtmadadır.

Biz Türkler için Piyer Loti'nin önemli bir özelliği de İstanbul'u, sokaklarımızı, sosyal hayatımızı tasvir eden bu hayalperest sanatkarın bir şark hayranı oluşudur.

Roberto Ardigo

Bizde çok itibar edilmeyen İtalyan filozoflarının nesil yetiştirme konusunda pek çok düşüncesi vardır. "Rönesans" devrinden itibaren "Bruno, Galile" gibi isimler yanında ilerki yıllarda da "Roberto Ardigo", "Lumberozo", "Henriko Ferri", "Sigal", "Aşil Lorya" gibi, medeni insanlığın fikri gelişimine pek büyük hizmetler eden önemli alimler bulunur.

Fuad Köprülü'nün bu makâlede hayat ve ekol felsefesini araştırıp incelediği Roberto Ardigo için günümüz İtalyan felsefecilerinin babasıdır denilebilir. On dokuzuncu asrın büyük filozofu "Auguste Comte"la başlayarak İngiltere'de "Darwin" ve "Spencer"ı, Fransa'da "Taine" ve "Renan"ı, Almanya'da "Stravs" ve "Vund"u meydana getiren derin felsefî hareketi İtalya'da kuran "Roberto Ardigo" şüphesiz ki İtalya felsefesinin en

incelenmeye değer ilmî siması olduğu gibi, özel hayatının tuhaflığı, fikrî ilerlemesinin özelliği ile de dikkat çekicidir.

1) Hayatı ve Kişiliği

“R. Ardigo” 1828’de “Ceremona” yöresinde doğmuştur. “Ardigo” çocukluğunun ilk yıllarını orada geçirdikten sonra, oldukça varlıklı olan ailesi, çocuklarının tahsili için “Mantova” şehrine taşınır.

Ardigo çevrenin etkisiyle önce ruhbanlık yoluna girer. Zira Ardigo’nun mutaassıp bir Katolik olan annesi, çocuğunu bir rahip olarak görmek istemiş, doğduğu andan itibaren ona yoğun bir dinî terbiye vermiştir. Küçükken annesinin şefkatli ağzından işittiği dinî menkıbeler; akşamları eski yapılardan akseden çan sesleri Ardigo’nun ruhunda ilelebed çınlamıştır... Esasen İtalya’da her şey, bütün iklim, bütün çevre inançlı ve mütevekkildir.

Ardigo ruhbanlık yoluna girişinden sonra ailesini kaybeder. Psikopos “Martini” onu kollar ve “Manto” Katedrali danışma kuruluna memur eder. Ardigo, bu eski ve muazzam mabedin yanındaki küçük ikametgahında, ilmî yayınlar ve hakikatler ile meşgul olur, burası onun için adeta bir okul olur. İlimin layıkıyla incelenmesi halinde dinin ilim ve fenle aynı yolda gideceğini savunur.

İlmî araştırmaları derinleştikçe kilisenin “Dualiste” hükümlerinden uzaklaşır ve işte bu andan itibaren ilim ve dinin birliğini iddia eden genç ve tutucu rahib kaybolup, yerine ilimlerin büyüklüğünü iddia eden hararetli bir “pozitivist” ortaya çıkar. Yine de içinde annesinden kalan dinî bir ürperişin, hissiyatın devam ettiğini söylemiştir. Araştırmalarının neticesinde inancını kuvvetlendireceğini düşünürken felsefî bir ekolün sahibi olmuştur.

Bu değişiklik bunalıma düşer. Annesini ve koruyucusu Psikopos Martini’yi düşündükçe vicdanı sızlamakta yanlış yaptığını düşünmektedir.

Roberto Ardigo

-Devam-

Sonunda vicdan azabından kurtuldu ve eskiyi hoş hatıralar olarak varsaydı. Filolojyiyi, doğa bilimlerini öğrenir öğrenmez, aklının sesine uyarak

kilise ile irtibatını kesen meşhur düşünür “Ernest Renan” gibi, Ardigo da bu fikri değişimin ardından ruhbanlık yolunu terk etti. Yine fakir, fakat sabırlı ve mütevekkil, dik duruşlu ve açık kalpli idi. “Teşekkül-i Tabii Formzione Naturale” -1877- gibi birtakım önemli felsefî eserleri yayınlamakla taassub içinde olan memleketinin fikrî terbiyesine çalışıyordu.

Öyle olmakla beraber talihin bir lütfu olarak, bu hain sefalet ilelebed devam etmedi. “28 Mayıs 1881” tarihinde iktidara geçen “Döpretis”in bakanlar kurulunda eğitim bakanlığını dolduran hürriyetçi, serbest fikirli bir eğitim bakanı, bu metin filozofu, papaya ve bütün papa taraftarlarına rağmen Padou Üniversitesi profesörlüğüne tayin etti. (1881)

Ardigo’nun İtalya’da uyandırdığı düşünce o vakit bütün İtalyan üniversitelerinde etkili olan düşünceler ile de zıtlık içerisinde bulunuyordu. Bununla beraber “Padou”daki eğitimi felsefî fikirlerinin yayılmasına pek ziyade yardım ederek gençlik üzerinde kalıcı izler bıraktı. 1898’de yetmişinci senesi münasebetiyle yayınlanan, İtalya’nın en muhterem düşünürlerinin bu ihtiyar üstad hakkında duydukları hürmet ve minnetdarlığı açıkça gösteren “Altun Kitab” bu büyük filozofun İtalya fikri hayatı üzerinde ne kadar önemli bir tesir icra ettiğini pek güzel gösterir...

Ardigo’ya göre, küçük bir şeyin hareketi nasıl ki dünyanın hareketini akla getiriyorsa fikren gelişmek de insanlığa diğer gelişmelerin yolunu açar.

Ardigo, bu felsefede Fransız ve İngiliz pozitivist felsefesinin etkili olmadığını iddia eder. Ardigo kendine “pozitivist” namını verir. Fakat ona göre pozitvizmin esası, deney ve gözlemi bir varış noktası değil, bir hareket noktası olarak anlamaktır. Pozitif felsefenin, neticeye ulaşmak için hiçbir mecburiyeti yoktur ve olamaz; aksine, hakikatin kendisine ulaşabilmesi için yavaş yavaş, adım adım ilerler.

Ardigo’nun bazı fikirleri ise felsefe ve pozitvizme tamamıyla zıttır. İhtiyar üstadın bu husustaki düşünceleri, Alman “Wundt’un felsefesine benzer. Ardigo’nun İtalya’da “Villari” ile “Angiulli”yi etkilediği düşünülmektedir.

2. Felsefesi

Fuad Köprülü “Roberto Ardigo”yu oluşturan şartları ayrıntılı olarak anlatmış adeta İtalyan düşünce hayatının tarihini bu makâlesinde özetlemiştir. Anlatılan durum ve şartlarda inançlı ve vatanperver bir Katolik iken, metin ve hararetili bir “pozitivist” olan; gerek eserleri gerek dersleriyle İtalyan felsefesini kilisenin tahakkümünden kurtararak pozitif bir hale getiren Ardigo’ya Köprülü büyük bir önem atfeder.

Roberto Ardigo

Köprülü, Ardigo’nun ilerleme ve bilimle ilgili görüşlerini anlattıktan sonra psikoloji ile ilgili düşüncelerinden bahseder: Ardigo’ya göre psikoloji ayrı bir bilimdir. Ardigo’nun psikolojiye dair en meşhur eserleri şunlardır: “Psicologia Come Science Posivita” -1870- ve felsefî vasiyetnamesi demek olan “Vicdan Birliği” -1898-.

Ardigo’ya göre psikolojinin vazifesi, “ruh” lafzıyla ifade edilen iç durumumuzu incelemekten ibarettir. İşte görülüyor ki psikolojinin hareketinin başlangıç noktası “subjektif” olmakla beraber onu “objektif”, “fizyolojik” bir tarzda inceleme ve araştırmak lazımdır.

Ahlak

Ferd, cemiyet içinde yetişir ve onun bir parçasıdır. Sosyal mefkureler ırkın geleceğinin tohumlarını koruyan ve yaşatan daimi bir kurum olarak adlandırılan aile arasında yetişir ve olgunlaşır. Aile hissi, hararetini pek büyük muhitlerin üzerine yayabilecek bir ocaktır. Kültürel aktarımlar ailede yapılır.

Ahlak hissi, en yüksek mertebesinde bir çeşit “gazab-ı mukaddes Fureur sacree” haline gelir ve insanı, heveslerinden fedakarlık yapmaya sevk eder. Böyle kahramanane bir hareket şekli, din olmadan da mümkündür; nitekim ahlak ilmi tamamıyla dinden farklıdır.

Dinde yapılan iyiliklerin ve sakınılan kötülüklerin bir karşılığı vardır fakat kendi başına ahlakta böyle bir ödül yoktur. Din ve ahlak bu noktada birbirinden ayrılır.

Ardigo’nun “dinî psikoloji”si oldukça basittir. Ruhunun derinliklerinde hala bir rahip yaşadığı için bu konuya fazla girmemiştir.

Tolstoy: Buhran-ı Manevi Safahatı

Tolstoy yıllarca bir arayış içinde bocalayıp durmuştur. Daha Anna Karanina'yı yazarken hayatın anlamıyla ilgili düşünceler zihnini meşgul etmeye başlamıştır. Hayatı anlamaya çalışarak geçen yıpratıcı bir ömrün sonunda ölümün ayak seslerini duymuştur. Confession'daki kahramanla bu noktada büyük benzerlikler taşır.

Tolstoy hayatı anlamlandıramadığı için anlayamadığı bir şeyin devamına lüzum görmeyerek bir ara intihar etmeyi bile düşünmüştür. Fakat başarmak hissi onu engellemiş ve arayışlarına devam etmiştir.

Felsefede de aradığını bulamamıştır. Daha sonra diğer insanların nasıl bu sorularla uğraşmadan huzurlu yaşayabildiklerini düşünür. Çoğu kişi "iman" sayesinde böylesine huzurludur. Daha sonra dini araştırmaya başlar ve Hristiyanlığın tahrif edildiğini görür. Bu esnada "Sutâiyef" isminde bir köylüyle tanışır. Elli yaşlarında bu adam, hakîki Hristiyanlığın âyinlerde olmayıp aşkta ve hakikatte olduğunu söylemektedir. Tolstoy ondan çok etkilenir ve kendini ilk kez fakirlere yakın hisseder fakat aklını ikna edemez. Yine intiharı düşünecek kadar ümitsizleşir ve sonra yine bu düşünceden kurtularak hayatını "Allah"ı arayarak geçirmeye karar verir.

Tolstoy'un vardığı din adeta bir rahmet ve şefkat dinidir, öğretisi ise: "Birbirinizi seviniz", "Fenalığa fenalıkla müdafa etmeyiniz."

"İyasnaiya (Yasnaya) -Polyana" da on dokuz yıl yaşadıktan sonra eşinin ısrarıyla Moskova'ya taşınırlar, orada aklına bile gelmeyecek derecedeki sefaletle şahit olur ve yine başka bir köylüyle tanışır. Sebateist olan bu köylünün tarlada çalışmaktan arta kalan zamanlarında yazdığı kitabı sansürden geçirerek gazetede yayınlatır. Bu köylünün öğretisi "Ekmeğini alınının teriyle yoğur!" dur. Bu eser Tolstoy'u çok etkiler ve halkla iç içe olmak için çiftliğine çekilme kararı alır. Polyana'yı artık terk etmez. Köylülerle kaynaşır, onları dinler, onlara yardım eder. Yazmayı da bırakmayarak pek çok eserini bu devrede verir. Artık huzur bulmuş herkese de nasihatler vermeye başlamıştır.

Köprülü'ye göre Tolstoy kutsal kitaplara bakarak sorularının yanıtlarını yanlış yerde aramıştır nitekim hayatın manasını fende bulamadığı gibi kutsal kitaplarda da bulamamıştır. Aslında sorusunun yanıtı kendi içindedir. Zaten Tolstoy da Hristiyanlığın tüm öğretilerine katılmaz; fakat ahlak noktasında İncil öğretilerine uymaktadır.

Tolstoy'un insanlığa bakış açısı ümitsizdir. İnsanlar yanlış değerler etrafında gitgide alçalmaktadır. Günümüz medeniyeti insanları gitgide kötüleştirmektedir. Hür ve serbest olduklarını sanan kişiler arzu ve isteklerinin kölesi haline gelmişler. Bundan kurtuluşun çaresi İncil öğretilerine uyararak kendi kazancını sağlamak için toprağa dönmektir.

Tolstoy devrinden şikayetçi olmakta yalnız değildir. Hemen her düşüncedeki kişi zamandan memnun değildir. Ama her türlü kurtarma düşünce ve çabası boşunadır. İnsanlık yuvarlanmakta olduğu çukura düşecektir. Birbirinden daha iyi sosyal sınıf yoktur. İnsanın hakikati kötüdür. Tarihin hiçbir devrinde de tamamen iyi olmamıştır. Bugün en güçlü olan Batının kendisi bile ekonomi ve siyasette kötü kararlar alırken insanlığı kimin kurtarmasını bekliyoruz? Bir ideolojiye sahip olduğunu iddia edenler o düşüncenin temel prensiplerine aykırı hareket ediyor. Kötülük almış başını gidiyor. Tolstoy fikirlerinde hayalperestlik yapmıştır. Hem kendi bile inandıklarını layıkıyla yaşayamaz: Üzerinde köylü elbisesiyle oturduğu mükellef aile sofrasına iki yardımcı hizmet etmektedir.

Tolstoy'un huzura kavuştuğu söylenemez. Ömrünün sonunda ailesini terk ederek çıkmak istediği yolculuk bunun göstergesidir. Tolstoy'un tüm bu yaşadıklarının sonucunda sadece ümitsiz bir tevekküle ulaşılabilir.

Jakobsen

Danimarka'da Şeylzig-Holştayn felâketinden sonra yetişen nesil ümitsiz ve hastalık derecesinde ince ruhludur. Bu yazı, o neslin romancılarından Jakobsen'i anlatır.

Jakobsen bir Darwinist'tir. Darwin'in eserlerini tercüme ederek "Brandes"le birlikte Danimarka'da etkili bir isim olmuştur. Bütün edebi eserleri onun doğa tarihi uzmanı olduğunu gösterir. Genetiğin ve çevrenin etkisi ilgi

alanına girer. Karakterleri oldukça canlıdır. Bir naturalist kadar kuru bir anlatımı yoktur, iyi bir ressamdır, etkileyici bir üslubu vardır. Genç yaşta öldüğü için fazla eser verememiştir. Romanlarında tasvir çok güçlüdür

İlk romanı olan “Marie Grubbe” ile şöhreti yakalamıştır. “Marie Grubbe” on yedinci asırda Danimarka’da asil bir aileye mensub bir kızın hayat hikâyesidir. Sürekli alçalan bir hayat çizgisine sahiptir. Önce kralın gayr-i meşru oğlunun eşi, sonra bir asilzadenin karısıyken en son bir kayıkçıyla evlenmiştir. Jakobsen bu eserde toplumun değişik katmanlarını tasvir etmiştir. “Marie Grubbe”un tek bir kadın olamayacağını söyleyen eleştirmenler vardır. Çünkü hal ve hareketleri birbirinden oldukça farklı üç kadın gibidir Marie. Zaman kavramının önemli olmadığı bu yeni tarz roman için bu görüş de mantıklıdır. Bir kadının iç ve dış etkenlerle “Marie Grubbe” kadar değişmesi de mümkündür. Kimse hiç değişmeden aynı kaldığını iddia edemez. Marie Grubbe’un değişip değişmediğini değil onu değiştiren şartları incelemek daha yerinde olur.

“Marie Grubbe” nefis bir romandır. Romanı okurken biz de olayları yaşıyormuşuz, o baloya biz de gitmişiz gibi hissederiz. Jakobsen’in üslubu ise bu etkiyi bile ikinci planda bırakır. “Marie Grubbe” Danimarka edebiyatının üslup itibariyle en yüksek eseridir. Jakobsen üslup hususundaki itinasıyla biraz parnasyenlere benzer. Hissettirmesiyle de sembolistlere yaklaşır.

Jakobsen’in ikinci ve son romanı olan “Nils Lyhne” ölüm havasındadır. Roman şüphe, ümitsizlik, ölüm üzerinedir. Prusya ile savaştaki Danimarka anlatılmıştır.

Jakobsen’in genç yaşta ölümü edebiyat için büyük bir kayıptır.

Henri Becque

Bu yazı Paris Kadını münasebetiyle yazılmıştır. Hayatı boyunca pek çok acı çeken Henri Becque, “Namuslu Kadınlar=Femes Homates”, “Navette”, “Michael Pauper” gibi ikinci derecede başarılı eserlerinin yanında Fransa edebiyatına “Kargalar” ve “Paris Kadını” gibi iki sanat âbidesi de eklemiştir. “Henri Becque” hayatı boyunca açlık, sefalet çekmiş parasızlıktan bir hastane köşesinde hayata gözlerini kapatmıştır. “Emil Fake” Becque in

hiciv yeteneği olduğunu söylüyor. Ona bu hiciv yeteneğini veren hayatındaki zorluklardır. Becque hayat karşısında ezile ezile duyarsızlaşmıştır. Tüm acılarına güler. Kendisini o hale getiren insanlara karşı alaycı ve nefret doludur.

Henri Becque henüz acı günlerinden önce romantizm ekolüne katılmıştır. Yazar entrikalardan nefret ettiği için eserlerinde merak unsuru yoktur. Mesela “Paris Kadını”... Orta halli bir ailenin ilk bakışta gayet basit ve önemsiz hayatını anlattığı için belki can sıkıcıdır fakat toplumsal gerçekleri oldukça etkileyici bir üslubla anlatan harika bir eserdir.

Romanları tezli değildir ve kahramanlar genelde toplumun aşağı kesimlerindedir. Olaylara müdahale etmez. “Kargalar”ı daha müsait şartlarda yazmıştır. Eserlerinden beklentisi kendini memnun etmesidir. İnsanların hep kötü olduğunu düşünen Henri Becque’ de bir filozof kabiliyeti vardır. Becque’in en özgün yanı Molyer gibi neşe ve gözyaşının, birbirine zıt duyguların eserde yan yana bulunmasıdır.

Doğaldır. Başarılı olduğu eserler, mesela “Kargalar”, ailesinden birinin vefatıyla eği ve çocuklarının nasıl müşkil bir vaziyette kaldıklarını ve Kargalar namını verdiği alçak birtakım iş adamlarının onları harab etmek için ne gibi dolaplar çevirdiğini anlatan gerçek bir olaydır. “Paris Kadını” kendi hayatından bir anlatıdır. Belki de Becque hayali şeyler yazsa bu kadar başarılı olamayacaktı. Eğlendiricilikten uzak karamsar bu eserler çok ilgi görmedi. Onu en çok beğenen gençlerdi. Kıymeti ölümünden sonra artan bir ivmeyle anlaşılmaya devam etmektedir.

Paul Verlaine

Bu yazı “ahiren heykelinin reksi münasebetiyle” yazılmıştır. “Paul Verlaine” Köprülü’nün tanıdığı en bedbin şairdir. En kötü şartlarda yaşamış ve ölmüş olanlar bile onun kadar acı çekmemiştir.

Başlarda parnasyen olan “Paul Verlaine”in bütün eserleri, duyguları yansıtmaktan uzaktır. Yapmacıklık onun eserlerinde yoktur. Günah ve hatalarını bile açıkça itiraf eden bir şairdir. Ruhu huzur içinde değildir, kendi kendini yer durur. Bu ruhî bunalımlar Verlaine’i güçlü bir şair kılmıştır.

Verlaine Fransız Edebiyatı için büyük bir müceddid oldu. Ondan evvel gelen parnasyenler gördüklerini direkt anlatan pozitivistlerdi. Verlaine İncil'e inanıyordu. Bir çok yönden Parnasyenlerden ayırdı mesela şiirde musikiye taraftardı. Dil konusunda da parnasyenlere muhalif olarak akıcı ve şeffaf bir dil kullanamıştı.

Verlaine'in parnas şiirinde yaptığı bu yenilikler genç simbolistlerin Verlaine'yi kendilerine üstad seçmelerini sağladı. Fakat o simbolizm üstadı değildir. Verlaine duyguların sembol değil gerçek olduğunu düşünüyordu. O mariz bir hassasiyete, saf bir çocuk ruhuna malik bir dekadandı.

Arne Garborg

Yaşadığı müddetçe buşunduğu muhiti çevreleyen Norveç kayalıklarını aşip aşamayacağını düşündü. Norveç buzlar ve şahikalar memleketidir. Bu sert iklimin muharrirleri, şairleri, romancıları da başka memleketlerinkine benzemez. Doğa onlara tesir etmiştir.

“Arne Garborg” “Norveç'in Mistrali” adıyla bilinir. Diğer edebiyatçıların aksine o Danimarka dilini değil kendi millî dilini kullanmıştır. Bunun nedeni de köyde dünyaya gelip dilin zevkine varmış olmasıdır.

Yüksek ve sivri kayalıklarla çevrili, siyah denizin vahşi ve korkunç dalgalarla inlediği, ısırcı rüzgarların estiği bir iklimdir onunkisi. İnsan bu doğada korunmak ihtiyacı duyar ve metafizik konulara ilgi duyar.

“Sulh” adlı eserinde Garborg şeytandan korkan mutaassib adamlarla dolu sahil köylerini resmetmeye çalışmıştır. Bu hikâyede ruhanilerden korkan bir ailede büyüyen kahraman sevgilisinin ölümüyle vesveseye saplanır. Bakış açısını darlaştırır, hatta kahve içmenin bile büyük günah olduğunu eğer kahve içilmesini isteseydi Allah'ın kahveyi orada da yaratacağını söyler. Nihayet çıldırır ve kendini denize atar. Bu hikâyedeki olaylara Norveç köylerinde çok rastlanır.

Garborg “Dinsiz” adındaki ilk eserinden itibaren vesveseciliğe savaş açmıştır. Muhit buna uygun değildir, memurluğundan atılır ama bu konuları yazmaktan vazgeçmez. Mesela “Gençlik” namındaki ufak bir küçük hikâyesinde tersim ettiği “Jan Karlistad” kendi sevgisini ve sevgilisinin ona

aşkıını günah olarak görür. “İnsanlar” namındaki eserinde bu örnek genişletilmiştir.

Garborg’un “Köylü Talebe” eseri köyden bir iki ay için Hristiyanlığı öğrenmek için şehre inen cahil ve fakir gençleri anlatır. Amaç bu gençlere millî bir cesaret vermektir. Garborg’da da diğer Norveçli sanatkarlar gibi millî duygular baskındır “Yorgun Adamlar”, “Valide’nin Yanında” eskiyi yıkma çabalarını yansıtan eserlerdir. Ve bütün İskandinav eserleri gibi sanat bu eserlerde bir vasıta olarak kullanılmıştır. “Arne Garborg” sanatı vasıta olarak kullanmış, sanatçılığında çok fikirleriyle öne çıkmıştır.

Henri De Regnier 1

Şimdiye kadar okumuş olduğum şairlerden en çok “Henri de Regnier”yi beğendim. Onda füsunkar bir şey vardır. “Henri de Regnier”nin ibda ettiği bu adeta duvarları resim ve süslemelerle dolu eski bir İtalyan sarayıdır. O sarayda bir asker olan “Henri de Regnier” 1864’de “Honflor”da doğdu. İlık rüzgar ve deniz onun zihnine burada iz bırakmıştır. Onun denizi sakini ve güzeldir. “Alçıdan Madalyonlar”da bu deniz görülmektedir.

Babasının 1871’de Paris’e tayiniyle “Kırlangıçlar” namındaki ilk manzumesini “Stanislas” kolejinin sarı ve barid duvarları arasında yazdı. Zavallı “Regniere”nin ilk yazı denemeleri gayet elim ve gülünç olmuştu. Musso’nun “Namuna”sını takliden yazdığı “Takdis-i Fazilet” namındaki uzun bir manzumesi öğretmenlerden biri tarafından tahkir edilmiş; eleştirmen “Gustav Larome” bu genç şakirdin kitabet vazifeleriyle ünlenmeyi kendisine bir itiyad edinmişti. Öyle olmakla beraber bütün bunlar bu genç ve faal dimağı çalışmaktan men edemiyordu: büyük bir hırsıyla eski rıhtım kitapçalarına, kütüphanelere, mütalaahanelere koşuyor; bütün zamanını Viktor Hugo’yu, Musso’yu, Flubert’i ve özellikle on sekizinci asır trajedilerini okumakla geçiriyordu. Volter, bu genç dimağ üzerinde büyük bir tesir icra etmekte idi.

“Henri de Regnier” koleji bitirdikten sonra bütün edebiyat müntesibleri gibi hukuk tahsiline başladı. Fakat onun ilgi alanı edebiyattı. Takma adlarla eserlerini yayınlamaya başladı. Bu eserlerinde Hugo ve Vinyi etkisi görülüyordu. O günlerde “Parnas” ekolü eski önemini kaybediyor ve yeni

bir edebi hareketin başladığı görülüyordu. Parnasyenlik yerini sembolizme bırakıyordu. “Les Endemains” adlı ilk kitabında Sally Prodhomme etkisi görülür, Mallarmé’nin etkisi de sezilir. “Sukunet” (1886), “Sites” (1887), “Episodes”i (1888) yayınladı. Daha sonra bazı gençler “Lavog” gibi “Sanat için yazılır” gibi birtakım mecmualar neşrettiler ki bu mecmualarda “Henri de Regnier” ismine de tesadüf olunuyordu. Esasen “Regnier” on seneyi geçgin bir zaman devam ettiği Mallarmé’nin salonunda adeta sembolistlerin, ikinci bir üstadı hükmüne girmişti.

Regnier, “Eşar-ı Kadime ve Hayaliye”sinde (1890) serbest nazmı başarılı bir şekilde kullanmıştır. Daha sonra da artık bu şekilde yazacaktır. “Eş’ar-ı Kadime ve Hayaliye”deki şiirler konu güzelliği ve yeniliğiyle dikkat çeker.

Henri De Regnier 2

Bu yazı Henri De Regnier’in eserleriyle ilgilidir. Yazar “Eşar-ı Kadime ve Hayaliye”den sonra Regnier “Tel Quen Songe”yi (1892) neşretti. İhtişamdan sıkılan şairin dinginlik aradığı görülüyor.

“Henri De Regnier” bu samimi ve insani eserinden üç sene sonra en güzel şiir mecmuası olan “Aratoz=Arethuse”u yayınladı. Bu eserde Regnier’in eski şiirlerindeki özellikler hoş bir ahekle bir araya gelmiştir. “Ferdalar” in “Sukunet” in “Eşar-ı Kadime ve Hayaliye” nin en zengin tabloları, “Telquen Songe” samimi resimleri “Aratoz’un sayfalarında açıkça görülür.” “Fülüt Kamışları” nda “deniz, aşk ve ölüm” üçlüsünden burada en ziyade hissolunan ölümdür. Buradaki ölüm bir çiçeğin ölümünü hatırlatır. 1896’da çıkan “Şehrin On Üç Kapısına Kitabeler” çok başarılı bir eserdir. Fakat “Corbeille dei Henres” mevzuları, lisanı, yeniliği itibariyle şüphesiz daha başarılıdır. Henri De Regnier bu son eseriyle çocukluğuna geri dönüyor. “Mazi Bulucuları” ise çok başarılı sayılmaz. “Alçıdan Madalyonlar” dan sonra 1920’ de “Bâde-i Meyah”ı yayınladı.

Henri De Regnier’ nin en son şiiri “Sandale Ailce”dir (1960). Serbest nazımla yazılmıştır. Köprülü Fransız şairleri içinde en çok sevdiği şairin Henri De Regnier olduğunu söyler hatta her şiiri için ayrı bir makâle yazmak

istediğini belirtir. Hepsini okumadığı için roman ve hikâyeleri hakkında çok şey paylaşamayacağını ama şiirde bu kadar başarılı birinin düz yazıda da Antol Frans'larla Loti'lerle hem-ayar tutulması gerektiğini söyler.

Ser-âmedân-ı Sühan

Muharriri: Hüseyin Dâniş

Bu yazıda yazılanlar değil daha çok eserin nasıl yazıldığı anlatılmış ve içeriğinden bahsedilmiştir.

Uzun yıllardır ihtiyacını duyduğumuz bu eser nihayet çıktı. İran bizim edebiyat ve fikir dünyamız üzerinde çok etkilidir. Günümüzde İran edebiyatına yönelim yoksa da şimdiye kadar üzerimizde çok tesiri olan bir edebiyattan bu kadar kopmak da doğru değildir. İşte bu açıdan Hüseyin Daniş Bey'in İran edebiyatı hakkındaki bu yeni eserini hararetle tavsiye etmek istiyorum. Batı edebiyatını bilenler de bu eserden oldukça zevk alacaklardır. Çünkü Hüseyin Daniş Bey bu ikisine de vâkıftır. Bu eser tam bir edebiyat tarihi değildir. Denilebilir ki müellif, İran'ın en büyük edebiyatçıları hakkında ayrı ayrı makâleler yazmış ve onları sonradan yirmi altı formalık büyük bir ciltte toplamıştır. İran edebiyatı tarihini yazmak gerçekten oldukça zor bir iştir. Esasen, Dârü'l-Fünûn'daki dersler için yazılan "Serâmedân-ı Sühan", edebiyat tarihi olmak iddiasında da değildir. Fakat eğer isteseydi Hüseyin Daniş o çalışmayı da gayet iyi başarırdı

Araştırma usulü ve eleştirileri hakkında ufak bir şey söylemek gerekirse her şair için ayrı ayrı söylenmesi gereken şeyleri karışık bir şekilde yazmış. Fakat her şairi ayrı ayrı incelemeliydi. Böyle bir tarz şahısları kabaca olsa da açık bir şekilde okuyucunun gözünde canlandırır. Sentez, edebiyat tarihinde de başarılı bir yöntemdir.

Edebiyat yalnız medebiyatımızı değil, düşünce dünyamızı da etkilemiştir. İran Edebiyatında İslam dolayısıyla Arap kültür ve edebiyatının izleri görülür. "Yûsuf Hâs Hâcib"ın "Kutadgu Bilig"inde Farsça'nın etkisi açıktır. Fakat bu eser asıl Çin etkisinde, Uygur lisanıyla, onbirli hece ölçüsüyle yazılmıştır. Bu eserden yalnız otuz sekiz sene sonra, yine Uygurcanın "Özbek" lehçesiyle yazılan Hoca Ahmed Yesevi'nin "Dîvân-ı

Hikmet”inde yaklaşık yüzde yetmiş Arapça ve Farsça kelime vardır. Düşünce ve duygu bakımından “Divân-ı Hikmet”in Çin edebiyâtıyla hiç münâsebeti yoktur; çünkü bu eser tasavvufîdir.

Selçuklular Farsça’yı resmi dil ve İran Edebiyatını da millî edebiyat olarak kabul etmişlerdir. O zamanından başlayan bu etki günümüzden kırk elli yıl öncesine kadar devam etmiştir. Tasavvufî eserlerimiz İran tesiriyle yazılmıştır.

Ser-âmedân-ı Sühan

Muharriri: Hüseyin Dâniş

-Mâbad-

Pek çok eserimiz İran etkisiyle yazıldığı gibi kullanılan dilde de Farsça’nın çok büyük etkisi vardır. Hatta Mevlana ve Fuzuli gibi bazı şairlerimiz tamamen Farsça yazmayı tercih etmişlerdir. Nefî’den itibaren İran etkisi azalmaya başlamış ve hatta Nedim’le birlikte bir mahallileşme cereyanı başlamıştır. Batıya yönelmenin başladığı bu devirlerde edebiyat da bundan etkilenmiştir. Eski edebiyatımız son büyük hamlesini Şeyh Galip ile yapmıştır. Daha sonra da Adem kasidesinde ufak bir varlık emaresi göstererek edebiyat sahasından çekilmiştir.

“Ser-âmedân-ı Sühan” yazarı İran nasıl idari şekil alırsa alsın, insanlığın Hayyamları, Sa’dîleri, Firdevsîleri ve onları yetiştiren milleti unutmayacağını söylüyor. Fakat bu bir gerçek değil sadece bir tesellidir. Fakat şairler bile bir gün gelip unutulacaklarını bilirler ve bunu mısra aralarından yakalayabiliriz.

2.1.5. Metod İle İlgili Yazılar

Nazîrecilik

Nazîrecilik edebiyatımızda önemli bir kavramdır. Nazîre yüzünden edebiyatımızda çoğu zaman yenilenme ve özgünlük yerine taklid ve tekrar

görülür. Şahıs ve zamandan gelen küçük ayrımlar göz önüne alınmazsa bu tekdüzelik ve aynılık çok şaşırtıcıdır. Sanatın sosyal hayata, sosyal hayatın da sanata etkisinin bu kadar az oluşu ayrı bir araştırma konusudur. Edebiyat şeklini alırken İran'dan etkilenmemiz sonucunda onları taklitle nazireciliğe de başladık.

Osmanlıda nüfûzlu kişiler çevresinde pek çok sanatçı bulunduruyordu ve bu sanatçılar himayesinde buldukları bu zatın sevdiği sanatçıları taklitle yani nazirecilikle onun ihsanını elde ediyorlardı. Eski edebiyatın şekil kalıpları da birbirine benzer eserlerin doğmasına, nazireciliğe yatkın bir zemin oluşturuyordu.

Edebiyatımız İran tesirinden kurtulduğu zaman bile nazirecilik şekil değiştirerek bu sefer Ekrem ve Hamid'i taklitle devam etti. Nazireciliğe bugün de rastlıyoruz. Halbuki taklit ikinci derecede olanların, yeni ve özgün ürün ortaya koyamayanların işidir. Mesela şimdi ortada pek çok "Haşim" taklidi akşam şiiri dolaşüyor.

Romantizm Hakkında

Her sanatçının farklı duygu ve yetenekleri olur. Sanatçı ve eser arasındaki ilişki devir ve eser arasında da vardır. Bir devrin özellikleri o devirde ortaya çıkan edebiyatı da etkiler. Mesela "akıl ve tedbir" in büyük bir esas olarak kabul olduğu on yedinci asır, çılgın ve başıboş on altıncı asır ile tamamen zıttır. Her devrin ruhu eserlerinde saklıdır. Eserlere bakarak da o devir hakkında bilgi sahibi olunabilir. Örneğin on yedinci yüzyıl Hristiyanlıktır ve edebi eserlerde de bu özellik görülür. Bazen de tüm dönem bir şahısla simgelenir. Hatıralar, günlükler de her asırda bize farklı şeyler anlatır. Her dönemin beğenilen ve hicvedilen mevzuları da ayrı olur; yaşanan dönem, şahısları da yazılan eserlerin türünü de etkiler fakat her devrin özellik ve yönelişlerinde ortak olan nokta hakikat arayışıdır. Yani sanatla toplum arasında sıkı bir ilişki vardır.

On sekizinci asrın sonlarıyla on dokuzuncu asrın başında "romantizm" in etkisi görülür. Romantizm önemli bir edebi ekoldür. İlk kaynaklarını İngiliz ve Alman edebiyatlarından Şato Biryen ve Madam Dostalin'in eserlerinden

almıştır. Aslında daha önce de Dante ve Şekspir romantik eserler vücuda getirmişlerdir yani daha öncelerde de romantik eserlere rastlanabilir. Pek çok eserde romantik bazı noktalar görülebilir veyahut romantik eserler her yönüyle romantik olmayabilir. Ve tüm ondokuzuncu yüzyıl eserleri romantik değildir.

2.1.6. Sanat İle İlgili Yazılar

Köprülü'ye göre sanat eseri ortaya koyabilmek için sanatçı olmak gerekir. Hayatın içinde olması gereken sanatçı adeta uzaydan gelmiş bir tip değildir, onun da toplumla sıkı bağları vardır. Sanatın özü taklid olsa da fotoğraf taklitçiliğinden kaçınmak gerekir. Köprülü örnek sanatçı olarak August Rodin'i göstermiş, onu "bir mihrab-ı sanat" kabul etmiştir.

Sanat ve Taklid

Yeni bir edebiyat oluşurken pek çok itirazla karşılaşır. Bu itirazlar özünde eskinin yeniyile mücadelesidir. Bazıları sırf bir saplantı ve çocuklukla yeniliğe karşı çıkıyor. Fakat bazı yardımsever görünümlü itirazlar daha var ki bunlar da kendini övüyor ve aslında karşıdakini küçümsüyor. Örneğin daha ciddi eserler verilmesini, yalnız aşk ve kadından bahsedilmemesini istiyorlar. Gerçekten de sadece aşk ve kadın üzerine değil diğer derin meseleler üzerine de düşünmek gerekir fakat bunu yapacak olan az sayıdaki şairlerimiz değil, sözü edilen ilimlerle ugraşan düşünürlerimizdir.

Bazıları da sürekli ilimden, felsefeden, estetikten bahsederek alim geçiniyor. Bunlar önemsenmeyip kendilerine itiraz edilmeyince kendilerini iyice bir şey sanıyorlar. Mesela bunu gibi iki zat geçenlerde, edebiyatı şu şekilde tarif etmişlerdi: "Edebiyat, insan hayatının fotoğrafını almaktır!" Bunu söyleyenler estetikten habersiz kişilerdir. Görüşlerini şöyle savunurlar: Sanat ilk önce taklit ile başlamıştır. Şiir, resim, heykeltıraşlık gibi taklidi sanatlar, isimlerinden de anlaşılacağı üzere az çok taklide dayanır. İşte bu gibi deliller gösteriyor ki sanatta başarı için, taklid şarttır. Fakat bu gerçekten böyle mi?

Hayır!... Zira gerçekten böyle olsa sanatın gayesinin mükemmel bir taklitten başka hiçbir şey olmamasını gerektirir. Fakat hakiki bir taklid olan fotoğraf bir sanat değildir.

Aslında sanat, taklit ile başlamıştır. Fakat sanat sadece taklitte kalmayıp takı gibi özgün ürünler de vermiştir. Bir şeyin resmi gerçeği sayılmaz. Sanatın gayesinin tam bir taklitten ibaret olmadığını göstermek için ikinci bir delil de heykellerin renklerinin ve gözbebeği olmaması gibi bazı eksiklikleridir. Günlük konuşmalar bile eserlere az çok değişerek girer. Mesela bir manzara resmedilir fakat kağıda girerken küçülür. Edebiyat zekayla kopya etmekle değil, bakılan şeyin hissettirdiği duygular anlatılarak yapılır. Edebiyatçı bir şeydeki tüm ayrıntıları değil içlerinden seçtiklerini anlatır.

Sanatkarlık yeteneği adeta bir ihsandır. Çalışma, sebat, gayretle sanatkar olunmaz. Sanatkarlık için hissetmeye açık bir kalp lazımdır. Yani sanatkar bir fotoğraf makinesi değildir. İşte Avrupa'nın en büyük estetik alimlerinin "edebiyat, hayat-ı beşeriyenin fotoğrafını almak..." yanlış tarifi hakkındaki ilmî fikirleri...

Fakat bu bariz doğruları kabul etmeyenler bana saldırıyorlar. Bir şey bilmeden okuduğum iki satırla bir şey biliyormuşcasına ortaya atıldığımı iddia ediyorlar.

Sanat ve Taklid 2

Sanat ve taklid hakkındaki ilk makâlemin hakiki bir itiraz olup olmaması meselesini okuyucuların vicdanlarına bırakıyorum. "Ben de varım!. demek isteyen bir lisan-ı gurur ve tesalüfle yazıldığını" reddediyorum. O makâlemde bilinen gerçekleri yazmıştım ama muhataplarım bu doğruları bile bilmiyorlar. Bir de yazdıklarımın herkesçe bilindiğini özgün bir fikrimin olmadığını söylüyorlar sonra da beni makâlemdeki yazılardan ötürü mantıksız buluyorlar. Oysa asıl mantıksızlık bu olsa gerek.

Ralf Bey sanatın tarifiyle ilgili söylediklerini yanlış anladığımı söylemiş oysaki Servet-i Fünûn'un 691 numaralı nüshasında "Edebiyat: Hayat-ı beşeriyenin fotoğrafını almak tarzındaki tarifi ise – netice ve gaye itibariyle-

edebiyatın en parlak bir tarifidir...” demiştir. Yani asıl kendisi savunduğu kişinin ne dediğini anlamadan onu savunmuştur. Sanatın fotoğrafçılık olduğunu iddia etmediğini; sanatın “sosyal hayatın fotoğrafı” olması gerektiğini söylemiştir. Köprülü’ye göre Raif Necdet Bey en iyi ifadeyle : “Edebiyat: Sosyal hayatın fotoğrafını almak.” diyebilir. O edebiyatın sosyalliği yansıtması ve problemlere çözüm bulması taraftarıdır. Bunu isbat için Zola’dan ve Hipoliette Tan’ın “Edebiyat, heyet-i ictimaiyenin ifadesidir.” cümlesinden kendine destek arar. Halbuki Zola’nın ilk görüşlerine göre naturalizm gerçeği ayna gibi yansıtmak ve yorumu okuyucuya bırakmaktır. Raif Necdet Bey naturalizmi yanlış anlıyor, yazarın sosyal hayatı bir ayna gibi yansıtırken kötülüklerden öğrendirme , iyilikleri özendirme gibi bir görevinin olduğunu söylüyor.

Naturalizmin Raif Necdet Bey’in gösterdiği amaca ulaşamadığı ortadadır; üstelik naturalizm tam bir taklitten, bir fotoğraftan ibaret de değildir. Zola ilk görüşlerini değiştirerek: “Sanat eseri, doğanın bir mizac arasından görünmüş bir köşesidir.” demiştir. Naturalizmin fotoğrafçılık olmadığını sanatkarın bünye ve mizacına göre şekilleneceğini çok iyi ifade eder. Yani naturalizm fotoğrafçılık değildir.

Zola’nın edebiyatta oynadığı rol hakkında Raif Necdet Bey’in hiçbir fikir sahibi olmadığı, bu büyük sanatkarı âdi bir fotoğrafçı derecesine indirmesiyle sabittir. İnsan bir makine olmadığı için ancak ressam olabileceği için sanat da bir fotoğraf değil yine bir eser olur. Hipoliette Tan’ın “ Edebiyat, cemiyetin ifadesidir.” sözüne gelince, bu sanatın taklitten ibaret olduğunu isbatlayan bir söz değildir, ama Raif Bey’in Tainne’ı anlamadığının isbatıdır.

Son olarak da Raif Necdet Bey’in benim söylediğimi iddia ettiği şeyleri yayınlamak istiyorum. Edebiyatçının felsefe ve sosyoloji gibi diğer bilimlerle ilgilenmemesi gerektiği görüşünde değilim bilakis bunu desteklerim. Felsefi derinliği olan şairle diğer başka bir şairin karşılaştırılmasında da bir felsefeciyi hakiki bir şaire tercih etmeyeceğimi söyleyeyim.

Sanat ve Taklid Meselesine Dair

Raif Necdet Bey’e Cevap

Bu tartışma çok uzadı. Karşılıklı olarak fikirlerimizi özetlersem siz edebiyatın sosyal hayatın fotoğrafını çekmek olduğu görüşünü savunmuş ben de bunu ilmî olarak çürütmüştüm. Fakat siz gayet açık olan sanatın taklitten ibaret olmadığı fikrini hâlâ kabul edemiyorsunuz. İlk makâlemden sonra sanatın sosyal hayatı yansıtması gerektiğini savunduğunuzu söylemişsiniz. İkinci makâlemden ben de asıl meselenin fotoğrafı alınan şey değil “fotoğraf almak” tabirinde olduğunu söylemişim. Sizin fikrinizi isbat için örnek getirdiğiniz edebî şahsiyetlerin aslında beni desteklediklerini yazmıştım. Siz de buna karşı bir şey söyleyemediniz. Ve diğer bir mesele olarak da şairlerin ilmî derinlikleri olması gerektiğini iddia ettiğimi yazmışsınız ben bunu değil şairleri ilmî derinlikleri olmadığı için kınamamak gerektiğini yazmıştım. İlmî derinliği olması gerekenler sizin gibi pek birikimi olmadan bir şeylere itiraz eden şahıslardır. Kanıtladığım şeylere ve sorduğum sorulara sessiz kalmanız beni onayladığınızın göstergesidir.

Fotoğraf meselesine dair birkaç şey daha söylemek istiyorum:

Ben sanatın taklitten ibaret olmadığını kanıtladıktan sonra siz “fotoğraf”la tam bir taklidi kasetmediğinizi söylediniz. Bence daha önce yazdıklarınızın başka bir açıklaması olamaz. “Rötuş” meselesinde de anlatmak istediğiniz tam bir taklit değil de ufak bir değişimle sanat yapılmasıysa buna da katılmıyorum. Sanat eseri oldukça farklı ve özgün bir şeydir. Fotoğrafa bir parça sanatkarlık eklenince bunun bir sanat eseri olacağı fikrine katılmıyorum. Aslında siz de benim yazdıklarımı onaylar şeyler yazıyorsunuz. Kendi fikirlerinizi isbat eder şeyler de yazabilerseniz ben de bunlara memnuniyetle katılacağım.

Sanatkar ve Hayat

Edebiyat, hayatla ilişkilidir. Hayat ile bağı olan edebiyat, samimî bir edebiyattır: Bazı hayalperestler şairleri, sanatkarları kendilerinden çok yüksek ve buldukları toplumdan tamamen ayrı semavî bir varlık farz ederler. Oysa ki günümüzde şairlere neredeyse sosyal görevler düşmektedir.

“Niçe” nin pek makul bir sözünü tekrar eyleyerek diyeceğim ki pek büyük sanatkarlar arasında pek sefil insanlar ve pek yüksek insanlar

arasında pek sefil sanatkarlar mevcuttur. Sanatkarların da tüm insanlar gibi iyi ve kötü özellikleri vardır. Toplumunu etkileyen tüm şartlar sanatkarı da ilgilendirir. Örneğin kralın himayesi altında rahatça eser veren büyük sanatkarlar bugün yaşasalardı belki de yetenekleri heba olup gidecekti. Ya da Emil Fake gibi ihtiyaç içinde olduğundan sürekli yazan sanatkarlar o şartları yaşamaları belki de çok önemli bazı eserlerden mahrum kalacaktık. Para için eser yazılmaması görüşüne katılabiliyim fakat tekrara düşmemek ve sanat gücünü kaybetmemek için de ihtiyaç halinde yayın yapmamayı makul bulmuyorum. Bazen de ihtiyaçtan ve başka işlerde çalışma gereğinden dolayı eser verilemiyor. Bugünkü gençler kendi şahsi sıkıntılarında ulvî duygu ve düşüncelere yönelemiyor ve yönelse de durumundan dolayı komik duruma düşüyor. Yirminci yüzyılda sanatkar tavrını belirleyen amillerin başında para geliyor ve bu şartlar neredeyse ümitsizlik meydana getiriyor.

Bir Mîhrâb-ı Sanat Önünde

August Rodin'in sanat eserinin hareketi yansıması fikri Fecr-i Âti şairleri üzerinde de etkili olmuş, parnasyen ve donuk tabloların yerini ışık ve renk unsurlarıyla sürekli değişen hareketli empresyonist bir görünüm almıştır.

Eskiden adeta sanat mabedi diyebileceğimiz yapılar ve sanata inanan insanlar vardı. Asrımızda sanat yavaş yavaş ölüyor. On dokuzuncu yüzyıl sanatçılık ruhunu çok zedeledi. Yirminci asır da bizi sanattan gitgide uzaklaştıracaktır.

Fransız "August Rodin" önemli bir sanatkarıdır. En zorlu eleştirmenlerin bile "Rönesans zamanından beri yetişen heykeltıraşların en büyüğü" unvanını verdiği bu sanatkar eskinin büyük üstadları gibidir. "Rodin" 1840'ta Paris'te doğar fakat maddî imkansızlıktan dolayı kağıt ve kurşun kalemle heykellerin resimlerini yapmakla yetinir. Bir süre sonra içindeki heykeltraşı durduramaz. "Rodin" 'in kendine has bir üslubu vardır.

Zaman zaman maddî sıkıntılar yaşasa da durumu düzelince tekrar sanata döner. "1864'de "Burnu Kırık Adam"ı, 1877'de "Tunç Devri"ni yaptıktan sonra Paris'te yaşamaya başlar.

“Tunç Devri” varlığını yeni anlamış genç bir adamın rehavetten kurtularak, harekete hazır bir hal aldığını canlı bir şekilde tasvir ediyordu. Tunç devri pek çok itiraza rağmen çok beğenildi. Hükümet “Dekoratif Sanatlar Müzesi”nin kapısını sipariş etti. “Dante”nin “İlahi Komedi”sinden Boudlaire’nin “Elem Çiçekleri”nden esinlenerek bu sipariş için “Cehennem Kapısı”nı yaptı.

August Roden “Tunç Devri”nden sonra “Kale Burjuvaları”nı, Povi Düşavan’ın, Viktor Hugo’nun, Balzac’ın heykellerini “Buse”yi, “Havva”yı “Danaid”i, “İhtiyar Holmiyer”i, “Dafnis Veklue”yi, “İkar’ın Sükutu”nu, “Nevmidi”yi, “İlkbahar”ı, “Mütefekkir”i, Münacaat”ı, “Yürüyen Adam”ı, “Ogulen”i, “Santures”i... vücuda getirdi. Özellikle “Balzac” heykeli büyük tartışmalara yol açtı.

“Roden” her şeyden evvel hayatı ve sonra ifadeyi arar. Sanatta realizm ... İşte Roden’in en büyük prensibi! Ona göre, eserine hayat vermek isteyen sanatkar doğaya sadık kalmalıdır. Fakat hakiki bir sanatkar sadece doğayı yansıtmakla yetinmez. Çünkü yansıyan manzara dışında bir de sadece sanatkarın görebileceği bir iç manzarası vardır doğanın. Hakikate yönelişi sayesinde “Roden” eski Yunan sanatkârları gibi insan vücudundaki şiirsel güzelliği lâyıkıyla anlamıştır. Eski Yunan sanatkârlarının içinde yetiştikleri çevrenin gelenek ve görenekleri sayesinde önlerinde hazır buldukları modelleri “Roden”, atolyesinde çıplak olarak hareket ettirdiği kadın erkek genç ihtiyar bir çok modeliyle örnekledi. Bu şekilde çalışmasının getirdiği başarısını, heykellerindeki ifadelerin başarısından: “Danâîd”, “Santures”, “Yürüyen Adam” gibi eserlerinden anlayabiliriz.

Roden’in eserlerinde mermerin veya bronzun donukluğu değil ele aldığı konunun özellikleri göze çarpar. Rodin heykeltıraşlıkta bir yeniliktir. O aslında bir realistten ziyade bir sübjektivisttir. Gerçeği birebir kopya etmek yerine ondaki yaşamı eserine alıyordu. Ve gitgide vücudun bütününe değil en vurgulu parçalarının heykelini yapmaya başladı. “Victor Hugo” ve “Balzac” onun sanata getirdiği yeniliğin birer isbatıdır.

-Mâbadi var.-

Bir Mihrâb-ı Sanat Önünde

–Mâbad-

İfadeyi, vurguyu yüzde değil vücudun aldığı şekillerde göstermeyi yeğler “August Roden”. Bu noktadan “Mikelanj” a benzer. Fakat Mikelanj’ın eserlerindeki düşmüş bir ilâhın elem ve azameti yerine Roden’inkiler daha insanî, daha samîmidir; seven, ıztırâb çeken, düşünen insanları Rodin’in eserlerinde görebilirsiniz.

Roden’in “Sanat” nâmıyla bir eser neşrettiğini beş altı ay evvel Fransız mecmualarından birinde okumuş ve büyük bir memnûniyyet hissetmişim. Albert Samon’un yayınlanmamış şiirlerinin bir baskısı, bende ancak bu derece bir haz uyandırabilirdi. Çünkü Roden’in görüşlerini kendi yazılarından öğrenecektim. Üç yüz sayfalık bu kitap uzun ve şairane bir girişten sonra “Sanatta Realizm”, “Sanatkarlar İçin Doğada Her Şey Güzeldir”, “Sanatta Hareket”, “Hüsn-i Nisvan”, “Eski Ruhlar, Bugünkü Ruhlar”, “Sanatta Fikir”, “Mikelanj ve Fidyas”, “Sanatkarların Faidesi” gibi pek önemli konular soru cevap şeklinde ve kolay okunan bir dille ,hoş bir üslubla yazılmıştır.

Zamanın sanata karşı ilgisizliğinden yakınlıkla sanatçının bir dinazordan farkı kalmadığını, zamanın mühendislerin, fabrikacıların asrı olduğunu söylüyor. Güzellik değil fayda aranıyor. Sanat artık ölmüştür. Sanat insanın en ulvî bir vazifesidir, çünkü bu kâinatı anlamaya ve anlatmaya çalışan fikrin bir ürünüdür. Fakat asır fayda ve zevk peşinde ulvî duyguları unutmuştur.

Günümüz binalarının ruhsuzluğu Rodin’in sözlerini destekler. Kitabın “sanatta realizm” bahsinde Roden doğaya uygunluğun önemini anlatıyor; fakat bu husûsta aldanmamalıdır, sanatkar baktığını değil gördüğünü hissettiğini anlatır. Zaten sanatkar herkes gibi görmez.

“Roden’e göre doğa daima güzeldir. Fakat bunun için baktığımız şeydeki güzelliği görmemiz lazımdır. En çirkin simada bile bakan göze göre bir güzellik vardır. En çirkin şey bir sanat eseri olduğunda güzel olabilir. Sanattan anlamayanlar çirkin namını verdikleri şeyleri asar-ı sanatta görmek istemezler: Fakat cüceler, kamburlar, caniler, haydutlar usta ellerin elinde başarılı sanat eserlerine dönüşebilir.

Sanatta güzellik özgünlükle karakterle olur. Güzelliğin ya da çirkinliğin sanatkarda uyandırdığı duygunun farklılığı o eseri güzel yapar. Hatta irkin ve kötü Şeyler çok ayrı çok uzak bulunan Şeyler olduğundan onların iŐlenmesiyle eser daha özgün ve daha başarılı olur. Rodin'in eserleri adeta canlıdır. Yapmış olduğu büstler bile büsbütün hareketten mahrum değildir, bu özelliğini anlatırken hayatsız sanat olmayacağını söyler. Ressam veya heykeltıraŐın cansız mermer kütleleri değil canlı sanat eseri vermesi gerekir der.

Bir Mihrâb-ı Sanat nnde

–Mbad-

“Roden”in “MareŐal Ney”, “Tunç Devri”, “Sen Jan Batist” ve “Kale Burjuvaları”ı adeta canlı, hareket halinde olan heykellerdir.

Tam taklitle yani fotoğrafla sanat arasındaki farkı Roden Şöyle açıklıyor: Fotoğrafta birdendire donup kalma vardır. Bir sonraki hareket yoktur fakat sanat anın değil hareketin ifadesidir. Ve böylece sanat fotoğraftan daha samimi, daha doğru bir surette doğayı taklit eder, doğaya fotoğraftan daha sadıktır.

Çünkü gerçekte de zaman durmaz. Bir anı değil de zamandan bir kesiti anlatmak gerçeğe daha uygun olur. Örneğin dört nala koşan atların resmedildiği Jeriko'nun Louvre Müzesi'ndeki levhası, atların ayakları hem ne ve hem arkaya doğru uzandığı için yanlış sanılabilir, fotoğraf bunun böyle olmadığını isbat etmiş olabilir ama o resim ayaklarını önce ne sonra arkaya atan atların hareketini resmettiği için Jeriko haklıdır. Yani o hareketi öncesi ve sonrasıyla resmetmiŐtir.

Resim hareketin ifadesi bakımından diğer sanatlara benzese de Rodin'in abartılı bir Şekilde düŐündüđü gibi onlarla aynı değildir.

“Resim, heykeltıraŐı ile edebıytı aynı bir seviyede farz etmek hiç Şüphe yok ki büyük bir eser-i ifrat ve mbalağadır.” Zaten Roden'e yapılan itirazların en önemlilerinden biri onun plstik olmaktan daha ziyde edebı bir ilhama mâlik olmasıdır. “Mütefekkir”, “Viktor Hugo”, “Balzac” bu hususta birer

misal olarak zikredilen en önemli eserlerdir. Roden bu itirazata karşı lakayttır. Ona göre plastik sanatta da edebiyattaki gibi felsefî düşünce uygulanabilir.

Heykeltraşlar sadece hünerli taş yontucular değildir. Heykelde de düşünce olması şaşırtıcı olmamalıdır. İyi bir heykel için de zeka lazımdır. Heykeltraş heykelini yapacağı şeyin hareketlerini anlamış olmalıdır ve en ufak ayrıntıları bile düşünmelidir. Yani plastik sanatlarda da fikir önemlidir; tıpkı edebiyat gibi.

Roden'e göre sanatlar birbiriyle yakın ilişki içerisindedir. Heykel, resim, edebiyat birbirine çok benzer, fakat birbirinden ayrırırlar. Edebiyyât bir olayın serim düğüm çözümünü anlatır hâlbuki plastik sanatlar bunlardan sadece birini ele alabilir. Bu sebeble heykeltraş edebiyatla ilişkili olmalı, konusunu edebiyattan almalı; sadece bir bölüm de anlatsa bakanlar diğer kısımları da anlayabilmelidir.

Görmeyi bilen için insan vücudu bile tüm doğadan haber verir. Sanatkar da doğayı değil aslında kendi ruhunu anlatmaktadır.

Roden ve onun yeni kitabı hakkındaki mütalatımı daha fazla uzatmak istemem. Eserde pek çok önmeli konu var fakat resim ve heykelde kendimi yetkin bulmadığım için o ayrıntılara girmiyorum. Eser hakkında biraz bilgi vermeye çalıştım ama merak edenler eseri okumalı ve bu büyük sanatçının önünde saygıyla eğilmelidirler.

2.1.7. Dil İle İlgili Yazılar

O devirlerde Selanik de önemli bir edebiyat mekanıdır. Burada dilde yenilik isteyenlerin toplandığı görülür. Köprülü'nün deyimiyle "Selanik gençleri"nin "Yeni Lisan" çabaları gereksiz ve manasızdır; çünkü dil yaşayan bir olgu olduğu için sürekli kendini yeniler. Ve bu çabalar dilden çok fazla şeyin atılmasını gerektirdiği için de zararlıdır. Türkçülük meselesini basit bir dil meselesine indirgemek yanlış olacaktır.

Yeni Lisan

Köprülü yeni lisanı ilk duyduğunda bunu “Esperanto” gibi düşünür. Fakat sonra Yeni Lisan’ın Türkçeden farklı bir şey olmadığını anlar. Ona göre dili yenileştirme çabaları beyhudedir. Dil kendi yaşam çizgisi içinde doğal seyirinde değişecektir.

Yüzyıllar öncesinden getirilen seslerle millî duyguları kabartmanın boş bir hayal olduğunu, insanları coşturmanın üç beş kişiyle değil büyük ediplerin eserleriyle olabileceğini söyler. Yeni Lisancıların yüzyıllar öncesinin kavmî özelliklerini hatırlatarak milleti uyanışa davetlerinin bir hayal olduğunu söyler. Milleti coşturacak olan üç beş kişinin çabası değil, usta sanatçıların yüksek edebî eserleridir. Yeni lisancıların en büyük eksiği de eser verme noktasındadır. Köprülü tasfiyecilerin dilde çalışmalarını Yeni lisan hareketinden daha mantıklı addeder. Ona göre artık kullanılmayan terkiplerin atılması yerinde bir hareket kabul edilebilirken dildeki tüm terkiplerin atılması mânâsızdır. Yeni Lisan taraftarlarının teklif ettikleri yeni tarz terkiplerde edebî bir güzellik yoktur. Şiirde de aruz kullanılırken terkibsiz yazmanın zorluğu ortadadır. Köprülü Yeni Lisancılara şiirlerinde aruz yerine hece veznini kullanmalarını tavsiye eder.

Bu yeni dilin, asırlardır olgunlaşan bugünkü lisanın yerini alabilmesi için bugünkü seviyesinde eserler vermesi lazımdır. Edebî eserlere girmiş ve abide olarak yerini almış kelimeleri hemen yerinden etmek kolay değildir. Sanatçı eserini yazarken terkipler olup olmadığına dikkat etme yerine sanatsal başarıya odaklanmalıdır.

Yeni Lisancıların aristokrat dili demokratlaştıracakları, dili halka indirecekleri söylemini de pek etkileyici değildir. Dilde terkipleri atmakla bu başarılmaz. Zaten tasfiyeciler bundan çok daha önce dili halka yakınlaştırma çabalarına girişmişlerdi. Yeni lisancılar dili halka indirerek güzelleştireceklerini söylerler ve bunu ihmal ettikleri için tasfiyecilere yüklenirler. Halbuki onların eserlerinde ne sadelik ne güzellik ve ne de millî bir renk vardır. Köprülü’ye göre dil kendi akışı içinde sadeleşmelidir. Bugüne kadar verilmiş her eserin kendi güzelliği vardır. Sırf içinde terkipler olduğundan ötürü bir eser başarısız addedilemez. Yeni Lisan hareketinin başındaki “yeni” gereksiz ve gülünç durmaktadır çünkü dil zaten kendini sürekli yenileyen bir olgudur.

Türklük ve Yeni Lisan

Yeni lisan hakkındaki makâleye Millî Edebiyatçıların itirazı üzerine kaleme alınmış bir makâledir. Yapılan itirazı kendisine bir saldırı olarak gördüğünü söyler ve altta kalmaz: “Ne yazık ki karşılarındakine hasta bir mantık izafesi lütfunda bulunanlar kendi mantıklarının derece-i selamı hakkında pek yanlış bir zan besliyorlar.” Yeni lisan aleyhindeki mantıksız hücumlardan dolayı artık bana “âlim” denemezmiş! Ne tuhaf bir iddia!” Zaten o kendisine alim sıfatını yakıştırmış biri değildir. Makâle silsilesine bile “Tahassüsat-ı Sanat” gibi iddiasız bir isim seçmiştir.

“... alimlik iddiasından müberra bir adamı, mağrur ve hodpesent, alimlik müddeisi zannetmek, ancak hasta bir mantığın mevlududur.” Diyerek karşıdakini paylar. Karşıdakinin bir yazısını ele alarak onun fikirlerini çürütür: Osmanlıların “demokratik” bir idare kabul ettikleri gün “aristokrat” bir lisanın, meşrutiyetin sihr-i feyyazıyla imtiyazlı tabakaların derhal düşmüş olmasını garip ve gülünç bulur zira makâle yazarı bu mütalaanın birkaç satır yukarısında “vatandaşlar henüz hakimiyet-i millîyeyi ifâ edecek bir seviyede değildir” diye itiraf etmiş kendi kendisiyle çelişmiştir.

“Yeni lisanı sırf ictimai ve ilmî bir nokta-yı nazardan vaaz ve tesise kalkışanların, ictimaiyatın en bedihî kaidelerinden bu kadar tegafül göstermelerine hayretteyim.” der ve dilin daha Şinasi zamanından beri sadeleşen lisanın değişim sebeplerini bu açıdan ele almanın garip ve yanlış olduğuna hükmeder.

Nokta-yı nazar yerine nazar noktası, eser-i sanat yerine sanat eseri demekle ve izafetler sayesinde yaşayan Arabi ve Farisi kelimeleri kaldırmakla lisanın demokratlaştırıldığını kabul etmeyen Fuad Köprülü dilde bir kelime ve kuralın düşmesinin onun kullanılmamasıyla olacağını, zorlama bir şekilde dilin değiştirilemeyeceğini söyler:

“Ahmet Haşim’in “Kenar-ı aba dizilmiş, sükun ile bekler” kamus-ı beyzamıza dahil demektir. Ne vakit bu kelime büyük şairler tarafından terk edilirse, o zaman bilzarure kamus-ı beyzamızın haricine çıkar “Sebu” ve Özellikle “Nahcir” gibi lüzum-ı terkine şiddetle taraftar olduğum kelimat için

de böyledir; onlar yarın lisandan belki büsbütün çıkar; fakat bugün Cenab Şehabeddin istimal ettikçe zinde ve zi-hayatdırlar.”

Yeni lisan taraftarlarının Remi Dö Gurman’dan ve onun “Fransız Lisanının Bediyatı” ünvanlı eserinden örnekler vermelerini, çok garip bulur ve Remi dö Gurman’ın Fransız lisanı hakkındaki sözlerini bizim lisanımıza da tatbik kalkışmalarını: “İngiltere’de böyle imiş, biz de öyle yapalım” demek gibi algılar. Zira her dil ve millet farklıdır, aynı değişimleri yapmak doğru sonuçlar vermez.

Kazım Nami Bey Arapça ve Farsça tamlamaların hiçbir güzelliği olmadığını, Halit Ziya ile Cenab’ın eserlerindeki estetiğin terkiblerden ziyade onların şahsiyetinden geldiğini söylüyor. Buna karşılık Köprülü görüşünü şöyle dile getiriyor:

“Terkib-i istimal edenlerin iyi ve terkibsiz yazanların fena eserler meydana koyduklarını tabii hiç kimse iddia etmedi ve edemez; Cenab ile Halit Ziya’nın meziyetleri terkiblerde değil şahsiyetlerindedir. Fakat ellerindeki vesaitin buna tesiri olmadığını iddia etmek, sırf terkiblere isnad-ı kıymet derecesinde bir ifrat değil midir?”

Köprülü yeni lisanı manasız bir hevesten, neticesiz bir teşebbüsten ibaret görür. Sanatkarların da bu girişime destek vermediklerini ve bu davanın başarısız olacağını söyler. Genç Kalem yazarları yeni lisanla henüz çok başarılı eserler verilemediğini kabulde birlikte bunu dilin yeniliğine bağlamaktadırlar. Ömer Seyfettin’inkileri saymazsak henüz başarılı ürün sayısı çok azdır. Bu dille şiir yazacakların da hece veznine müracaatları kelimelerin zorlamasıyla adeta şarttır.

Fuad Köprülü bu hareketi “na-kabil-i tatbik ve bundan dolayı gayr-i mantıkî” bulur. Eski aristokrat lisanı demokratlaştırarak “usulî bir surette avam lisanına yaklaştırmak isteyen yeni lisancılar, aslında bir avam lisanı yapmak istediklerini söyleyerek kendileriyle çelişiyorlar.

Yeni lisan taraftarlarının bir tutarsızlığı da neşrettikleri programlarında “Türk Derneği’nin veya sair tasfiyecilerin yaptıkları gibi Çağatayca’ya, Türkmençe’ye yahut yalnız Anadolu, Rumeli lehçelerine mensub kelimeler kullanmayacaklarını ve İstanbul’da tekellüm edilip edebî lisanın istifasıyla

nezih ve necip bir mevki kazanan üslub-ı kelimatı İstanbul şivesindeki bedaata göre istimal edeceklerini” söyledikleri halde bunun aksini yapmalarındır.

Fuad Köprülü itirazlarına şöyle devam eder:

“Lisanımız, mecra-yı tabiisini takiben daima sadeliğe doğru ilerler iken, ona şimdiden müfrit bir şekil vermek, iyi veya fena her ne olursa olsun altı yüz senelik bir mahsul-i ictimaiye birkaç kişinin keyif ve hayaline göre tebdil-i mahiyet ettirmek, bence mahz-ı hayaldir.”

Dilin zaten sadeleşme yolunda olduğunu, Genç Kalemler’in bunu belki biraz hızlandırmakla kalacaklarını ekler. Kendisinin Türk milletine büyük hizmetler etmiş Köprülü sülalesinden geldiğini hatırlatır, kendisine yapılan itiraz ve iftiralara katlanabileceğini ama büyük ve ulvî Türklük cereyanının ufak bir “Yeni Lisan” cereyanından ibaret addedilmesinin yanlış olduğunu söyler.

2.1.8. Din İle İlgili Yazılar

Edebiyat üzerinde çok etkili olan milliyetten sonra diğer bir etken din de edebiyatla ilişkisi bakımından incelemeye alınır.

Din ve Edebiyat

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın sosyal ve siyasî olaylarda din önemlidir. Din hissi, insan ve toplum üzerinde çok etkilidir. Dinin bu büyük etkisi anlaşıldıktan sonra artık hukuk, sanat, ahlak ve edebiyat ile daha doğrusu her şeyle ne kadar ilgili olduğu açıkça anlaşılır. Dinin bu konular üzerinde etkisi zor ve önemli bir araştırma konusu teşkil eder. Burada sadece dinin edebiyat üzerindeki etkisi söz konusu edilmiştir.

Dinin güzellik düşüncesi üzerindeki etkisini anlatmadan doğrudan doğruya edebiyat üzerindeki etkisine değinmemek gerekir. Zinet ve ihtişam, dinî duyguları güçlü kişiler için saçmadır. Hiss-i dinî ile hiss-i bedii arasında derin ve samimi bir bağ vardır. Sanat tarihi incelenecek olursa bilumum dinin

ne kadar büyük etkisi olduğu anlaşılır. Edebiyat, hiç şüphe yok ki uzun bir müddet dinin etkisi altında kalmıştır.

Herbert Spencer “Sosyoloji Prensipleri” adındaki eserinin son cildinde resim, mimari, heykeltıraşlık, şiir, musiki gibi sanatların doğuş ve gelişimini incelerken bütün bunların dinî bir kaynaktan geldiğini söylüyor.

Burada dinin ancak edebiyat ile olan münasebetlerini konu ettiğimiz için şiirin doğuş ve gelişiminin dinle ilişkisini biraz anlatabiliriz.

İlk cemiyetlerde şiir, ölen ve öldüğü için ilahlaşan eski reisleri övmek ve yeni reisleri medhetmek amacıyla başlamıştı. Mısır tarihi incelenirse hükümdar övgüsüyle dolu pek çok şiire rastlanır. Şiir dinî bir ayin haline gelmiştir.

Eski Yunanlılardan örnekler daha dikkat çekicidir. Eski Yunan şairleri genellikle, musikişinas, rahib, peygamber ve hakim sıfatlarını da kendinde topluyordu.

Din ve Edebiyat

-Mâbad-

Rapizodlar, birçok yönden eski “rahip-şair”lerden ayrılıyorlardı. Görünüş olarak da din adamlığından oldukça uzaktılar. Roma tarihi de din ve edebiyat ilişkisi açısından örnektir. Aslında Roma’daki dinî ayinlerin şeklen en olgun olanları Yunanlılardan alınmıştı. Avrupa’ya bakarsak sisler ve hurafeler iklimi olan İskandinavya’da ilk şairler aynı zamanda doktorluk vazifesini de ifa ediyorlardı. Şiir adeta bir tedavi vasıtası hükmündeydi; hastalıkların kendilerine mahsus namelerle iyileşeceği inancı yerleşmişti. Şiirleriyle ölülerin hatıralarını da ihya eyledikleri için, yavaş yavaş buldukları toplumun önemli ve zarurî bir uzvu hükmüne giriyorlardı. En ufak bir reisin mahiyetinde bile pek çok şair bulunuyordu. Yunanlılarda olduğu gibi Seltler’de de rahip-şairlere tesadüf olunabilir.

“Paganizm” yerine Hristiyanlık etkili olduğunda da “Menestrel” denilen o devir şairlerinin halk katında büyük önemi vardı. Hristiyanlıkla birlikte bu şairlere sadece reisleri övmek “müterennim-i hükümet” kaldı: Yavaş yavaş hükümdarlar muharebeye gittiği zaman yanlarında daima şairler

bulunması, o devrin en büyük icabat zaruriyesinden biri hükmüne girdi. Çok uzatmamak için Asurilerin, Kaldanilerin, Hintlilerin derin bir dinî mahiyetteki edebiyatlarından bahsetmeyeceğim; yalnız Fransız ve Osmanlı edebiyatlarının incelemek bile konumuza yetebilir.

Fransızların mesela “San Lejar’ın Hayatı” gibi ilk asar-ı manzume-i edebiyeleri, isimlerinden de anlaşılacağı vechle en ziyade asar-ı dinîyedir. Esasen bu hal pek tabii ve umumidir. Poti Dojoluyo’nun dediği gibi milletlerin ilk asar-ı edebiyeleri ancak iki hissi muhtevî olabilir: hissiyat-ı dinîye ve vatanperverane. Kahraman ve cengaver bir millete sadece aşk konusu yeterli gelmez. Kadın da çok önemli bir konu sayılmaz. Ve dil yüksek fikirler derin duygular için dil kullanışlı halde değildir. Buna örnek olarak Fransız Edebiyatında ilk eserler “Azizlerin Hayatı” ve destanlar olmuştur.

2.1.9. Toplum ile İlgili Yazılar

Fecr-i Âti her ne kadar “sanat şahsi ve muhteremdir.” Dese de toplumla bağıını da koparmamıştır.

İlm-i Cemiyet

Sosyoloji bugün psikolojinin tahtını sarsacak bir moda haline geldi. Bizim ilme uzak muhitimiz bile bu modanın etkisinde Palant’ın basit “İlm-i Cemiyet”i üzerine pek çok makâle yazıldı. Daha August Kont felsefesini bilmeyenler sosyoloji üzerine lügat parçaladılar. Bütün bu makâleler arasında yeterli olanlar çok çok azdır. Bizim gibi özellikle altı asırdır istibdadda olan bir milletin sosyoloji ilmini iyice öğrenmesi lazımdır. Ben bu makâle silsileme metodik bir sosyoloji anlatımına girmeyeceğim. Aslında muhtaç olduğumuz sosyoloji dört asırda ancak yazılır. Benim bu makâlede ele aldığım, sosyolojinin özüne yönelik prensipler Fransa’nın en büyük sosyologlarından Gabriel Tard’dan bazı alıntılardan ibarettir. Bazı teferruatlarda Tard’dan ayrılıyorum. Gustav Lanson’dan ilim hakkında bazı fikirler sosyolojinin basit

görünmekle beraber derinleştikçe zorlaşan bir ilim dalı olduğunu değişik batılı fikir ve edebiyat adamlarının görüşlerine dayanarak açıklıyor. Filozofların metodları adeta onlara has bir tılsım, bir büyü gibidir. Usüllerin farklılığı iyi neticeler doğurur.

Sosyoloji hakkındaki ilk fikirler Aristo'nun "siyaset" eserindeki "Teşkil-i Cemiyet" kısmıyla başlamıştır diyebiliriz. Burada Aristo "aile ve devlet" kavramlarının oluşumu hakkında insanın medenî bir hayvan olduğu ve toplu yaşamının bu medeni hayvanın bir içgüdüğü olduğunu anlatmıştır. Aristo'dan sonra İbn-i Haldun, Russo, Hobs, Kampanella, Montesque... da çeşitli görüşler bildirmişse de bu konuda en kapsamlı ve farklı düşünce Aristo'nundur.

İlk sosyolog "Gabriel Tard" ın da söylediği gibi Aristo ilk istatistik yapan kişidir. Belki de sosyolojiyi kurduğunu bilmeden yapmıştır bunları. Daha sonra Victor Kuzen: "Olaydan daha aşağı bir şey yoktur, ben olaylardan nefret ederim." demiş ve sosyolojinin özünü kurmuştur. Spencer "olaylar arasındaki ilişki ve düzen" olarak tarif etmiştir sosyolojiyi.

Bu durumda istatistikler yapan eski kavimleri: Romalıları, Çinlileri vs. dikkate almasak da Françisko Sansarino'nun verdiği vergi, maliye ve nüfusa dair bir çok bilgiyi daha sonra da "Fransa'nın Esrar-ı Maliyesi" adlı eseriyle Nikol Fromanto'yu Piyer Daviti ve Sosyal Fizik'in yazarı "Kettle"yi sosyolojinin kurucularından kabul edebiliriz.

Sosyal olayları önceleyen sosyoloji için iktisad önemlidir. İktisad önce sahip olunanları saymaya başladı ve kıymet fikri ortaya çıktı. Bu kıymet ahlak, hukuk ve estetik uzmanlarının, din alimlerinin hak, iyilik, güzellik, doğruluk fikirleriyle bağlantılandı.

Sosyolojiyi yönlendirenler aslında ekonomistlerdir. Thomas Norus ve Kampanella kendilerini teoloji ve metafiziğin etkisinden kurtaramayıp sosyolist "Forye" gibi hayali topluluklar kurmaya uğraşmışlardır. Pek çok alim bu hüyalara karşı çıkar. Bu itirazlara göre şunu söyleyebiliriz ki klasik iktisadcıların sözü geçen kanunlar hakkındaki görüşleri tamamen ilmîdir. Çünkü esasen ilim, varlıklar arasındaki ilişki demektir. İlmin oluşması için varlıklar arasındaki ilişki şarttır.

İlm-i Cemiyet

-Mâbad-

İşte iktisadçılar toplumu sosyal olayları açıklamaya çalıştılar. Sosyal olayları sadece saymak ve kaydetmek, daha sonra karşılaştırmayı getirdi. İktisadın kıymet kavramıyla olaylar incelendi ve tasnif edildi. Bu noktada iktisad işimizi kolaylaştırır. İstatistik iktisadın ilim olmasında önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda en önemli bir sosyolojik metoddur fakat sadece tahmini neticeler verir. İstatistik görünen değeri söyler fakat bu değeri yorumlamak sosyolojinin işidir.

İstatistik çok kaygan bir zemin üzerindedir, veriler her an değişebilir. İyi bir sosyolojik metoddur fakat tahmini neticelerden başka bir şey vermez. İşte iktisad ve istatistik sosyolojiyi doğurmuştur. Birbirinden farklı olan diller, dinler, devletler, sanayi... arasındaki farklar ve benzerlikler sosyolojinin konusudur. Ve sosyolojinin incelediği diğer bir konu da eski medeniyetler ile günümüz medeniyetidir. Fuad Köprülü bu kısmı şöyle anlatır:

“Elsine, edyan, kavanin-i sanayi, hükümat gibi o vakte kadar gayr-i mütecanis addedilen ve ayrı ayrı nazar-ı tedkike alınarak beyinlerinde bir münasebet tasavvuru hatta istibad olunan birçok şeylerin mahiyetleri münasebat-ı mütekabileleri tarz-ı teşkil ve tekamülleri olunmaya başladı. Ekseriyetle suistimâl edilen diğer iyi bir fikir de memalik-i baidenin mechûl ve esrarengiz sahalarını işgal eden akvam-ı vahşiyenin merahil-i medeniyetin daha ilk tabakasında bulunan barbarların, yamyamların tarz-ı hayat ve maişetlerini teşkil ettikleri cemiyetin tarz-ı tekamülünü gösteren seyahat hikâyelerinden ilim namına istifade etmektir.”

Bunla ilgili olarak etnografi , arkeoloji ve hatta prehistorik de sosyolojiyle irtibatlıdır. Seyahatnamelerin sosyoloji adına kullanılması da bir yoldur. Eski sosyologlar seyahatnamelerden sadece kendi eserlerinin zenginleştirip diğer sosyologlardan ayrılmak için kullanırken yeniler bu hikâyelerden tarihi yaşantıları gözlemleyip toplumu tüm sahasıyla takip edip karşılaştırmak fikrindedirler.

İlm-i Cemiyet 2

Montesque' nun eseri her ne kadar seyahat hikâyelerinin kullanımında ve diğer mevzularda hata ve aşırılıklar içerse de sosyoloji açısından çok büyük öneme sahiptir. Montesque olaylar arasındaki sebep sonuç ilişkisini görebiliyordu. Kanunların doğayla bağlantısı olduğunu söylemiş devlet ve siyaset hakkındaki görüşlerini bunun üzerine kurmuştur. Kanunların iklim, örf ve adet, hayat tarzı, din ve milliyetle alakalı olduğunu ilmî olarak ilk gösteren şüphesiz Montesque'dur. Montesque'nun eserleri tasnif, tanzim ve diğer kurallara uygun yazılmamıştır fakat klasik gösterinin esası olan üç birlik kuralına (zaman, mekan, olay birliği) uygundur.

Gelişen ve değişen şartlar sosyoloji olgusunu güçlendirmiştir. Fakat August Kont'a gelinceye kadar sosyal ilimler biraraya getirilememiştir. Peki August Kont bunun gerçekten başarmış mıdır? Kont'un öğrencisi Litre ile İngiliz filozofu Stuart Mill bunu epey tartışmıştır. Litre, Kont'un sosyolojiyi bir ilim haline yükselttiğini düşünürken Mill bunun aksini iddia ediyor. Kont fenni ilimlerin yanına sosyolojiyi de eklemiştir. Böylece ilmî gelişimin anlaşılması kolaylaşacaktır.

Tüm fikirlerin başında dinî fikirler, ilmihal gelir. Tabiat hadiseleri en başta bu şekilde izah edilir. Daha sonra da ilmî açıklamalar gelir ve en sonunda tabiat her şeyi yapıp ediyor gibi görülür. Kont bu devreyi bir değişim olarak görüyor.

İlm-i Cemiyet

-Mâbad-

Şüphesiz ki tasnif meselesinde makul bir zemin bularak ilimleri az önce kısaca söylediğim gibi "Umumiyet-i Mütenakise" ve "Mudilliyet-i Mütezayide" lerine göre ayırmak pek uygundu ve tarihi gelişime alimler gözüyle bakacak olursak her türlü bilgimizi metafizikte buluruz fakat yavaş yavaş insanlığın bilgisi önem kazanmış ve böylece pozitif bilimler meydana çıkmıştır. İşte Kant kendi bulduğu "Halet-i Selase" kanunundan sonra meydana çıktığını iddia ediyor ve buna uyararak yani basitten zora yürüyerek ilimleri şöyle ayırıyordu: matematik, tıp, kimya, biyoloji, sosyoloji... Kont'a göre basit

olaylardan meydana gelen ilimler daha çabuk gelişir. Çünkü basit kanunlar girift kanunların çözümünde de vardır. Örneğin matematik sosyoloji ve ilahiyat gibi bilimlerde de kullanılır. Fakat bu ilimler matematikte kullanılmaz.

Anlattıklarım ile Kont'un ilimleri tasnifini tam olarak açıklamış sayılmam, sadece "Halet-i Selase" kanununa yapılan itirazları aktaracağım. Spencer'ın "Müvelled-i Ulum" ve "Tasnif-i Ulum" isimlerindeki eserlerinde anlattığı gibi August Kont, gayet zor olan tasnif meselelerinde objektif hareket etmeyerek hakikate uymayan bir neticeye ulaşmıştır. Halet-i selase kanununu ilimlerin gelişim tarihinden tecrübeyle istinbat ve istihrac ettiğini iddia eden bu büyük düşünür ilimlerin kendi kafasındaki tasnife uyduğunu zannetmekle hata etti. Kont'dan evvel rastlanılan fakat Kont tarafından düzenlenmiş olan bu kanunu Kont da tam ayırıp aralarındaki farkı açıkça söyleyememiştir. Kont'un felsefesinin en çok eleştirilen yönü budur.

Halet-i selase kanunu hiçbir zaman genel bir kıymet değildir. Pek çok alim dil ve dinin böyle üç gelişim safhasından geçmesi fikrini kabul etmiyorlar. Bu halet-i selase kanunu, gerçekten ilimlerin gelişim tarihine uysa bile Gabriel Tard'ın pek haklı söylediği gibi Stuart Mill ile Kont'un öğrencisi Litre arasındaki münakaşada haklı olan Mill idi çünkü tüm canlıların istisnasız ömür kanununa uymalarıyla - ani bir ölüm olmazsaçocukluk, gençlik, ihtiyarlık - gibi devrelerden geçtiği ilk defa öğrenildiği zamanlarda ilahiyat ilminin varlığından söz edebilir miyiz? Halbuki bu ömür devreleri şüphesiz halet-i selase kanunundan daha derin ve daha geneldir. Litre'nin bu yönü göz önüne almaması gerçekten şaşırtıcıdır. August Kont böyle net olamayan, uygulanması gerçeğe zıt bir kanun bulmakta hiçbir zaman sosyolojinin ana fikrini elde etmiş; bu zor sorunun cevabını bulmuş sayılmazdı. "Bicha" nın ilim hayatına ne kadar hizmeti varsa August Kont'un da halet-i selaseyle sosyolojiye o kadar hizmet ettiğini söylemek yanlış olur. Stuart Mill'in dediği gibi August Kont'un eserinde menhut olan, işte ensac-ı ictimaiyenin bu havas-ı ibtidaiyesi, bu havas-ı unsuriyesiydi.

Biyoloji bu görüşler üzerine değil daha sonra mikroskoplar vasıtasıyla "Şleyden, Şoven, Virhov, Pasteur" gibi alimlerce bulundu. İşte pozitif felsefe ve görüşün halet-i selase kanunu ve bunun üzerine yapılan itirazlar... Artık

bunu bir tarafa bırakarak August Kont'un sosyoloji ve dolayısıyla ahlak hakkındaki fikirlerini inceleyebiliriz.

Sosyoloji: August Kont'un eserleri arasında sosyolojiye ait kısım önemlidir. Pozitif felsefe derslerinin "Hikmet-i Tabiye-i İçtimaiye" adlı son üç cildi üstadı San Simon'la ilişkisini kesişine mudî olan "Pozitif Politika" ismiyle "Toplumun Yeniden Oluşması İçin Zaruri Olan İlmî Mesainin Planı" adındaki eseri dikkat çekici ve o zaman için eşi bulunmaz görüşler içerir. Bugün sosyoloji kelimesini ilk kez kullanan August Kont, sosyolojinin aslını elde etmekle onu bir ilim haline getirmekle beraber Stuart Mill'in itiraf ettiği gibi sosyolojinin usulü ve tanınması hakkında hizmetleri olmuştur. Bugün hâlâ var olan birçok sosyolojik ekol aslında August Kont'un fikir ve görüşlerinden doğmuştur. Bunu basitçe şöyle de anlatabiliriz. August Kont sosyolojiyi belirsiz, kapalı, öznel ve metafizik şeylerle dolu bir bilgi gezegeni haline getirmiştir, tüm noksanlığıyla beraber büyüklüğüne hayret etmemek elden gelmez.

August Kont sosyoloji kelimesine açık bir anlam veriyor, buna göre psikolojinin önemli bir kısmı sonra iktisad, ahlak, felsefe tarihi... bütün bunlar sosyolojinin inceleme alanına girer. Mesela ferdin psikolojisini anlamak için bireysel ruhî gelişim tablosunu dikkate alan ayrı bir psikolojinin olmaması lazımdır. İktisad ve ahlak için de böyledir; insanlığın tarihi gelişim aşamaları bilinmeden bu ikisi de anlaşılabilir. Kont tüm ilmî sahalarda bir ilişki bulur ki bu da statik ve dinamik arasındaki ilişkidir. Kainatı inceleyen tüm bilimler bu yolda hareket eder; mesela matematik kainatı durgun, fizik ise hareket halinde inceler. Kimya da böyledir. Biyoloji de aynıdır. Sosyoloji için de böyledir. Evvela bir inceleme için durumun geneline duraksanmış bir anda bakılır.

Bir toplumun ayrıntılı şekilde incelenmesi içinse o toplumun bir anlık hali değil yani statik değil, dinamik halinin bütününcü incelemek gerekir. Şu açıktır ki toplumun ayrıntılı incelenmesi ancak bu iki kısmın birleşmesiyle olur. Ahenk ve düzen ile ilerlemeci, hareketli konular birbiriyle bağlıdır. Çünkü düzen ve gelişim birbirine bağlıdır.

2.1.10. Kültür İle İlgili Yazılar

Terbiyeye Dair

Köprülü Fazıl Ahmed'in bu kitabının "nefis ve zarif" olduğunu ve okurken büyük zevk aldığını dile getiriyor. Eseri oldukça etkileyici buluyor. Kitabın konusu terbiyedir. Fazıl Ahmet beden terbiyesi, fikir terbiyesi, kadınlarımızın vazife ve terbiyeleri gibi önemli konulara değiniyor.

Fazıl Ahmed'in terbiye hakkındaki fikirleri Spencer'ın Labon'un görüşlerine uyar. Özellikle "Bir memleketin şebabına verilen terbiye, o memleketin bir gün ne olacağını anlamaya hizmet eder." diyen Doktor Gustav Labon, Fazıl'da derin izler bırakmıştır. Terbiye meselesi ne zamandır unutulmuştu. Oysa ki bir milleti kurtaracak olan nesil terbiyesi onu batırabilir de. Örneğin Lâtin tarzı terbiye ezbere dayanır ve bugün Lâtin ırkının gerilemesini buna bağlayabiliriz. Cermenlerin, Anglo Saksonların, İslavların dev adımlarla aldıkları adımlara mukabil Latin ırkı onlara yetişememekte.

Lâtin terbiyesinde insanları hayat için hazırlamak yoktur. Eski güçlerini kaybetmelerinin sebebi de budur. Bizim gibi gelişmesi, çok gelişmesi gereken bir devlete bu sistem uygun değildir. Bugün ticaret mektebine, mühendis mektebine başvuranlar elliye altmışı geçemezken tıbbîyeye, hukûka, darülfünûna, askerîyeye müracaat edenlerin sayısı iki üç bini buluyor. Bu da bizim yanlış yolda olduğumuzu gösteriyor.

Bizim için terbiye-i fikriye ve terbiye-i ahlakiye meseleleri kadar önemli diğer bir mesele de ecdadımızın pek ziyade dikkat ettikleri beden terbiyesi meselesidir. Fazıl Ahmet bu önemli nokta üzerinde ısrar ederek diyor ki: Türk bedeni gitgide kötüleşiyor. İslav komşularımız her gün daha metin hutvelerle ilerliyorlar. Eskiden beri Fransızlar'ın kör ve cahil bir mukallidi olduğumuz için bugünkü usul-i terbiyemizin Lâtin usulünün hatta daha sakat ve daha bi-mana bir taklidinden başka bir şey olmadığını elim olmakla beraber itiraf etmeli ve buna şimdiden çareler düşünmeliyiz çünkü Fransa'yı bu hale getiren bizim onlardan aldığımız Lâtin terbiyesidir.

Ezbere dayanan ve hükümete memur yetiştirmekten başka hiçbir faydası olmayan bu kötü usulü terk etmek niye bu kadar zor? Bugünkü gençlerimizi mahv ve harap eden, azim ve iradeden, kuvve-i teşebbüsiyeden fikr-i vazife ve mesuliyetten mahrum bırakan en büyük amil, Latin usul-i terbiyesine ittibamızdı. Büyük ve bahadır Türk halkını böyle bitirip öldürmeyelim. Irkımızın geleceğini ancak terbiye metodumuzu iyileştirerek başarabiliriz.

“Okul sıraları üzerinde kitaplarla temin olunmak istenen talim ve terbiye çocukluk, vakt-i rüşd ve gençliğe ait üç dereceden oluşur. Diploma almak için ve sınıf geçmek için, evet yalnız bunun için uğraşılır. Öğrenci hiç büyümeyecekmiş, toplumun geleceği değilmiş gibi hep çocuk kabul edilir. Ve son sınıfta bu çocukların bir şey öğrenmediğine hükmedilerek birçok sınava tâbi tutulur.”

Tan’ın bu görüşleri Fransız gençleri kadar Türk gençlerine de ne kadar uyuyor değil mi. Mekteplerimizden seneden seneye çoğalan bir bollukla çıkan mezunlar büyük bir gayr-ı memnunlar ordusu teşkil eder. Fuad Köprülü ne güzel söylemiş:

“Mekteplerimizdeki usul-i terbiyenin fenalığından dolayı daha hayata attıkları ilk adımda sendeleyip düşen ve geçinmek için hükümetin cenah-ı himayetine sığınmaya mecbur olan bu zavallı adamlar, teşebbüsten, iradeden, faaliyetten mahrum ve her suretle mahkum zeval-i uzviyetlerdir.”

Eğitimlerine dikkat etmediğimiz takdirde geleceğimize gurur ve emniyetle bakamayız.

Kitap bu mevzuları çok güzel ve geniş ele almıştır, burada hepsinden bahsedemeyiz yalnız son olarak şunu söyleyeyim ki Fazıl Ahmet bu önemli eseriyle genç Osmanlı düşünürlerimizin sosyal meselelerimiz hakkında lakayt kalmadıklarını gösteriyor. Lakaytlıkla, hevailikle itham olunan bugünkü gençlik, Fazıl’ın eserinin bu başarısından büyük bir iftihar duyabilir.

2.1.11. Siyasî İçerikli Yazılar

Ahmet Samim İçin

Bu kısa yazıda Fuad Köprülü, İttihad ve Terakki aleyhdarı ve Fecr-i Âti üyesi olan Ahmet Samim'in öldürülüşü üzerine üzüntüsünü ve olayın aydınlatılmasının gerekli olduğunu dile getiriyor. Diğer Fecr-i Âti yazar ve şairleri de buna benzer yazılar yayınlamıştır.

Liberalizm

Bu makâle Emil Fake'nin "Liberalizm" adlı eseri üzerine bir tanıtım yazısıdır. Asrın "hürriyet", "insan hakları" gibi konularının düşünürler tarafından nasıl yorumlandığını anlatan bu eser Osmanlı gençliği için oldukça faydalıdır. Kalın ciltlerle ağır ve ağıdalı dillerle uğraşmak istemeyenler için bu eser idealdir. Emil Fake'nin üslubu ve zekası konuları oldukça zahmetsiz bir şekilde anlamaya vesiledir. Emil Fake'nin bu kitabı daha önce yazılan eserlerden farklıdır. Ve bizim ülkemiz için diğerlerinden daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

"Hukuk" kelimesinin asıl manasını anlayanların oldukça az olduğu ülkemiz için kitaptaki fikirler oldukça yenidir. Meşrutiyete yeni geçilen vatanımızda insan hakları, parlemontolar hakkında bilgi sahibi olunması lazımdır. O yüzden bu kitap bizim için aynı zamanda bir ihtiyaçtır. Fake daha kitabın ilk sayfalarında "Russo"ya muhalefet ederek insanın doğuştan hür olmadığını söyler ve insanın doğuştan gelen birtakım haklarının olmadığını iddia eder. Fake'ye göre insan, haklarını sosyal anlaşmayla elde etmez; esir olarak doğan bir insan topluma zarar vermeme hakkına sahiptir. Daha doğrusu toplum kendi haklarından yine kendi menfaati için ferdlere verir.

Cemiyetin hakları da sınırsız değildir. Bir topluluğun haklarının genişliğini meydana geliş gayesi belirler. Devletin ancak bir görevi vardır. O da içte asayiş ve güvenliği, dışta da savunmayı temin etmek. Devlet sadece bu sınırlar dahilinde haklara sahiptir. Devletin bundan başka ne görevi ne de bu görevleri yaparken kullandığının dışında bir hakkı vardır. Bu fikirler Spencer'a da uyar. Bu tanımlama hem oldukça açık ve basit aynı zamanda

da muğlak ve zordur. Eflatun devri Atina'sında bile bu hak tanımı bir kıymet ifade etmez. Fake'nin eserinde "hukuk" kelimesi çok sık kullanılır. Sosyal kurallara uymayanların hiçbir bireysel hakkı olmayacağını şiddetle iddia eden Emil Fake'ye göre "hak" metafizik bir kavram değildir. Onun hukuk hakkındaki bu anlayışı yeni felsefeye uygundur. Yani ne toplum ne fert birtakım haklara sahiptir. Günümüz hukuku gösteriyor ki insanlar insan olmak haysiyetiyle değil, bir toplumun ferdi olarak belli hukuk kurallarına boyun eğiyorlar. Yani insan bir topluma ait oldukça hukuk da subjektif değil objektif olacaktır. Mösyö Fake kitabında daima "objektif" bir hukuk anlayışı takip ediyor. Ve işte bunun için hükümdara veya kiliseye karşı çıkıyor. Onun nazarında hürriyetin en büyük düşmanlarından biri de hakimiyet-i millîye ve parlamento usulüdür.

"1789" ve "1793"den beri bütün milletler hakimiyeti hükümdarlarının elinden aldıkları zannıyla adeta mağrur ve memnun olmaktadır. Halbuki hakimiyet-i millîye hürriyet-i şahsîyenin ve hukuk-ı insanîyenin en büyük bir düşmanıdır.

Müsbet hakikatlere alışamadıkları için her şeye bir kudsiyet atfedener bizde sınırsız sayıdadır. Bu yüzden de alışık olmadığımız yeni "hakimiyet-i millîye" esasının kudsileştirilmesinden korkuyorum. Halk böyle düşünse bile yönetici kesmi bu fikre kapılmamalıdır. Fakat üzücüdür ki parlamento, millet hakimiyeti hatta meclis bile çok yanlış anlaşılmıştır bizde.

Herbert Spencer, "Hükümete Karşı Fert" eserinde der ki:

"... parlamentoların hukuku kudsileştirilmemelidir... Kralın mabud yahut ibnullah veyahut peygamber-i mabud olduğu zamanlara dönecek olursak, onun iradetine bir suret-i mutiyanede rıza gösterilmek için birtakım esbab-ı makule görebiliriz..." Fakat günümüz hükümetlerine bu kudsiyeti vermek yanlış ve gülünç olur. Bir hükümet kendine kudsiyet atfedip, görevlerini unutarak davranırsa halka hizmet değil zulmeder. Bir "liberal" bu ihtimale karşı daima itiraza hazır bulunmalıdır

Meşrutiyet büsbütün sakat bir sistemdir. Mebuslar memleketin pek ufak bir kısmı olmalarına rağmen tüm milleti eksiksiz temsil ettiklerini düşünürler. Oradaki baskın bir lider karakteri hepsinin iradesini etkiler.

Tan'ın, Spencer'ın, Labon'un bu konudaki görüşleri de Fake'yi destekler. Ne, vakit gerçek "liberal" mebuslar yetişirse, ancak o vakit meşrutiyet hukuk ve hürriyetin korkunç bir düşmanı olmaktan çıkar.

2.1.12. Çağın Öne Çıkan Kavramları İle İlgili Yazılar

İstibdad döneminin etkilerinden addedebileceğimiz bedbinlik bir makâleyle mercek altına alınır:

Bedbinlik

Makâle bedbinliğin yani ümitsizliğin asrın bulaşıcı ve öldürücü hastalığı olduğunu söyler. Belki de gelmiş geçmiş en bedbin asır içinde bulunulan asırdır. Bir doğulunun da bedbin olabilir fakat - öldükten sonraki hayata inandığı için - Darwin ve Buhter'in eserlerinden etkilenerek yetişen bir Avrupalı kadar değil. Her gün yaşanan yeni üzüntüler ve sosyal şartlar bedbinlikten kurtulmaya mani olur. Medeniyet dev adımlarla ilerliyor fakat her adımından bir çaresizlik ve huzursuzluk gıcirtısı geliyor.

Marks Nurdav "Dejenerans" adlı eserinde medeniliğin sırf bir yalan ve kandırmadan ibaret olduğunu söylüyor. Asrın genel rahatsızlığının toplum ve hükümet arasındaki anlaşmazlık ve zıtlıklar, siyasetin getirdiği çekişmeler ve değişik sosyal sınıflar arasındaki teheyyüçtür diyor. Bunların ismi ister nihilizm ister sosyalizm olsun yani her ne olursa olsun genel olarak herkesi - şartları ne kadar değişik olursa olsun - medenî olarak görülen bütün insanları derinden etkiliyor.

Bunda sadece Marks Nurdav değil tüm filozoflar hemfikirdirler. Ümitsizlik bu asrın doğurduğu bir sonuçtur. Asrın bu yıkıcı hastalığı edebiyatta, felsefede, tüm sosyal ve siyasal ilimlerde kendini gösterir. Edebiyattaki ümitsizliğin kaynağı olarak 18. Asrın sonlarında Jan Jack Russo'yu gösterebiliriz. Bulunduğu şartlardan kaçıp tabiata sığınma daveti herkes ve özellikle de mutavassıta arasında makes buldu.

Russo'nun görüşleri Alman edebiyatında yeni bir ekol doğurdu. "Romantizm ve Alman romantizminin Rousseau'nun etkisiyle doğduğu söylenebilir. Fransa'da Musset'i, İtalya'da Leopardi'yi, Rusya' da Puşkin'i yine gerçekten kaçış yani ümitsizlik doğurmuştur. Edebiyat bu ümitsizlikten kurtulamadı. Alman ve İngiliz edebiyatları hala ümitsizlik içinde. 1870'ten sonraki Fransız neslinin tüm ümitsizliği de eserlerinde görülür. Naturalizm bir ümitsizlik eseri gibi görülmesi de hayatı tüm çirkefiyle aynen gösterdikten sonra ruhu yine derin ve üzücü bir şekilde yaralar.

Fuat Köprülü burada akımların bedbinlikle ilişkisini anlatmıştır. Edebiyatta ümitsizliğin neden olduğu yenilik ve değişimlerden örnekler vermiştir. Edebiyat bir devrin en güzel aynası olduğundan Avrupa edebiyatını bir örnek olarak verdik, felsefe ve sosyolojide edebiyattan daha fazla örnek bulunabilir bu noktada. Özetle bugün herkes, her yer inlemektedir.

Bu ümitsizlik Papa'nın ve birtakım önemli Hristiyan din adamlarının dedikleri gibi dinsizlikten meydana gelmez. Gustave Le Bon özetle: 'İlim bize anlamayı vaad etmiştir, huzur değil.' diyor. Le Bon haklıdır fakat görünürde ilmin değil insanların hayal kurabildiği, hayal kurup huzur bulabildiği maneviyatın insanları mutlu ettiğini fakat asrın maneviyatı değil ilmi öne çıkardığını söyler.

Darwin, Hegel, Taine gibi bağınaz bir inanca sahip alimlerin asrı olan 19. Asır şüphesiz ki bir inanç asrıydı. Fakat bu asrın son senelerinde ilmî inancın yerini şüphe aldı. İntiharlar, cinnetler, cinayetler gitgide artıyor. Toplum ve yöneticiler arasındaki fark, siyasî görüş farkı artmakta. Her yerden bir feryat yükseliyor.

Madem durum şu an böyle acaba gelecekte bu ümitsizlikten kurtulabilecek miyiz? Marks Nurdav, Benjamin Rido, İbsen gibi düşünürlerin cevabı şu: Bu gidişle günümüz müesseselerinin çöküşü kaçınılmaz.

2.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Köprülü yazılarını makâle şeklinde kaleme almıştır. Bu makâlelerde konuyu örneklendiren nazımlara rastlamak da mümkündür. Ayrıca dergide yayımlanan yirmi sekiz şiir ve bir çeviri hikâyesi de mevcuttur.

2.3. DİL VE ÜSLÛP

Köprülü, dilin doğal seyrinde kendini yenilediğini düşünür. Bu yazıları yazdığı yıllarda yeni lisandan henüz etkilenmemiştir. Bazı yazıların okunması çok kolayken bazılarında dil ağırlaşmıştır; genellikle yalın üslup²⁹ kullanırken bazen de sanatkârane üsluba³⁰ başvurur. Bazı benzetmeler, tasvirlerle sözün gücünü arttırmayı amaçlar.

Köprülü makâlelerinde düşünce üslubuna³¹ yer verir. Önemli ilmî meselelere de değinir ve bolca terim³² kullanır. Tenkidlerinde tahlilci üslubun³³ yanında övgü üslubunu³⁴ da bulmak mümkündür.

Genellikle dili iğneleyici değildir fakat bazen kendisine karşı küfür ve ayıp sözler³⁵ kullananlara birkaç ağır söz söylediği de olmuştur. Pek çok polemige giren Köprülü buna neden olarak da ortalığı boş bırakmamak ve gençleri yanlış bilgilerden korumayı gösterir:

Köprülü muarızlarına cevap vermesinin nedenini gençleri bu yazılardakilere inanmaktan korumaktır:

“...bu makâleyi bir lakaydi-i terehhümkar ile geçiştirmek, hayat-ı fikriye-i milletin tenmiyesine çalışanlara tevcih edilen bu bir yığın şütum ve tezyifatı istihfakkar bir sükuta maruz bırakmak isterdim; fakat böyle basit ve adî fikirlerle dolu, müheyyiç yazıların genç müfekkireler üzerinde yanlış intibalar husule getireceğinden emin olduğum için,

²⁹ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, 10. baskı, Ankara, Öncü Kitap, 2011, s. 298.

³⁰ Çetin, **a.g.e.**, s. 294.

³¹ Çetin, **a.g.e.**, s. 278.

³² Çetin, **a.g.e.**, s. 262.

³³ Çetin, **a.g.e.**, s. 298.

³⁴ Nurullah Çetin, **Şiir Çözümleme Yöntemi**, 7. baskı, Ankara, Öncü Kitap, Şubat 2009, s. 221.

³⁵ Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, s. 268.

“İflas-ı Manevi” makâlesinde dermeyen olunan mütalaatı birer birer tedkik ve muhakeme eyliyeceğim.”³⁶

Kendi şahsına âid hususlarda suskunluğu tercih eder:

“Lisan meselesine girişmezden evvel, şahsıma aid hücumlara zarurî bir mukabelede bulunmak isterim. Şahsi hususlara karşı daima hissettiğim nefret, - fakat şimdilik - bu ciheti biraz muhtasar geçmeme sebebiyet verecek.”³⁷

Bazı yorumlara ise gülüp geçer:

“İşte hakikat-ı halde bir facia-ı ahlakiye olmakla beraber zahiren pek tuhaf edebî bir mudhike!...”³⁸

Yazılarda sadece cevaplarını değil kendisine yapılan eleştirileri de aktarır:

“Yeni lisan aleyhindeki mantıksız hücumlardan dolayı artık bana “alim” denemezmiş! Ne tuhaf bir iddia! “Hayat-ı Fikriye” muharriri ne ehemmiyetsiz bir tecrübe-yi kalemiyeden ibaret olan bu eseriyle, ne de asar-ı sairesiyle alim sıfatına iddia-yı istihkakta bulunmaya hiçbir zaman cüret etmemiştir. Silsile-i makalatına “Tahassüsat-ı Sanat” unvan-ı mütevazıını verecek kadar alimlik iddiasından müberra bir adamı, mağrur ve hodpesent, alimlik müddeisi zannetmek, ancak hasta bir mantığın mevlududur. Memleketimizde kendilerini alim zannedenlerin mahiyet-i hakikiyesini pek iyi bilen onların -akıllarınca- calis oldukları erike-i haşmetin balmumundan ayaklar üzerinde istinad ettiğini pekala gören ve icabı takdirinde göstermeye de muktedir olan bir adam, Selanik’te bir buçuk sene içinde ilm-i lisan mütehasısları yetişmesine hiç hayret etmez...”

Fecr-i Âti’nin artık bittiği, böylece de edebiyatın iflas ettiğini söyleyenlere çok kızar ve onlara “şarlatan”, “palyaço” demekten çekinmez:

“Milletin mukadderat-ı ilmiyesinden olarak, her devrin, her memleketin sahte tavırlara samiahıraş bir savt-ı irşata, ciddi ve mütefekkir görünmek için cali siyah gözlüklere malik birtakım hatipleri, daha

³⁶ Köprülü-zâde, **a.g.m.**, s. 202

³⁷ Köprülü-zâde, “Tahassusât-ı San’at: Türklük ve Yeni Lisan”, s. 579

³⁸ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Musâhabe-i Edebiye: Bir Müdhika-i Edebiye”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1095, s. 51.

doğrusu şarlatanları vardır. Bunlar enzâr-ı dikkati kendilerine kolayca celb ederek böylece sehl, umumî bir şöhret temin etmek maksadıyla hiç intizar olunmayan dakikalarda bir kürsi-i hitabete çıkararak, müheyyic, belîğ fakat bir muhakeme-i ciddiye mukavemet hassasından katiyen mahrum birtakım feryadlarla zaaf-ı telkine mübtela, “saggestible” zavallı müfekkireleri iğfal ederler; ve sonra, bu eblehler kitlesinin budalaca alkışlara arasında -galiz sözleri, işmizatat-ı garibe-i vecihiyesi çeşit çeşit boylarıyla halkın nihayetsiz takdirlerine mazhar olan mahir bir palyaço gibi-derin revesanslarla çekilir ve müftehirane gülerler...”³⁹

Edebiyatın iflas ettiğini söyleyenlerin garezkârlığına hükmeder:

“...hiçbir vechle “iflas-ı manevi” hükmü muhik olmaz; ve böyle ber hüküm ancak itâ edenin garezkârlığına hamlolunabilir.”

İflas edenin memleketteki edebiyat değil Hakkı Behiç gibi düşününlerin köhneleşmiş fikirleri olduğunu söyler.

“...şunu söyleyeceğim ki elyevm duçar-ı iflas olan memleketin hayat-ı fikriyesi değil Hakkı Behiç Bey gibi - hiç kimse tarafından anlaşılmayacak zannıyla Palant’ın, Jiro’nun eserlerini benimseyerek gözlerine taktıkları siyah gözlüklerle istikbali muzlim görmek kehanet furuşluğunda bulunan mahrum-ı meziyet gürültücü hatipler, sahte, şarlatan mütefekkirlerdir... Tekrar ediyorum bunlar emin olsunlar ki yüzlerine geçirecekleri ilim ve irfan maskesi çehre-i aslilerine ne kadar kavi ve hakikate müşabih bir surette rabt edilirse edilsin, hayat-ı fikriye memleketin cidden tenmiyesine çalışan erbab-ı say ve tefekkürün metin ve azimperver elleriyle daima yırtılacak o boyalı çehrelerin mahiyet-i hakikiyetleri hatta icabında anif ve şedid bir surette meydan-ı vuzuha çıkarılacaktır. İşte asıl hakiki facia: hileli iflaslar...”

Mehmet Nafiz ağır konuşmuş; muhataplarının meydanı boş bulup borularını öttürdüklerini, havladıklarını yazmıştır:

“Meydan-ı sahnı boş, kimsesiz bulup, topallıklarına bakmayarak ortaya atılmış ve evvela herkesi öttürdükleri hokkabaz borularıyla sersem

³⁹ Köprülü-zâde, “Hileli Bir İflâs”, s. 202

ederek sonra tahakküme hazırlanmış olan birtakım haşerat muharririne ders vermek, kaptansız kalıp cahil gemicilerin keyfine mehalik-i günagün arasında seyreden bir gemi gibi bugünkü hamisizliğinden üstadsızlığından ref-i seda tahakküm eden, herkese haini bildirecek bir sahib-i kalemi münekkidin adem-i vücudundan istifade ederek ref-i avave eden birtakım herze vekili iskat etmek”⁴⁰

istediğini yazan Mehmet Nafiz için Köprülü:

“tenkidi küfürbazlık mertebesine indiren bu sima-yı garib, bana afyonlu uyuşmuş budala ve şayan-ı terehhüm birtakım simalar hatırlatıyor.” diyor.

Köprülü, Mehmet Nafiz Bey’e cevap vermesinin asıl nedenini şöyle açıklar:

“Bütün besaset ve bedahetine rağmen hala teslim edilmeyerek gülünç teviller, şayan-ı merhamet hasbihallerle örtülmek istenilen bu eski ve mütefessih meseleyi size ve sizin gibi hassa-ı bi-tarafiden mahrum, garezkar ve müfteri adamlara karşı müdafaya hala mecburiyet görüşüm, itiraf edeyim ki itirazatınızın cedit ve ehemmiyetten değil, tenkidat-ı edebiyesini size tevdi etmek bedbahtlığına dûçar olan gazetenin herkes nazarında ciddi ve terakkiper ver addolunmasından ileri geliyor.”⁴¹

Mehmet Nafiz’in:

“Ah bu cevaplar!... O sönük, o akim, o biçare edebiyatımızın aciz, akim, küflü muharrirlerine has bir meskenet ile aleyhinde yazılan bir satır hatta bir telmih için köpürerek nezaketsiz, hatta terbiyesiz makâleler tarzında verilmekte büyük bir zafer bulunan ve hiçbir şey isbat, hiçbir hakikat izhar edemeyen, yalnız köpürmüş bir nahvet-i zelilenin feryat ve şikayetinden başka bir şey olamayan bu esassız adi cevaplar!...” sözlerine karşılık:

“... bu makâlede benim için “Terbiyesiz, nezaketsiz, akim, küflü, nahvet-i zelile sahibi, mahalle çocuğu” gibi kendinize has birtakım

⁴⁰ Köprülü-zâde/imza, “Yeniler, Eskiler 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1012, 7 Teşrîn-i Evvel 1326, s. 399.

⁴¹ Köprülü-zâde/imza, “Yeniler, Eskiler 3”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1016, 7 Teşrîn-i Sâni 1326, s. 27.

şütum sarf ettiğinizi bile unutuyorsunuz.” diyerek ona yaptığını hatırlatıyor.

Fuad Köprülü yalnız kendisine karşı ağır sözlere ağır karşılıklar vermez, yerden yere vurduğu Muallim Nâci hakkında da yerici sözler söyler.

“...ben “megalomani” nin bu mertebesine izhâr-ı hayretten geri duramıyorum.”⁴²

“bir balon kadar boş eserleri, sâha-i edebiyatta derhâl büyük bir alkış fırtınası koparıyor”⁴³

Sadece kendisinin değil, bir zamanlar Recaizade'nin de “bir hıfre-i inhitata doğru yuvarlanmakta olan o bî-meâl ü bî-manâ Muallim Nâcî edebiyatının mâhiyet-i hakîkiyesini göstermek, genç müfekkireleri böyle bir girdaba sürüklenmekden menetmek”⁴⁴ istediğini ekliyor.

Köprülü'nün yazılarında kullandığı en belirgin üslup eleştirel üsluptur. Köprülü, Fecr-i Âti'nin tenkidcisi addedilebilir. Mehmet Rauf, Fecr-i Âti'nin artık dağıldığını iddia ettiği “İflas-ı Edebî” yazısında iddiasını kanıtlamak için Köprülü'nün de eser vermeyi bıraktığını hatta her konuda yaptığı eleştirilerini bile terk ettiğini yazarak görüşlerimizi destekler:

“...diyelim ki eser yazmak güç olsun, şirretlik de mi güçtür? Geçen seneye kadar her küçük itiraza mukâbeleyi bir vazife telakki eden Köprülü-zâde'ye ne oldu?”⁴⁵

Köprülü ele aldığı sanatçının sadece hayatını vermekle yetinmez. Hayatının karakterinin eserleri üzerindeki etkisini ve şairin sanat görüşünü de anlatır. Ona göre sanatçı muhitinin ürünüdür.

Köprülü'ye göre, aile, eğitim, çevre, eserin yazılışı esnasında yaşanan tarihi olaylar, sosyal hayat ve toplumun yaşam biçimi gibi etkenler sanatçıyı ve de eseri oldukça etkiler:

“Hiçbir san'atkâr hevâ-yı temâyülâtını teneffüs ettiği muhît-i içtimâ'iyenin, birçok revâbıt-ı ma'neviye ile merbut olduğunu sınıf-ı

⁴² Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Muallîm Nâcî 1”, *Servet-i Fünûn*, cilt 39, sayı 1003, 30 Temmuz 1326, s. 255.

⁴³ Köprülü-zâde, “Musâhabe-i Edebiye: Muallîm Nâcî 1”, s. 255.

⁴⁴ Köprülü-zâde, “Musâhabe-i Edebiye: Muallîm Nâcî 1”, s. 257.

⁴⁵ Şen, **a.g.e.**, s. 71.

içtimâ'iyenin te'sîrât-ı kasriyyesinden tahlîs-i nefse muvaffak olamaz. İklim ve tarz-ı hayat u ma'îşet gibi muhitât ve sunûf-ı ictimâ'iyede ferdin hayât-ı hissiye ve fikriyesi üzerinde öyle 'amîk ve esâsî bir takım intibâ'ât vücûda getirir ki bundan kurtulabilmek, terk-i şahsiyet kadar muhal ve gayr-i mantıkîdir."⁴⁶

Köprülü'ye göre sanatçı içinde yetiştiği şartlara göre incelenmelidir: Bu fikrine destek olarak G. Renard'ın şu sözlerine yer verir:

"Bir eser, bir muharrir münferit ve mücerret olarak asla anlaşılabilir; bir fert hakkında bir fikr-i kâfi elde edilmek istenirse onun etrafındaki muhtelif-i ictimaiyeyi yani ailesini, velayetini, milliyetini, ırkını anlamalıdır. Bir eser-i edebî bir çiçeğe teşbiye edilebilir: Çiçek kendini tutan dala dal merbut olduğu için o çiçeği almak için bütün ağacı ve hatta onun yetiştiği toprağı anlamaya vabestedir."⁴⁷

Fuad Köprülü'nün tenkid anlayışı çok yönlü (eklentik) dir. Bir eleştiri metoduna bağlı kalmadan yeri geldikçe izlenimci eleştiriye yeri geldikçe sosyolojik, psikolojik, biyografik, eleştiri metodlarını kullanır. Köprülü'ye göre eleştiri, aşğılama demek değildir:

"Tenkid hiçbir vakit tariz demek değildir; ve münekkid bir muharriri tenkid ederken hiçbir vakit bir fikr-i tahkir ve tezellül beslemez."⁴⁸

Bir eleştirmen eserin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak için sanatçıyı her yönden incelemelidir. Köprülü bunu yaparken Hipolyette Taine'nin gösterdiği yoldan gider onun "ırk, muhit, an" nazariyesinde ırk'a değil muhit ve an'a önem verir. Muhit edebî, ictimaî, ailevî, coğrafî muhit olarak değişebilirken an da eserin yazıldığı asır, devir veya yazarın eseri yazma anı olarak farklılık gösterebilir.

"...münekkidler için zaruri olan bu vazifeyi ifa ederken ancak Hipolyette'nin şu mütalatına ittiba ediyorum: "Asar-ı fikriyeyi tevlid eden yalnız fikir değildir. İnsanın bütün heyet-i mecmuası o asarın

⁴⁶ Köprülü-zâde/imza, "Musâhabe-i Edebiye: Muallim Nâcî 2: Tabiat ve Zekâsı", **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1018, 21 Teşrin-i Sani 1326, s. 75.

⁴⁷ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, "Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Galib: İkinci Kısım, Eser 1: Şeyh Gâlib'e Kadar Osmanlı Şiiri", **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1118, 25 Teşrin-i Evvel 1328 s. 611-619 s. 611.

⁴⁸ Köprülü-zâde/imza "Tehâlûf-ı Evvâk: Muallim Naci Münasebetiyle", **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1023, 28 Kanûn-i evvel 1326, s. 198.

husûlüne iştirak eder. Ve tabiat, terbiye, hayat, mâzi, hal, melekat ve ihtirasat, fezayih ve fezail, hülâsa bütün bu şeyler mevludat-ı fikriye üzerinde na-kabil-i zeval bir iz, bir nişane bırakır.”⁴⁹

Köprülü modern bir tenkidden yanadır:

“Mensub olduğu mekteb-i kadimin netayic-i hâtiatı olarak, tenkidi takriz, tarih-i edebiyatı tezkire-i şiir addeden sahib-i makâle eğer tenkid hakkındaki efkar-ı cedideden haberdar olsaydı, Nâci hakkındaki mütalatımda eser-i şiddet ve münasebetsizlik görmez; ‘Ölüleri mezarlarında rahat bırakmalı, ölmüş adam hakkında takriz dururken tarize ne hacet! hikmet-i kadime-i amiyanesine asla ittiba etmezdi.”⁵⁰

Ona göre eleştiri Taine’nin gösterdiği kurallara göre yapılmazsa edebiyat tarihi ve tenkid sadece bir övgü olarak kalır:

“İşte görülüyor ki bir münekkid için teşrihi zaruri olan bu şeyler, tazib-i ruhdan sakınmak maksadıyla terk edilirse o vakit tenkid ancak bir mecmua-yı medayih ve ve tarih-i edebiyat münasebetsiz bir mecmua-yı tekariz haline gelecektir.”⁵¹

Köprülü’ye göre eleştiri yergi ya da övgü gayesiyle değil tarafsız olarak yapılmalıdır:

“Tenkid-i fikir tahkir ve tenezzülden ari olduğu kadar temayülât-ı tarafgiranedenden de azade bulunmalıdır.”⁵²

En çok başvurduğu eleştiri yöntemi biyografik kuramdır. Ona göre sanatçının hayatı ve eseri arasında sıkı bir ilişki vardır.

“Hilafında dermeyan bulunan bütün iddialara rağmen sanatkarın hayatıyla eseri arasında bir münasebet daima mevcuttur. Bu münasebet her zaman aynı derecede vazih olmadığı için bazen hayat ile eser arasında hiçbir rabita göze çarpmaz; fakat yorulmayan bir nazar-ı tedkik önünde eser ne kadar gayr-i şahsi; ne kadar samimi

⁴⁹ Köprülü-zâde/imza, **a.g.m.**, s. 198.

⁵⁰ Köprülü-zâde/imza, **a.g.m.**, s. 198.

⁵¹ Köprülü-zâde/imza, **a.g.m.**, s. 198.

⁵² Köprülü-zâde/imza, **a.g.m.**, s. 198.

olursa olsun müesser ile kendi beyinde mevcut revabıtı mutlaka ifşâ eder.”⁵³

Recaizade'nin eserlerindeki gözyaşları gerçek hayatından süzülüp şiire akmışlardır:

“Hayatıyla âsâr-ı sanatı arasında samimi münasebetler bulunan, eserlerini yalancı giryelerle değil hakiki elmaslarla süsleyen büyük ve necip sanatkarlar arasında, Üstad Ekrem yüksek bir mevki işgal eder.”⁵⁴

Tolstoy'un Confession adlı eserinde aslında “Tolstoy'dan başka biri olmayan Leon Nikolayeviç”in (Tolstoy Manevi Safahatı) hayatın gayesini bulamamasıyla ilgili çıkmazları anlatılmaktadır.

“İtirâfat: Confession'un en nefis ve pür-heyecân parçaları, safahât-ı buhranı anlatan bu samimi ve âteşin sahîfelerdir. Kahramân-ı eser “Leon Nikolayeviç” gibi Tolstoy da zengin ve pür-şeref bir hayâtın bütün saâdetlerini yaşadıkdan sonra, kalbinde derin bir boşluk, gaye ve ma'nâ-yı hayatı anlayamamaktan mütevellid bir ızdırab duymuş, ölümün yakınlaştığını bütün merâretiyle hissetmişti.”⁵⁵

Sanatçıların yazdıkları kadar yazmadıkları da bize hayatının eserlerine nasıl etki ettiğini gösterebilir. Bâki'nin Şahzade Mustafa olayına sessiz kalışını Köprülü şöyle değerlendirmiştir:

“...bu husustaki lakaydisi gayet tabii bir şeydir. İnsanları demirden elleri arasında istediği şekle koyan, en metin ve en asil hisleri bir lahzada söndüren hayat, adî bir saraç çırağını en yüksek bir zirve-i ikbale çıkarırsa, artık ondan bir itaat-ı esirane talep etmekte haklıdır.”⁵⁶

Sosyal muhit ve aile de sanatçıyı ve eseri etkileyen tesirlerdendir.

Köprülü Abdulhak Hamid'in başarısını ailesine bağlar:

“Abdulhak Hamid'in deha-yı fitriyesine en büyük amil-i tenemmüv olan muhit-i ailesi, yüksek ve mütefekkir bir sınıf-ı ictimaiye mensubiyeti idi.

⁵³ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib 1, Hayatı”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1110, s. 414

⁵⁴ Köprülü-zâde/imza, “Tahassusât-ı San'at: Nijad Ekrem”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1083, s. 388.

⁵⁵ Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Tolstoy: Buhrân-ı Ma'nevî Safâhatı”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1017, 15 Teşrin-i Sâni, 1326, s. 51.

⁵⁶ Köprülü-zâde /imza, “Bâki'ye Dâir”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1070, s. 76.

Daha henüz pek genç iken Viktor Hugo'nun enfas-ı ilhamından müstefid olabilmesi: memleketimizin hele o zaman büsbütün meşbu cehalet boğucu havasını teneffüs etmeyerek başka başka muhitlerden birer hassa-i hayal ve tahassüs alması, hülasa dehasını tenmiye eden bütün bu avamil-i muhtelif, mensub olduğu sınıf-ı ictimaiyenin daha doğrusu ailesinin netayic-i tesiratındandır.”⁵⁷

Şeyh Gâlib'i oluşturan temel yapı da ona ailesinden gelmiştir:

“Ailesinin tarz-ı hayat ve maişeti, muhit-i aileden aldığı efkar ve itiyadat Gâlib'in bütün müddet-i ömründe icra-yı tesirden geri kalmadı. Mesela şahsiyet-i sanatının teşekkülünde en çok müdahaledar olan Mevlevîlik ona ailesinden intikal etti.”⁵⁸

Sinan Paşa'nın da genç yaştaki büyük fikri gelişiminde ailesinin yanı sıra bulunduğu sosyal muhitin de olumlu etkisi olmuştur:

“Ben bu inkişaf-ı nagehanide veraset ve muhit-i ictimaiyenin pek çok alakadar olduğunu zannediyorum. Ehliyetlerin pek güç vücutpezir oldukları bir esnada Hızır Bey-zade'nin herkesi duçar-ı tahayyür edecek bir mümtaziyet gösterebilmesi, herhalde bu iki büyük amilin tesiriyle mümkün olabilmıştır.”⁵⁹

Sanatçının doğduğu yerin coğrafi özellikleri de Köprülü'ye göre eseri anlamlandırmada mühimdir. Hipolyette Taine'nin “ırk, muhit, an” nazariyesinden bakacak olursak muhit, ırkın davranış ve beğenilerini de etkiler diyebiliriz:

“Bu hususta muhit-i coğrafyanın da büyük tesirâtı mevcuttur. Hırçın dalgaların mütemadi darbeleriyle inleyen adaları üzerinde azimkar ve hürriyetperver yaşayan, hükümetin en ufak müdahalesinden şiddetle çekinen İngilizler Avustralya'da Zellanda'da tıpkı bir Alman gibi hükümet sosyalisti oluyorlar. “Lazerus” Fransız muhacirlerinin üç dört

⁵⁷ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Abdülhâk Hâmid'in Şiirleri”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1037, 5 Nisan 1327, s. 542.

⁵⁸ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye:Şeyh Gâlib 1, Hayatı”, s. 414.

⁵⁹ Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San'at: Tazarrunâme-i Sinan Paşa”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1060, s. 457.

nesil sonra zeka ve tabiatça Almanlardan hiçbir farkları kalmadığını söylüyor.”⁶⁰

Coğrafî çevre, eser isimlerine bile yansır:

“Tarih-i tahriri itibariyle “Sahra” dan mukaddem olan “Belde” Abdülhak Hamid’in Paris’te iken yazdığı şiirlerden mürekkeptir. Esasen şiirlerin isimleri bile tamamen Paris muhitine aittir.”⁶¹

Abdülhak’ın şiirlerinde Hint manzaraları bulunur:

“Abdülhak Hamid, bu maide bulunduğu esnada servet-i elvanıyla ağır ve müskir rahiyalarıyla ruha esrarengiz, meçhul bir hiss-i hiras ve tecessüs veren Hint muhitat-ı baidesini pek yakından görmeye muvafık oldu. “Bunlar Odur”da büyük Hint ormanlarının heva-yı muzlim vahşeti, tuti kuşlarının biraz elem-nak esvat-ı rehaveti, ağır ve anberin rayihalarla memzuc bir halde teneffüs edilir. Belde ve Sahra’da olduğu gibi bu eserde de sanatkar kuyud-ı kadimeyi kırmış, o zamanlarda yazılması adab-ı tahrire bir adım-ı riayet gibi telakki edilen birçok münazır-ı tabiiyeyi hutut ve elvan-ı hakikiyesiyle tersim etmiştir. Su kenarında kemal-i betaetle dolaşan iri siyah mandaları, bulanık sular üstünde seri hareketlerle çarpınan yılanları, ormanların sık ve saldide ağaçları altında koşan şebekleri, maymunları; hakiki renkleriyle musavver olan levha, hele o zamana göre adab-ı kalemiyeye, ananat-ı kadimeye tamamiyle menfi idi.”⁶²

Henri de Regnier’nin şiirlerinde doğduğu yer olan Honflor’u pek çok kez görürüz:

“Henri de Regnier, 1864 senesi kanun-ı evvelinin yirmi sekizinci günü Honflor da tevellüd eylemiştir. Ilık yaz günleri mavi, dalgın mevcelerin nevaziş lütufkarıyla serinleştikten sonra Hunflor’ un küçük ve temiz sokaklarını hafif na-mahsus bir toz rayihasıyla tâtir eden rüzgarlar, burada ancak yedi sene ikamet eden Regnier’nin muhayyilesinde

⁶⁰ Köprülü-zâde/ imza, “Edebiyat-ı Millîye”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1041, 3 Mayıs 1327, s. 7.

⁶¹ Köprülü-zâde/imza, “Abdülhâk Hâmîd’in Şiirleri”, s. 543.

⁶² Köprülü-zâde, **a.g.m.**, s. 543-544.

daima payidar kalmış ve o bir çok şiirlerinde denizi, ratb-ı deniz rüzgarlarını terennüm etmiştir.”⁶³

Henri de Regnier’in Honflor’daki dingin denizin etkisinde kalması gibi Piyer Loti’nin büyüleyiciliğinin altında da denizci olması yatar:

“Aryada” muharririne en çok bahş-ı muvaffakiyet eden şey bahriye mesleğine intisab etmesi ve böylece küre-i arzın en güzel en esrarengiz noktalarını görmeye muvafık olmasıdır. Amerika cenubunun muzlim sahillerini pür hülya Polinziya adalarını, kızgın bir Afrika güneşi altında bi-hayat uzanan Senegal çöllerini Afrika-yı şimaliyi, Aksa-yı şarkı, İstanbul’u... görmek saadetine mazhar olan “Piyer Loti” için mesela “Balzac”ı, “Borje”yi işgal eden mevzular ehemmiyetsiz ve mahduddur.”⁶⁴

Arne Garborg muhitinin tesirini kırmayı başarabilmiştir:

“Sincabi gölgeler altında daima kıvılcımlar saçan yüksek ve sisli Norveç şahikaları bu kavi ve cüretkar ruhun ihtiras-ı teceddüd ve tealiyle çırpınan büyük kanatlarını yükseltmekten men edememiş hüznengiz İskandinav vadilerinde daima esen müsemmin taassub kasırgaları o azimkar kanatları kırmaya muvafık olamamıştı...”⁶⁵

Muhitinin olumsuz etkilerinden kurtulsa da sonuçta Arne Garborg ‘un eserlerinde içinde yetiştiği bu çevrenin izleri görülür:

“Buzlu fiyortların ratıb ve saf havasını teneffüs ede ede yetişen bu adamların eserlerinde memleketlerinin sisli vadilerini, karlı yüksek şahikalarını hatırlatan bazı hususiyetler, mümtaziyetler mevcuttur.”⁶⁶

Norveç’in zor doğa şartları insanları korunma ihtiyacına itmiş, hurafelere inanır hale getirmiştir. Arne ‘nin konularının çoğunu da burada yaşayan insanların bâtil inançları oluşturur. Bu çevrenin etkisiyle yetişen Areng’de de bu yerel özelliklerden etkilenir hatta diğer yazarların kullandığı Danimarka dili yerine yerel dili eserlerinin büyük kısmında başarıyla kullanır.

⁶³ Köprülü-zâde, “Musâhabe-i Edebiye: Henri de Regnier 1”, s. 387.

⁶⁴ Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San’at: Pierre Loti İçin”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1039, s. 580.

⁶⁵ Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Hayat-ı Fikriye: Arne Garborg”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1028, 31 Kânûn-ı Sâni 1326, s. 318.

⁶⁶ Köprülü-zâde, **a.g.m**, s. 315.

“Arne Garborg” un böyle millî bir lisan-ı tahrir kullanmasının esbabını, bilhassa hayatında aramalıdır: “1851” de “Steengar” karyesinde köylü bir aileden tevellüd eden Garborg hayatının ilk senelerini köylülerle beraber geçirmiş ve epey bir müddet o lisanın, o efkar ve tahassüsenin zir-i hükmünde yaşamıştı. “Sulh” namındaki en son eserinde bu memleket ahalsinin ahval-i ruhîyeleri büyük bir maharetle teşrih ve irae olunmuştur. Hemen bütün asarı gibi kendi tecarib-i şahsiyesinden, müşahedatından vücuda getirdiği” Köylü Talebe adlı eseri başkente okumak için gelen köylülerin yaşadıkları zorlukları anlatır.”⁶⁷

Köprülü’ye göre toplumun değişik katmanları, zenginle fakir soyluyla halk veya farklı din mensupları arasında kapanmaz uçurumlar vardır:

“İster Atina gibi demokratik, yâhût Isparta gibi aristokratik olsun, her sistemin, her kavmin teşkilât-ı içtimâyesinden bir takım sunûf-ı muhtelifenin mevcudiyeti nazara çarpar. İdâre edenlerle idare olunanlar, zenginlerle fakirler arasında -hattâ Hıristiyanlık gibi sosyalist olsa bile-hiçbir dînin, hiçbir tarz-ı idarenin dolduramayacağı derin ve nâkâbil-i mürur girdâblar vardır.”⁶⁸

Bir sanatkarın doğduğu sosyal zümre onun üzerinde öyle bâriz izler bırakır ki:

“...lâalettayin bir sanatkârın mevlûdâtını muşikâf bir nazar-ı müşâhadeden geçiren her münekkîd, onun herhangi bir sınıf-ı ictimâîye mensûb olduğunu bilâ-tereddüt anlayabilir.”⁶⁹

Köprülü, Nâci’yi incelerken bu metodun oldukça kolay bir şekilde uygulanabileceğini söylüyor. Çünkü onun Arne Garborg gibi bulunduğu çevreden kanatlanıp uçacak kartal kanatları yoktur:

“Tabiat ve zekâsını tedkîk ederken evvelâ mensûb olduğu sınıf-ı ictimâîyi ve onun kendi müfekkiresi üzerindeki intibââtını tefrik etmeliğimiz icâb ediyor. Birdenbire biraz müşkil görünen bu cihet,

⁶⁷ Köprülü-zâde, **a.g.m**, s. 315.

⁶⁸ Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebiye: Muallim Nâcî 2:Tabiat ve Zekâsı”, s. 75.

⁶⁹ Köprülü-zâde, **a.g.m**, s. 75.

Muallim'in bütün eserlerini kemâl-i dikkatle okuyan bir adam için gayet basit ve kolaydır. Çünkü muhitinin fevkine yükselmek için büyük kartal kanatlarına mâlik olmayan, beşeriyetin kavî ü metîn ferdiyetleri gibi muhitini kendisine ittibâ'ettirmekten pek ba'îd bulunan Muallim Nâcî Efendi, derûnunda büyüdüğü muhît-ı 'âdî'-i ictimâ'inin efkâr ve tahassüsâtına o kadar merbut kalmış, mensûb olduğu sınıf-ı ictimâ'inin temâyülât-ı hurâfâtına, gâye-i hayalîlerine o kadar münkad ve mûti olmuştur ki bütün eserlerinde bunları tefrik ve müşahid edebilmek nasıl bir tarz-ı tefekkür ü tahassüs ta'kîb etdiğini anlamak mümkündür."⁷⁰

Hatta onun tek bir eserine bakmak bile anlamamız için yeterlidir:

"Mu'allim Nâcî Efendi, "Ömer'in Çocukluğu" nâmındaki ufak bir eserinde sekiz yaşına kadar olan hayâtını sâde ve bayağı bir lisân ile anlatıyor. Bu eserde öyle noktalar, Nâci'nin ruhunu 'uryân bir sûrette gösteren öyle cümleler vardır ki bu adamın kabiliyet-i dimağiyesini, tarz-ı tahassüsünü anlamak için bundan daha iyi bir vesika bulabilmek muhaldir."⁷¹

Onun yenilik karşıtı olduğu fikrindeki Köprülü bunun yetiştiği sosyal sınıfın tesirinden kurtulacak kadar güçlü olmadığına bağlar:

"... bütün müddet-i hayâtında mensûb olduğu sınıf-ı ictimaînin nekâyis u kabâyahine, hurâfe-âlûd ve kaba efkâr ü temâyülâtına sâdik ve binâenaleyh teceddüdata karşı dâima müteneffir kaldı; esasen, hodbîn, câhil ve ancak kaba ve müstekreh cinaslar yapacak kadar zekî olan bu sima-yı âfil, muhitinin te'sîrâtı meş'ûmesinden kurtulabilecek derecede kavî bir şahsiyete mâlik değildi."⁷²

Şeyh Gâlib hayatı boyunca İstanbul'da yaşamıştır, şiirlerinde İstanbul manzaraları göremesek de onun ruhî yapısını hazırlayan şey İstanbul'un manevî manzarası olmuştur:

⁷⁰ Köprülü-zâde, **a.g.m**, s. 75.

⁷¹ Köprülü-zâde, **a.g.m**, s. 75.

⁷² Köprülü-zâde, **a.g.m**, s. 78.

“Gâlib gibi İstanbul’da doğan ve Konya’da geçirdiği ufak bir müddet müstesna olmak üzere olmak üzere gözlerinde daima aynı renklerin akisleri yaşayan bir sanatkarın eserlerinde mahalli bir rayiha aramak gayet tabidir. Eğer Gâlib birtakım avamil-i ruhîyenin taht-ı tesirinde alem-i haricîyi istihkar etmeseydi, bilhassa divanında İstanbul’un o devirdeki güzelliklerini gösteren daha zi-hayat levhalara tesadüf edilebilirdi. Divanda ara sıra bu gibi hususu ve mahallî levhaların mevcudiyetini inkar etmemekle beraber şu ciheti de izah edelim ki Gâlib’in derununda yaşadığı muhit-i tabi ve ictimaî en ziyade bünye-i manevîyesi üzerinde icra-yı tesir etmiştir.”⁷³

Coğrafi ve ictimaî muhitlerin yanında edebî muhite de bakmakta fayda vardır. Örneğin bir dönem edebiyatımızın üzerinde İran etkisi yadsınamaz:

“İyi bir münekkid şimdiye kadar gelen şairlerin divanlarını biraz karıştıracak olsa, Osmanlı rûbab-ı sanatında İran dil-berlerinin musiki-yi mehasinini duyar ve o sayfaların mavera-yı ibhamında bir Türk’ten ziyade bir Acem şahsiyeti görür.”⁷⁴

Ahmet Haşim, kendi devrinde çok taklit edilmiş bir şairdir:

“Mesela şu son zamanlarda, Ahmet Haşim gibi cidden müstesna birkaç şair sanatkarlarımızın şimdiye kadar lakayt kaldıkları bazı münazır-ı tabiatı terennüm ettiler; gölleri, kuğuları, hıyabanları, mezhereleri ve bilhassa musiki-yi füsunuyla seyyal elemeleriyle akşamı gösterdiler. Bunun üzerine birçok yeni gençler bu yeni diriçe-i şiire perestişkar nazarlar atfetmeye ve miyah-ı şamı, sükunet-i mesayı, enfas-ı mezhahiri terennüm eden şiirler yazmaya başladılar.”⁷⁵

Zaman ilerledikçe edebî muhitin etkisini tesbit etmek zorlaşır:

“Romi Dogurmi’nin pek muhikk olarak iddia ettiği gibi “Duyun-ı Komedi” mübdii “Dante” Fransız şairlerinin, Fransız teoloji ulemasının efkarından mülhem olmuş büyük hailenüvis “Şekspir” felsefesini “Monteyn”in “Tearib”inden almıştı. Halbuki şimdi, edebiyatların büyük

⁷³ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebîye:Şeyh Gâlib 1, Hayatı”, s. 415.

⁷⁴ Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San’at: Nazîrecilik”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1088, s. 507.

⁷⁵ Köprülü-zâde, **a.g.m.**, s. 508.

ferdiyetlerin yekdiğerleri üzerindeki tesirat mütekabileleri tahlil ve tesrihi mümteni denilebilecek bir derecede büyük ve karışıktır.”⁷⁶

Taine'nin “ırk, muhit an” nazariyesindeki son madde olan zamana baktığımızda bir devirdeki sevinçlerin, üzüntülerin, savaş ve barışların esere yansıdığını görürüz:

“Vezir-i azamı kendisini hükümdaran-ı ecnebiye ile hem ayar addeden “Muhteşem” bir tacdarın zaman-ı saltanatında ancak böyle zengin, pür ihtişam mağrur bir edebiyat vücutpezir oluyordu. Bilhassa Bâki'nin divanı o devir halet-i ahlakiyesinin tersim ve tasviri için zi hayat bir vesikadır.”⁷⁷

Batı Edebiyatında da benzer örnekler buluruz:

“Fransa'nın on dokuzuncu asır edebiyatı, elemeler, şüpheler, nevmidiler, meçhul ve esrarengiz ümitlerle dolu olan bir asrın bütün hususiyetlerini muhtevidir. Mariz ve hülyaperver müfekkirelerle malamal bulunan bu devrenin en yüksek asar-ı sanatı, eşar, hikâyet ve asar-ı tarihiyedir. Halbuki insanın tabien iyiliğine kani olan zarif, haiz-i malumat, nikbin ve müstehzi on sekizinci asır muharrirleri daha ziyade müessesat-ı ictimaiyenin islahına, hukuk-u beşeriyenin vaz ve tesisine, harekat-ı keyfiye ve hukuk-u mukaddese-i hükümdarinin ilgasına çalışıyorlar; ve umumiyetle emel-i müfid bir gaye takip ediyorlar. Bu devrin bütün nefais-i sanatı, ekseriyetle, temailat-ı felsefi ve ictimaiye ile mümtaz eserlerdir.”⁷⁸

Tarih içinde yaşanan toplumsal olaylar da edebiyatçıyı ve eserini etkileyerek tenkide konu olur:

“Büyük münekkid “Jorj Brandes”den bahsederken (Hayât-ı Fikriye Jorj Brandes ve İskandinav Edebiyatı) Danimarka'da Şeylzıg-Holştayn felâket-i elîmesinden sonra yetişen neslin ne kadar bedbin ü pür-

⁷⁶ Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San'at: Edebiyatlar Arasında”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1043, 17 Mayıs 1327, s. 54.

⁷⁷ Köprülü-zâde/imza, “Tahassüsât-ı San'at: Edebiyat ve Ahlâk 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1055, s. 341.

⁷⁸ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Musâhabe-i Edebîye: Romantizm Hakkında”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1030, 14 Şubat 1326, s. 363.

hüsrân bir ruha, ne derece marîz bir hassasiyete mâlik olduğunu söylemiştik.”⁷⁹

Sadece devrin durumu değil sanatçının eser verirken ki durumu da önemlidir. Henri Becque, Kargalar adlı eserini yazarken ki durumunu şöyle anlatıyor:

“Kargalar, intizarım vechile, bir senelik mesai neticesinde meydana geldi. Hayatımın bu devri, tahattur ettiğim zamanların en mesududur. O zaman Motinyon Sokağı’nda tam istediğim gibi mevkii güzel ziyadar hali bir apartmanda oturuyordum. Cidden pek güzel olan odamda duvarda merbur tahta bir masadan ve bir koltukla bir sandalyeden başka hiçbir şey yoktu. Ekseriya aynamın önünde çalışıyor, eşhas-ı vukuamın tarz-ı hareketlerini arıyor ve onların dudaklarından çıkacak hakiki kelimelerin tabii ve doğru cümlelerin dudaklarımın ucuna gelmesini bekliyordum. Yazarken benim arzu ettiğim şey ancak yazılarımın beni memnun etmesidir. Bundan başka hiçbir şeyin mevcudiyetini düşünmem; hatta bir kitle-i halkın mevcudiyetini bile bilmem.”⁸⁰

Bir insanının ruhi durumu da hep aynı kalmaz, durmadan değişir.

“Psikolojinin eski nazariyatı mücerred bir insanı nazar-ı tedkike alırdı; halbuki Muallim Ribo’nun iddiası vechle mutlak ve mücerred bir insan telakkisi tamamiyle yanlıştır: Çocukluğun ilk safhalarından, ihtiyarlığın son dakikalarına kadar tabayih ve imzaca ve secaya itibariyle yekdiğerinden çok farklı, sıhhat ve hastalık zamanlarında ayrı ayrı düşünür muhtelif şahsiyetler vardır. Maneviyat ile maddiyat arasındaki irtibat samimi nazar-ı mütalaaya alınırca, bu gayet tabiidir.>(*Th. Ribot: psychologie des sentiments)”⁸¹

⁷⁹ Köprülü-zâde/imza, “Musâhabe-i Edebîye: Jakobsen”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1019, 30 Teşrin-i Sâni 1327, s. 99.

⁸⁰ Köprülü-zâde/imza, “Henri Becque”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1022, s. 172.

⁸¹ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebîye: Şeyh Gâlib 1: Hayatı”, s. 414.

“İnsanlar arasında bir gün evvelki haliyle bir gün sonraki hali arasında hiçbir fark mevcut olmadığını iddia eden bir kimse mevcut değildir.”⁸²
Köprülü’ye göre eseri incelerken sanatçının psikolojisini bilmek lazımdır:

“Asar-ı sanatı ancak kendi nazariyat-ı tenkidiyelerinin doğruluğuna bir misal olarak istimal eden bazı kimseler şahıs ile eser arasındaki münasebetin tedkikinde psikolojinin bu telakkiyat-ı cedidesini asla nazar-ı itibare almıyorlar. Halbuki bir sanatkarın hayatını tedkik ederken onun asarındaki tehâlûfün, muhtelif ve hatta mutezadd şahsiyetlere malik görünmesinin esbabı ancak bu suretle izah olunabilir.”⁸³

İnsanın rûhi durumu, psikolojisi eseri etkiler. Henri Becque’in eserlerindeki öfkenin nedeni yazarın içinde biriktirdiği kinidir. Bu yüzden yazılarında bir nefret ve alaycılık göze çarpar:

“Büyük ve mağrur kalplere has olan asalet-i his, Henri Becque’te tamamiyle mevcuttu. Malamal mahrumiyet geçen hayat-ı fecianın zehirlerini samim-i kalbine akıtarak hiç kimseye şikayet etmez, şehkat-i nevmidisini medfun ruhunda boğar ve - zahiren - lakayt ve mütevekkil, gülerdi. Fakat eserlerini okuyunuz. O ebedi sahifelerde bu büyük kalbin derin ve na-kabil-i iltiyam cerihalarını bütün üryanlığıyla görürseniz büyük ruhların elemeleri gibi kinleri de büyük olur; işte “Henri Becque”de o layemut eserlerinin tezyifkar ısıklarla kaşılındığı münce mid ve müstehzi nazarlarla görmüş, fakat kendisini bu kadar cerihadar eden insanları hiçbir zaman affetmeyerek beşeriyete karşı daima müstehzi ve müteneffir bulunmuştu.”⁸⁴

Henri Becque yaşadıkları neticesinde kindar bir hiciv üslubu benimsemiştir:

“Muhtemeldir ki “Becque” daha hin-i tevellüdünde ufak bir tabiat-ı müstehziyaneye malik olsun; fakat onun amik-i ruhunda gunude bulunan bu tuhm-ı istiadadı besleyen, tenmiye eden ve buna keskin bir tabiat-ı hicviye veren ancak tarz-ı hayat ve maişeti bütün müddet-i

⁸² Köprülü-zâde, “Musâhabe-i Edebîye: Jakobsen”, s. 100.

⁸³ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebîye: Şeyh Gâlibî: Hayatı”, s. 414.

⁸⁴ Köprülü-zâde, “Henri Becque”, s. 171.

hayatında çekmiş olduğu elemeleri, sefaletleridir. Becque'in esasen iyi ve masum olan tabii alicenabesi, hayatın tezlilkar ve mahrib-i safvet darbeleri altında ezile ezile şedit bir huşunet, yabis ve kindar bir mahiyet-i hicviye ahz etmişti.”⁸⁵

Bir sanatçıyı tanımak ve eserini doğru anlamlandırabilmek için yapılan yorumlara da kulak vermek yerinde olur:

“Münekkid için piş-i tedkikinde duran sanatkarın tabayi-i esasiyesini bilmek kadar mühim bir şey yoktur. Sanatkarın tarz-ı hayat ve maişeti âdat ve ahlakı, ahvâl-ı hususiyesi hakkındaki malumatımız ne kadar fazla ve sahih olursa, onun şahsiyet-i manevîyesini o derece kuvvet ve sıhhatle tersim edebiliriz. Bunun için eserden daha ziyade o devir adamlarının ifadaat ve rivayat-ı bi-arafanesine hususi mektuplara ve sair bu mahiyette vesaika müracaat icab eder.”⁸⁶

Köprülü de Muallim Nâci ile ilgili tenkidî yazısında Peyami Safa ve Hüseyin Cahit'in yorumlarından alıntılar yapmıştır. Bu iki isim dışında daha pek çok ismin de yorumuna yazısında yer verebileceğini söyler:

“A. K. Bey Nâci'nin en eski şakirtlerinden olan İsmail Safa'nın, Hüseyin Cahit'in mütalaalarından Nâci'nin on beş sene evvel nasıl telakki edildiğini iyice anlamazsa tenvir-i müddeâ için Üstad Ekrem'den, Fikret'ten, Cenab'tan, merhum Menemenlizade Tahir'den, Süleyman Nesib'ten, Ahmet Hikmet'ten ... buna mümasil birçok mütalaat daha nakledeceğimi vaad eylerim.”⁸⁷

Ne hakkında yapılan yorumlara ne de hayatı hakkında yeterli bilgiye ulaşabildiğimiz Şeyh Gâlib hakkında Köprülü hiç istemediği halde farklı bir metod kullanır:

“Eğer elimizde vesaik-i kafiye mevcut olsa, Hüsn ü Aşk şairini hayatının her safhasında tedkik ederek bünye-i maddiye ve maneviyesindeki tahavvülat-ı bütün incelikleriyle ve kemal-i sıhhat ve samimiyetle anlamaya muvafık olurduk. Halbuki vesaikin fikdan

⁸⁵ Köprülü-zâde, **a.g.m.**, s. 171.

⁸⁶ Köprülü-zâde, “Tetebbuât-ı Edebîye: Şeyh Gâlib 3, Hayatı (Mabad): Tabiat ve Şöhreti”, c. 43 nu. 1113, s. 494.

⁸⁷ Köprülü-zâde/imza, “Tehâlûf-ı Ezvâk: Muallim Nâci Münasebetiyle”, s. 198.

derecesindeki noksanlığı bizi bazen hiç istemediğimiz halde faraziyat vadilerine sevk ediyor.”⁸⁸

Sanatçının hayatından yola çıkarak eseri daha iyi anlayabileceğimiz gibi eserden de sanatçının yaşamıyla ilgili ipuçları yakalayabiliriz. Fakat okuduklarımızı gerçek sanmak tiyatrodaki senaryoyu gerçeğe karıştırmak olur:

“Eser ile sanatkar arasındaki revabıtın ehemmiyeti hiçbir suretle inkar edilememekle beraber şurası da muhakkaktır ki, sanatkarların hayat ve tabiatını doğrudan doğruya eserinden keşf ve istihraça kalkışmak, “Emil Fake”nin mütalaası vechle sahne üzerindeki oyuncuların hareketini ciddi sanmak gibidir.”⁸⁹

Köprülü her ne kadar istemese de hayatıyla ilgili bilgilerin yetersiz olduğu “Şeyh Gâlib”in hayat ve tabiatını tedkik ederken, “Sahne üzerindeki oyuncuların hareketine inanmak mecburiyetinde kaldığımızı kemal-i samimiyetle itiraf etmelidir.”⁹⁰ der.

“Vesaik-i lazımenin fikdanı ve tezkirelerin bi-mana ebkemiyeti karşısında mesela divanda bulduğumuz bir gazel yahut bir kaside bize çok manidar göründü. Bunlara o devirden müntakil birtakım rivayat ve hikayat-ı mahdude de ilave edilirse “Hüsn ü Aşk” şairi hakkındaki kitle-i malumatımızın “müsbet” sıfatına ne dereceye kadar layık olacağı vazıh bir surette anlaşılabilir.”⁹¹

Aslında hakkında kitaplarda pek çok şey yazılı olsa da acaba bir sanatçıyı bu hükümlere göre tenkide tâbi tutmak acaba doğru mudur?

“Mamafih aynı zamanda şunu da söylemeli ki bütün müddeiyatına rağmen tarih-i edebiyatta kâti ve müsbet pek az şey vardır. Bilhassa üzerinden asırlar geçerek “Eşkal-i hakikiyeleri unutulmuş büyük

⁸⁸ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebîye:Şeyh Gâlib 1: Hayatı”, s. 414

⁸⁹ Köprülü-zâde Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebîye:Şeyh Gâlib 3, Hayatı (Mabad): Tabiat ve Şöhreti”, s. 495.

⁹⁰ Köprülü-zâde, **a.g.m.**, s. 495.

⁹¹ Köprülü-zâde, **a.g.m.**, s. 495.

simaların bugün bize gösterilen şekilleri vesaik-i müsbeteden ziyade muhayyilenin keyf ve arzusuna tâbien peyda-yı vücut eylemiştir.”⁹²

Edebiyat tarihini ve tenkidi birbirinden ayıran Köprülü’ye göre eleştiri yaparken subjektif olunabilir. Fakat edebiyat tarihi bilim sayıldığı için burada objektif olma zorunluluğu vardır:

“Tarih-i edebiyat tedkikinde sırf “subjektif” bir nokta-yı nazara ittiba etmek yanlış ve muzırdır. Mahiyetini teşrih etmek istediği sanatkarı samimi bir surette anlamak ve anlatmak için, eline geçen bilimum vesaikten istifadeye ve hiçbir nokta-yı nazarı ihmal etmeyerek muhtelif yollardan aynı zamanda istifadeye mecburdur. Müverrih-i edebî için bu mecburiyet daha ziyade vardır; çünkü tenkid bir sanat olduğu halde tarih-i edebiyat sanattan ziyade bir ilim olmaya ediliyor.”⁹³

Yukarıdaki görüşüne uygun olarak Köprülü bazen subjektif değerlendirmeler yapar; izafî, izlenimci tenkide başvurur. Nejad Ekrem yazısının başında:

“O zamâna kadar elime birçok şiir kitapları geçtiği hatta o kitaplardan birçok sâhifeler hafızama intikâl ettiği hâlde, onların hiçbiri bende bu zevki, bu yeni ve samimî ra’şe-yi heyecânı uyandıramamıştı.”⁹⁴

Jakobsen’in Marie Grubb romanı için de şöyle yorum yapar:

“Mamafih bütün tenkidat ve itirazata rağmen “Marie Grubbe” nefis bir romandır. Brandes’in dediği gibi “Jakobsen bu eserini yazarken tablolarının yalnız heyet-i mecmuası itibariyle değil belki bütün parçaları birer birer alındığı surette de telezziznagah etmesini isteyen bazı Fransız ressamlarının usule ittiba ettiği için eserin her sahifesi her faslı başı başına bir eser-i nefis ve mükemmel addolunabilir.”⁹⁵

Şimdiye kadar yazdıklarımızın dışında şunu da belirtmeliyiz ki eseri oluşturan şartları tesbit etmek eseri anlamaya yetmez. “Çünkü bir sanatkarı ırkının mahiyetinin hutut ve tamamıyat-ı müşterekesiyle tersim etmek onu hiç

⁹² Köprülü-zâde, **a.g.m.**, s. 495.

⁹³ Köprülü-zâde, “Tetebbuât-ı Edebîye: Şeyh Galib, İkinci Kısım, Eser 1: Şeyh Gâlib’e Kadar Osmanlı Şiiri”, s. 611.

⁹⁴ Köprülü-zâde, “Tahassusât-ı San’at: Nijad Ekrem”, s. 387.

⁹⁵ Köprülü-zâde, “Musâhabe-i Edebîye: Jakobsen”, s. 100.

tersim etmemek demektir.” Aslında sanatçı kendine tesir eden şeylerin toplamı olsa da bir eseri sadece çevre şartlarıyla açıklayamayız:

“İrkin mahiyetin, zamanın sanatkar üzerindeki tesiratını tedkik etmek zahiren bir cela’alemi ile müzeyyen görünse bile, esas itibariyle pek çok yanlış ve tenkidin asıl mevzuu iştigaline nisbetle haricidir.”⁹⁶

Çevre şartlarıyla açıkladığımız o devrin, o muhitin sanatının genel özellikleri olur fakat bizim yapmamız gereken sanatçının özgün yönlerini de doğru saptamaktır.Örneğin Nedim’i ele alalım:

“Felsefe-i Sanat müellifine göre mensub olduğu ırkı, muhiti, zamanı gösteren bu malumat, bize Nedim’i tanıtmak için kafidir. Fakat itiraf etmeli ki bu kadar şeyle Nedim’i tanımak onun muasırlarına faikiyetini, şahsiyet-i mümtaze-i sanatını şerh etmek pek yanlış bir iddiadır. Elde ettiğimiz bu malumat ile İbrahim Paşa devrinin şair şuh ve mümtazı Nedim’i değil o esnada yaşamış Türk ırkına mensup, alelade bir İstanbulluyu öğrenmiş oluyoruz; halbuki asıl öğrenmemiz icab eden cihet tamamıyla mechûl kalıyor.”⁹⁷

⁹⁶ Köprülü-zâde, “Tahassüsât-ı San’at: Halk ve Edebiyat”, s. 31.

⁹⁷ Köprülü-zâde, **a.g.m.**, s. 31.

SONUÇ VE TOPLU DEĞERLENDİRME

Fuad Köprülü Türk ilim hayatının en önemli simalarından biridir. Yazı hayatına ilk atıldığı sıralarda sadece üç dört yıl varlığını devam ettirebilmiş olan Fecr-i Âti topluluğunun bir üyesidir. Topluluğun yayın organı olan Servet-i Fünûn dergisinde 1908 - 1914 yılları arasında yayınlanan yetmiş dört makâle, bir çeviri hikâye ve yirmi sekiz şiiri vardır. O sıralarda yirmi yaşlarında bir genç olan Köprülü'nün yazılarında Fecr-i Âti kararnameğine uygun konulara değindiği görülür.

Çalışmamızda sadece makâleleri ele aldık. Bu yazılar günümüz Türkçesine çevirildikten sonra muhtevâlarına göre ayrılmıştır. Bu ayırım edebiyat, Türk edebiyatı, dünya edebiyatı, millî edebiyat, siyasî içerikli yazılar, çağın öne çıkan kavramlarıyla ilgili yazılar ve dil, din, sanat, kültür, toplum, metod ile ilgili yazılar başlıkları altında yapılmıştır.

Türk Edebiyatı başlığı altında sınıflandırdığımız makâlelerde dönemsel olarak Şeyh Gâlib'e kadar Türk Şiiri, Tanzimat Dönemi, Servet-i Fünûn, Fecr-i Âti ve Millî Edebiyat hakkında bilgi sahibi olabildiğimizi gördük. Fecr-i Âti encümeni divan edebiyatı hakkında çok bilgileri olmadıklarını farkederek klasik edebiyat ürünlerini de incelemeye başlamış ve Köprülü de bu alanda Şeyh Gâlib, Şeyh Gâlib'e Kadar Türk Şiiri, Bâki'ye Dair, Tazarru-name-i Sinan Paşa, Mechûl Abideler makâlelerini yazmıştır.

Divan Edebiyatı yanında Batı'ya da yönelen Köprülü Roberto Ardigo, Henri De Regnier, Henri Becque, Pierre Loti için, Paul Verlaine'i kaleme almıştır. Sadece Batı edebiyatıyla değil Rus ve İskandinav Edebiyatlarıyla da ilgilenmiş bu edebiyatlar hakkında "Tolstoy: Buhran-ı Manevi Safahatı", "Jakobsen" ve "Arne Garborg"u yayınlamıştır. Klasik Türk şiirimiz üzerinde etkili olan ve dünyanın önemli edebiyatlarından İran Edebiyatına da Hüseyin Daniş'in yazdığı "Seramedan-ı Sühan"la değinilmiştir. Köprülü'ye göre "Edebiyatlar Arasında" yadsınamaz bir ilişki vardır.

İncelediğimiz yazılarda Divan Edebiyatı'ndan sonra gelen Tanzimat Devri sanatçılarından yenilikçi olanlar övülür. “Şinasi'nin Şiirleri”nden çok fikirlerinin ve dil üzerindeki çalışmalarının bize yenilik taşıdığı ifade edilir. “Abdülhak Hamit'in Şiirleri”nin edebiyatımızdaki yeri önemlidir. Ebuzziya Tevfik gazetedeki yazılarıyla Namık Kemal gibi usta isimleri ve eserlerini unutulmaktan kurtarması bakımından kıymetlidir. Bu devir edebiyatçılarından yerden yere vurulan kişi, eskiyi savunduğu gerekçesiyle “Muallim Nâci”dir. Üstad Ekrem'in Nijad Ekrem adlı eseri ayrı bir başlıkta incelenir. Yıllar sonra “Nijad Ekrem Münasebetiyle” küçük bir not daha yayımlanacaktır.

Servet-i Fünûn belki bir nebze de takipçisi olarak görünmemek için beğenilmez. Tevfik Fikret “Halûk'un Defteri” münasebetiyle eleştirilir. Fecr-i Âti döneminden hem kendi kitabı olan “Hayat-ı Fikrîye” üzerine “Karîlerime” yazısını hem de Faik Ali'nin “Fâni Teselliler”i üzerine aynı adlı yazıyı yayımlar.

Köprülü zaman zaman polemiklere de girmiş “Yeniler ve Eskiler” mevzusunu masaya yatırmıştır. Özetle bugünün yenilikçilerinin yarının tutucuları olacağını söylemiştir. “Tehâlûf-i Ezvak”ı yani zevklerin ayrılığını kabul etse de “Hileli Bir İflas” yazısında, edebiyatın iflas ettiği ve yeni eserlerin verilmediği noktasında yapılan eleştirilere de hararetli bir şekilde karşı çıkar. “Bir Müdhika-i Edebiye” millî edebiyat taraftarlarına karşı duruşunu ve onların yaptıklarını adeta bir komedi gibi algıladığını anlamamızı sağlar.

Servet-i Fünûn dergisindeki bu yazıları sırasında Köprülü, millî edebiyat ve yeni lisan konularının karşısındadır. “Yeni Lisan”, “Türklük ve Yeni Lisan” Selanik gençleri dediği Ömer Seyfettin, Ali Canip ve arkadaşlarına itiraz olarak kaleme alınmıştır. “Edebiyat-ı Millîye”, “Millî Aruz Meselesi” ve “Millî Terennümlerimiz” başlıklarıyla da millî edebiyat meselesi üzerine eğilmiştir.

Sadece ülke içindeki edebi meselelerle kendini sınırlandırmayan Köprülü sanat ve taklit hususundaki polemiklerin ötesinde “Bir Mihrab-ı Sanat Önünde” yazısıyla August Rodin gibi bir heykeltıraş da makâlelerine konu edinmiştir. Sadece sanat değil kültür ve eğitim de ilgi alanına girer. Fazıl

Ahmet'in "Terbiye'ye Dair" kitabını başarılı bulur ve kitabın içeriğini kısaca tanıtır. Fecr-i Âti'nin diğer üyeleri gibi siyasetle çok ilgili değilse de "Liberalizm" ve "Ahmet Samim İçin" yazılarıyla bu konuyla ilgili de bir şeyler söyler.

Fecr-i Âti eserlerinin ahlak yönünden zayıf olmasıyla ilgili gelen eleştiriler üzerine "Edebiyat ve Ahlak" makâlelerini yazar. Ona göre, edebiyat halkı eğitmek amacı gütmeye için bu tarz tartışmalar yersizdir. "Sanatkar ve Hayat", "Halk ve Edebiyat" bu konudaki görüşlerini anlattığı yazılardır. Aktüaliteyi takip eden Köprülü "Edebiyatta Marazî Tipler" in bu kadar çok olmasına şaşırılmaz. Çünkü "Bedbinlik" asrında yaşadığımızı göre bu marazlar ve marazî tiplerin eserlere de girmesi pek de garip bir durum değildir. Ahlaktan sonra "Din ve Edebiyat" ilişkisi de masaya yatırılır. Köprülü'ye göre ilk edebi ürünler dinî ritüeller esnasında ortaya çıkmış ve daha sonra da din, edebiyat üzerindeki güçlü etkisini hiç kaybetmemiştir. Hristiyanlığın üstün olduğu devirlerde Batı edebiyatında bunu bariz bir şekilde görebilirken tasavvufun edebiyatımız üzerindeki izleri de gayet nettir. İslam'ı Araplardan öğrendiğimiz halde edebiyatımızın İran tesirinde gelişmesinin nedeni de ayrı bir araştırma konusudur. Yelpazesini çok geniş olan Köprülü "İlm-i Cemiyet" yazılarıyla da sosyolojiye değinir.

Makâlelerin tenkidî yazılar olduğu görülmüş ve Fuad Köprülü'nün bu yazılardaki tenkid anlayışı "Dil ve Üslup" başlığı altında incelenmiştir. Ele aldığı sanatçının sadece hayatını vermekle yetinmez. Ona göre sanatçı muhitinin ürünüdür; aile, eğitim, çevre, eserin yazılışı esnasında yaşanan tarihi olaylar, sosyal hayat ve toplumun yaşam biçimi gibi etkenler sanatçıyı ve de eseri oldukça etkiler. Sanatçı içinde bulunduğu şartlara göre değerlendirilmelidir.

Fuad Köprülü'nün tenkid anlayışı çok yönlü (eklentik) dır. Bir eleştiri metoduna bağlı kalmadan yeri geldikçe izlenimci eleştiriye yeri geldikçe sosyolojik, psikolojik, biyografik, eleştiri metodlarını kullanır. Köprülü'ye göre eleştiri, aşğılama demek değildir. Tenkid, yermek ya da övmek için değil tarafsız olarak yapılmalıdır.

Bir eleştirmen eserin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak için sanatçıyı her yönden incelemelidir. Bunu yaparken Hipoliette Taine'nin gösterdiği yoldan gider onun "ırk, muhit, an" nazariyesinde ırk'a değil muhit ve an'a önem verir. Muhit edebî, ictimâî, ailevî, coğrafî muhit olarak değişebilirken an da eserin yazıldığı asır, devir veya yazarın eseri yazma anı olarak farklılık gösterebilir.

Bir sanatçıyı tanımak ve eserini doğru anlamlandırabilmek için yapılan yorumlara da kulak vermek yerinde olur: Ne hakkında yapılan yorumlara ne de hayatı hakkında yeterli bilgiye ulaşabildiğimiz Şeyh Gâlib hakkında Köprülü hiç istemediği halde farklı bir metod kullanır, eserden yola çıkar. Edebiyat Tarihini ve tenkidi birbirinden ayıran Köprülü'ye göre eleştiri yaparken subjektif olunabilir. Fakat edebiyat tarihi bilim sayıldığı için burada objektif olma zorunluluğu vardır ama maalesef edebiyat tarihlerimizin de ne kadar objektif olduğu sorgulanabilir; bu yüzden onlara bağlı kalmadan subjektif yorumlar yapılabilir. Köprülü de bazen subjektif değerlendirmeler yapar; izafi, izlenimci tenkide başvurur çünkü eseri oluşturan şartları tesbit etmek eseri anlamaya yetmez. Sanatçı kendine tesir eden şeylerin toplamı olsa da bir eseri sadece çevre şartlarıyla açıklayamayız: Çevre şartlarıyla açıkladığımız o devrin, o muhitin sanatının genel özellikleri olur fakat eleştirmenin görevi sanatçının özgün taraflarını doğru saptamaktır.

Köprülü yıllar içinde pek çok fikrini değiştirmiş ve geliştirmiştir. Örneğin Ziya Gökalp'in övgüyle bahsedeceği Fuad Köprülü'yü Akşam saatleri şiirinde hem akşam hem de şam kelimelerini kullanırken görmekteyiz. Fakat daha sonra Ziya Gökalp tarafından Türkçülüğü uygulayan yegane isim olarak tanıtılmıştır.

Köprülü'nün millî edebiyata katılmadan önceki fikirlerini vermesi ve bu yazıların değerlendirilmesi açısından Nazirecilik, Marâz-ı Tenkid, Batının son fikri ilerlemelerine de yakın bulunan yeni bir edebiyat zümresi* (*Edebiyat hakkındaki gayelerini birleştirmiş olan bu zümreyi Fecr-i Âti kargaşası zannetmemelidir) kendilerini "Zılal-ı İham"da hatta "Rûbab-ı Şikeste" de bile bulamıyordu çünkü yeni bir şiir dili istiyorlardı...

KAYNAKÇA

AKAY, Hasan, **Servet-i Fünûn'da Şiir Estetiği**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1998.

AKTAŞ, Şerif, **Edebiyatta Üslûp ve Problemleri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 4. Baskı, 2002.

AKTAŞ, Şerif, **Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1996.

AKÜN, Ömer Faruk, "Mehmet Fuad Köprülü", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVIII. cilt, 2003.

AKYÜZ, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 1995.

AKYÜZ, Kenan, **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 1985.

ARGUNŞAH, Hülya, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayıncılık, 2007.

ÇETİN, Nurullah, **Şiir Çözümleme Yöntemi**, Ankara, Öncü Kitap, 7. Baskı, 2009.

ÇETİN, Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Ankara, Öncü Kitap, 10. Baskı, 2009.

ÇETİŞLİ, İsmail, **Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.

ENGÜNÜN, İnci, **Araştırmalar ve Belgeler**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2000.

ENGÜNÜN, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2007.

ENGÜNÜN, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2007.

ERCİLASUN, Bilge, **Servet-i Fünûn'da Edebi Tenkid**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1981.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, yay. haz. Mahir Ünlü ve Yusuf Çotuksöken, Ankara, 19. Baskı, 2007.

KAPLAN, Mehmet, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1976.

KAPLAN, Mehmet, **Tip Tahlilleri**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2007.

KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri 1**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2002.

KAPLAN, Mehmet, **Tevfik Fikret**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1987.

KERMAN, Zeynep, **Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

KOLCU, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 1 (Şiir)**, Erzurum, Salkım Söğüt Yayınları, 2008.

KOLCU, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı 2 (Hikâye ve Roman)**, Erzurum, Salkım Söğüt Yayınları, 2008.

KORKMAZ, Ramazan, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2007.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, yay. haz. Orhan Köprülü, Ankara, Akçağ Yayınları, 9. Baskı, 2003.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, yay. haz. Orhan Köprülü, Ankara, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2004.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Edebiyat Araştırmaları 1**, Ankara, Akçağ Yayınları, 4. Baskı, 2004.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Edebiyat Araştırmaları 2**, yay. haz. Orhan Köprülü, Ankara, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2004.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Nasreddin Hoca**, Ankara, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, 2004.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Saz Şairleri I – V**, Ankara, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, 2004.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, yay. haz. Orhan Köprülü, Ankara, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2005.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Türkiye Tarihi Anadolu İstilasına Kadar Türkler**, yay. haz. M. Hanefi Palabıyık, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Türk Tarih-i Dinîsi**, yay. haz. Metin Ergun, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Divan Edebiyatı Antolojisi**, yay. haz. Ahmet Mermer, Ankara, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2006.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Tarih Araştırmaları 1**, yay. haz. Yahya Kemal Taştan, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Bugünkü Edebiyat**, yay. haz. Mehmet Akif Çeçen ve Ahmet Balcı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Hayat-ı Fikriye**, yay. haz. Cafer Şen ve Nurcan Şen, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, yay. haz. Orhan Köprülü, Ankara, Akçağ Yayınları, 5. Baskı, 2009.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; **Türk Edebiyatı Tarihi**, yay. haz. Orhan Köprülü, Ankara, Akçağ Yayınları, 7. Baskı, 2009.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Fani Teselliler”, **Servet-i Fünûn**, cilt 36, sayı 920, 1324, s. 154-156.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Melâl-i Muhîât, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 967, 5 Aralık 1325, s. 71. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Merkadd-ı Hûlya, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 968, 26 Şubat 1325, s. 86. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Hûlya ve Hakikat, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 970, s. 115. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Sanat ve Taklid, Şebâb-ı Mütfekkirimize”, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 971, 31 Kanûn-ı Evvel 1325, s. 136-139.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Robert Ardigo”, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 973, s. 164-165.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Robert Ardigo”, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 974, s. 179-186. (Mabad 1)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Robert Ardigo”, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 975, s. 195-198.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Sesin, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 976, Haziran 1324, s. 214. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Sanat ve Taklid 2: Resimli Kitabın Musâhabe-i Edebiyesine Cevâb”, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 977, 11 Şubat 1325, s. 228-235.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Göllerde 1, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 978, 22 Şubat 1325, s. 246. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Sevmek İhtiyacı, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 979, 29 Şubat 1325, s. 262. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: San’at ve Taklid Meselesine Dâir”, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 981, 2 Mart 1326, s. 295-300.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Bed-bînî, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 982, Teşrin-i Sani 1325, s. 310. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Yeniler, Eskiler”, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 983, 22 Mart 1326, s. 323-325.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Beklerken, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 985, 2 Nisan 1326, s. 358. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Hüsrân, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 986, s. 374 (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Bir Lem’a-yı Hayâl, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 987, s. 390-391 (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Kâri’lerime”, **Servet-i Fünûn**, cilt 38, sayı 987, s. 398-399.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Nisyan, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 989, 18 Mart 1326, s. 10. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Muamma”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 990, 10 Mayıs 1326, s. 22-27. (Hikâye)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Akşamdan Sonra, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 991, 27 Mayıs 1326, s. 38. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Şi’rlerimi Okurken, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 992, Kanun-i Evvel 1326, s.51-52. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Bedbînlik”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 992, 27 Mayıs 1326, 58-60.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Ahmed Samim İçin”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 993, s.78.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Melâl-i Mesa, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 995, 12 Haziran 1326, s. 102. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, “İlm-i Cem’iyyet”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 998, s. 155-158.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “İlm-i Cem’iyyet (mabad)”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 999, s. 169-170.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Göllerde 2, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 999, 13 Temmuz 1326, s. 164-165. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Hileli Bir İflâs”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1000, 16 Temmuz 1326, s. 202-205.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Hep Gölge, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1001, 1 Haziran 1326, s. 226. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “İlm-i Cem’iyyet 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1001, s. 233-235.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: Muallîm Nâcî 1”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1003, 30 Temmuz 1326, s. 255-257.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Akşamlar, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1004, 12 Ağustos 1326, s. 274. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Mesâ-yı Melâl, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1006, 29 Ağustos 1326. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Uzlet, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1009, 11 Eylül 1326, s. 354 (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Yeniler, Eskiler 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1012, 7 Teşrîn-i Evvel 1326, s. 399-403.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: Edebiyatta Marazî Tipler”, **Servet-i Fünûn**, cilt 39, sayı 1014, 26 Eylül 1326, s. 431-434.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Yeşil Dalgalar Kenarında, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1015, 4 Kasım 1326, s. 7. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Yeniler, Eskiler 3”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1016, 7 Teşrîn-i Sâni 1326, s. 27-30.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: Tolstoy, Buhrân-ı Ma’nevî Safâhatı”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1017, 5 Teşrîn-i Sâni 1326, s. 51-58.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: Muallim Nâci 2: Tabiat ve Zekâsı”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1018, 21 Teşrîn-i Sâni 1326, s. 75-78.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: Hayât-ı Fikriye, Jakobsen”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1019, 30 Teşrîn-i Sâni 1327, s. 99-101.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Henri Becque”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1022, s. 171-173.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tehâlûf-ı Ezvâk: Muallim Naci Münasebetiyle”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1023, 28 Kanûn-i Evvel 1326, s. 195-199.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Liberalizm”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1024, 4 Kanûn-i Sâni 1326, s. 219-223.

İmza, “Terbiyeye Dâir”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1027, 15 Kanûn-i Sâni 1326, s. 291-294.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: Hayat-ı Fikriye: Arne Garborg”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1028, 31 Kânûn-ı Sâni 1326, s. 315-318.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Son Saat, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1029, s. 342. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Enfâs-ı Hazan Eserken, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1029, 10 Şubat 1326, s. 342. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Musâhabe-i Edebiye: Romantizm Hakkında”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1030, 14 Şubat 1326, s. 363-366.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: Henri de Regnier 1”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1031, s. 387-389.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: Henri de Regnier 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1032, 21 Şubat 1326, s. 411-414.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Menba’lar, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1032, 3 Mart 1326, s. 511. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Abdülhâk Hâmid’in Şiirleri”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1037, 5 Nisan 1327, s. 542-545.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Pierre Loti İçin”, **Servet-i Fünûn**, cilt 40, sayı 1039, s. 579-583.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Edebiyât-ı Millîye”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1041, 3 Mayıs 1327, s. 37.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Halk ve Edebiyat”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1042, 10 Mayıs 1327, s. 29-31.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Edebiyatlar Arasında”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1043, 17 Mayıs 1327, s. 54-58.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: P. Verlaine”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1044, 23 Mayıs 1327, s. 83-84.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Halûk’un Defteri”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1045, 30 Mayıs 1327, s. 99-103.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Din ve Edebiyat ”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1047, s. 149-151.

Mehmet Fuad, “Tahassüsât-ı San’at: Din ve Edebiyat 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1048, s. 171-173.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Aşk Saatleri, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1048, s. 174. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Halûk’un Defteri Münâsebetiyle ”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1049, 30 Haziran 1327, s. 195-200.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Halûk’un Defteri Münâsebetiyle 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1050, s. 219-223.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Şinasi’nin Şiirleri”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1052, s. 267-270.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Edebiyat ve Ahlâk 1”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1053, s. 291-294.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Edebiyat ve Ahlâk 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1055, s. 339-341.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Edebiyat ve Ahlâk 3”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1056, s. 361-364.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Edebiyat ve Ahlâk 4”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1057, s. 385-388.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, Saât-i Firâk, **Servet-i Fünûn**, cilt 41 , sayı 1058, s. 412. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Tazarrunâme-i Sinan Paşa”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1060, s. 457-459.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Tazarrunâme-i Sinan Paşa 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1063, s. 529-531.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Tazarrunâme-i Sinan Paşa 3”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1064, s. 553-554.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Meçhûl Âbideler”, **Servet-i Fünûn**, cilt 41, sayı 1066, s. 601-602.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüs ât-ı San’at: San’atkâr ve Hayat”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1067, s. 3-4.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Bâki’ye Dâir”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1070, s. 75-76.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Seramedân-ı Sühan”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1071, s. 100-104.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Seramedân-ı Sühan”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1072, s. 123-126. (Mabad)

İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Millî Arûz Meselesi”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1073, s. 147-150.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Hazan, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1077, s. 246. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Bir Mihrâb-ı San’at Önünde”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1078, s. 269-272.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Bir Mihrâb-ı San’at Önünde”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1079, s. 292-295. (Mabad)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Bir Mihrâb-ı San’at Önünde”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1080, 2 Şubat 1327, s. 416- 419. (Mabad)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, Hıyâbân-ı Elem, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1081, s. 510. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Yeni Lisan”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1082, 16 Şubat 1327, s.579- 582.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassusât-ı San’at: Nijad Ekrem”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1083, s. 387-390.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Marâz-ı Tenkîd”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1087, s. 483-485.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassüsât-ı San’at: Nazîrecilik”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1088, s. 507-508.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Tahassusât-ı San’at: Türklük ve Yeni Lisan”, **Servet-i Fünûn**, cilt 42, sayı 1091, s. 579-582.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Musâhabe-i Edebiye: Bir Müdhika-i Edebiye”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1095, s. 51.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Nedim’e”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1095, 14 Mayıs 1328 s. 54. (Şiir)

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib 1: Hayatı”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1110, s. 414-417.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib: Hayatı (Mabad)”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1111, s. 438-442.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib 2”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1112, s. 467-471.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib 3, Hayatı, Tabiat ve Şöhreti”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1113, s. 494-495.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Şeyh Gâlib: Tabiat ve Şöhreti (Mabad)”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1117, s. 579-583.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Galib: İkinci Kısım, Eser 1: Şeyh Gâlib’e Kadar Osmanlı Şiiri”, **Servet-i Fünûn**, cilt 43, sayı 1118, s. 611-619.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Şeyh Gâlib: Şeyh Galib’e Kadar Osmanlı Şiiri (Mabad)”, **Servet-i Fünûn**, cilt 44, sayı 1119, s. 4-10.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE, Mehmet Fuad, “Millî Terennümlerimiz 1”, **Servet-i Fünûn**, cilt 44, sayı 1127, s. 198-201.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Teesürât: Ebuzziya Tefik Bey”, **Servet-i Fünûn**, cilt 44, sayı 1140, s. 507-508.

KÖPRÜLÜ-ZÂDE/İMZA, “Nijad Ekrem”, **Servet-i Fünûn**, cilt 46, sayı 1186, s. 462

OCAK, Ahmet Yaşar, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Konya, 1997, sayı 3, s. 221-230.

OKAY, Orhan, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005.

ÖNAL, Mehmet, **Yeni Türk Edebiyatı - En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım**, Geliştirilmiş 3. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009.

ÖNAL, Mehmet, **Yeni Türk Edebiyatı (İkinci Kitap) - En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009.

PALABIYIK, M. Hanefi, **Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü’nün İlmî Hayatı ve Tarihçiliği**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2008.

PARLATIR, İsmail, **Tanzimat Edebiyatı**, (Koordinatör), Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.

PARLATIR, İsmail, **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, (Koordinatör), Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.

ŞEN, Cafer, **Fecr-i Âti Edebiyatı Tespit - Tahlil - Tenkit**, Ankara, Gazi Kitabevi, Eylül 2006.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 2001.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul, Ülken Yayınları, 2007.

ÜNAL, Tahsin, **Türk Siyasî Tarihi 1**, Ankara, Berikan Yayınları, 2007.

ÜNAL, Tahsin, **Türk Siyasî Tarihi 2**, Ankara, Berikan Yayınları, 2007.

“Yeni Lisan”, **Genç Kalemler**, cilt 3, sayı 17, 18 Mart 1327, s. 128.

YÖNTEM, Ali Canip, “Millî Edebiyat Meselesi”, **Genç Kalemler**, cilt 2, sayı 6, 25 Haziran 1327.

ÖZET

KÜMÜŞTAŞ, Nihal. Servet-i Fünûn Dergisi'ndeki Yazıları Işığında Köprülü-zâde Mehmet Fuad, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Çalışmamızın amacı Köprülü-zâde Mehmet Fuad'ın Servet-i Fünûn Dergisi'ndeki yazılarını incelemektir. Dergideki yazılar taranıp Köprülü'nün 74 makâle, 28 şiir ve bir çeviri hikâyesi bulunmuştur. Bunlar Lâtin harflerine çevrilmiş ve sadece makâleler muhtevâlarına göre tasnif ve tahlil edilmiştir. Çalışmamızın kapsamına sadece makâleler girmektedir.

Servet-i Fünûn dergisi bu yıllarda Fecr-i Âti'nin yayın organıdır. Makâlelerin konularının Fecr-i Âti encümeninin ortak bildirisine uygun olarak seçildiği görülür. Köprülü, Fecr-i Âti'ye yöneltilen eleştirilere cevap vermeyi kendine vazife kabul etmiş; âdeta Fecr-i Âti'nin tenkidcisi olmuştur. Zaman zaman polemiklere girmeye de çekinmemiştir. Tenkidî makâle olan bu yazılar sayesinde "Fecr-i Âti'de tenkid" konusunda da fikir edinilebilir.

Bu makâleleri yazdığı esnada Fecr-i Âti encümeninden olan Mehmet Fuad'ın bazı fikirlerini ilerki yıllarda değiştirdiği ve Millî Edebiyat akımına katıldığı görülmektedir. Çalışmamızda onun yaklaşık 1908-1914 yılları arasında, Fecr-i Âti bünyesindeki düşünce dünyası izlenebilir.

Anahtar Sözcükler

1. Servet-i Fünûn Dergisi
2. Fecr-i Âti
3. Makâle
4. Muhtevâ
5. Tenkid

ABSTRACT

KÜMÜŞTAŞ, Nihal. In the Light of Articles at Journal of Servet-i Fünûn: Köprülü-zâde Mehmet Fuad, MA Dissertation, Ankara, 2012.

The aim of our study is to analyze the articles written by Köprülü-zâde Mehmet Fuad at Journal of Servet-i Fünûn. The writings at journal of Servet-i Fünûn were scanned; seventy four articles, twenty eight poems and one story were found. These have been translated into the Latin alphabet and only the articles were classified and analyzed according to contents. Only the articles are included in the scope of our study.

In these years, journal of Servet-i Fünûn was a media organ of Fecr-i Âti. It can be seen that the subjects of the articles were selected in accordance with joint declaration of council of Fecr-i Âti. Köprülü feeled responsible for answering to criticisms directed to Fecr-i Âti; nearly he became a critic of Fecr-i Âti. From time to time, he did not hesitate to enter into an argument with them. By means of these criticized articles, we can form an opinion about "criticism at Fecr-i Âti".

Meanwhile Mehmet Fuad wrote these articles, it is seen that, he, who was a member of council of Fecr-i Âti, changed some of the ideas and joined to National Literary movement. In our study, his world of thought within the scope of Fecr-i Âti, between 1908-1914, can be followed.

Key Words

1. Journal of Servet-i Fünûn
2. Fecr-i Âti
3. Article
4. Content
5. Criticism